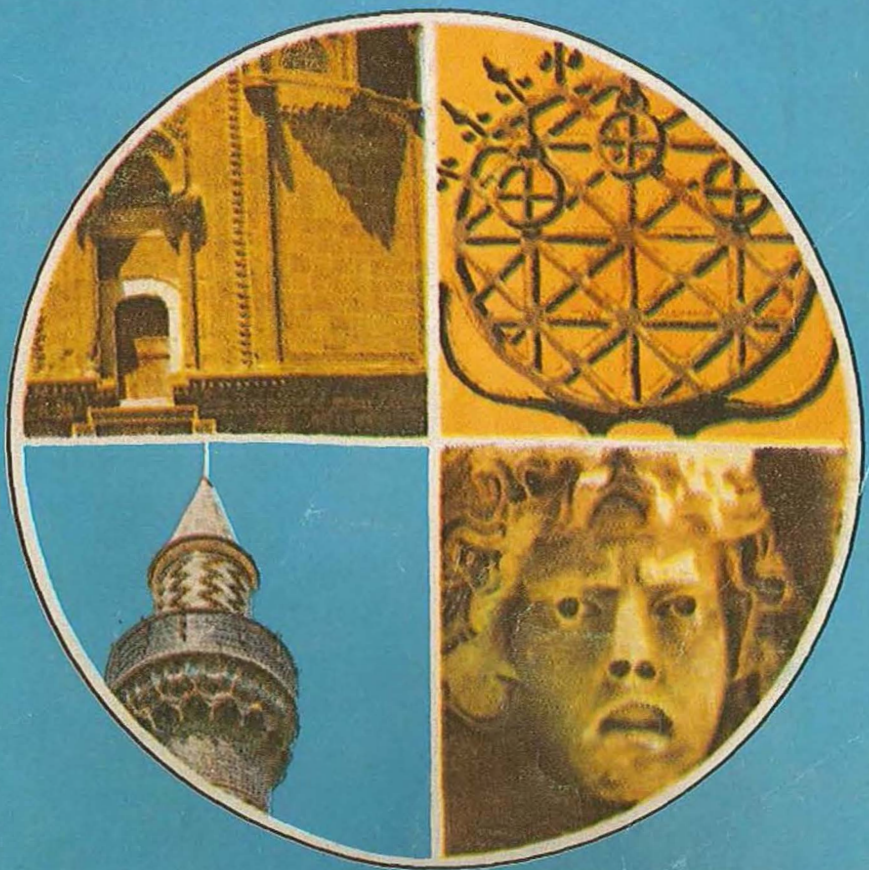
adnan turani

sanat terimleri sözlüğü

toplum yayınevi

• toplum yayınevi • SANAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ • ADNAN TURANI

Toplum Yayınları : 23

1. baskı 1966
2. baskı 1968
3. baskı 1975

TOPLUM YAYINEVİ, Yöneten : Remzi İnanç
Yönetim yeri : Zafer Çarşısı, 18 Yenişehir / Ankara.
Telefon: 25 20 07

Kapak düzeni : İbrahim Demirel.

Baskı ve Cilt : Kısmet Ofset

ADNAN TURANİ

SANAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

TOPLUM YAYINLARI

YAZARIN ÖBÜR KITAPLARI

1 — Modern Resim sanatının Gerçek Çehresi (Özel)
2 — Resim ve Resim Teknikleri Üzerine (Toplum Y.)
3 — Çağdaş Sanat Felsefesi (Varlık Y.)
4 — Dünya Sanat Tarihi. (İş Bankası Y.)
5 — Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü (T.D.K.)

Sanat Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Hazırlama Merkezi Genel Müdürlüğü'nün 22.9.1969 tarih ve 15503 sayılı yazısıyla lise ve dengi okullar için müracaat kitabı olarak kabul edilmesi uygun görülmüş ve bu karar Tebliğler Dergisi'nde yayınlanmıştır.

ÖNSÖZ

1966'da ilk, 1968'de ikinci baskısı yapılan bu kitabın kısa süre içinde tükenivermesi resim, heykel, ve mimarlık alanında bir sözlüğün ne derece gerekli olduğunu göstermiştir. Bu yüzden ansiklopedik anlamdaki bu sözlüğün üçüncü basımına yayınevi karar verince, kitabın yeni baştan incelenmesi ve eksiklerin tamamlanması söz konusu olmuştur.

Böylece yapılan çalışmalarla 100 kadar yeni sözcüğün kitapta yer alması sağlandığı gibi terimlerin dizini de yeniden yapılmıştır.

İlk baskısının önsözünde de belirtildiği gibi kitabın amacı kullanılan ve dilimize geçmiş sözcüklerin toplanması, bunların sıraya dizilmesi ve karşılıklarının doğru olarak verilmesidir. Ancak burada kısaca değinmek gerekirse, kimi terimlerin karşılıklarının birçok kitapta başka başka, hattâ yanlış olarak yazıldığı görülmüştür. Hattâ bizzat ressam ve mimarlardan bir çoğunun kimi terimler hakkında aynı bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Bu bakımlardan terimlerin yabancı karşılıklarını aramak ve anlamlarını bu yoldan tesbit etmek yolu seçilmiştir. Böylece sözcüklerin yanına büyük dillerdeki karşılıklarının verilmesi mümkün olmuştur. Kimi sözcüklerin açıklamalarını kolaylaştırmak için resim ve çizimden de yararlanılmıştır.

Sözlük hazırlanırken Fransızca, Almanca ve Türkçe sözlükler taranmıştır. Ancak terim karşılıklarının ağır bilgi altında kaybolmaması ölçü olarak kabul edilmiştir. Ayrıca kimi terimlerin karşılıklarını bulmak için kimi makalelerden yararlanmaktan da kaçınılmamıştır.

Öğrenci olsun, aydın olsun, meslekten olsun, sanat tarihi okuyan, resim, mimarlık ve heykelle ilgilenen herkese, ilk iki baskısından bir hayli farklı olarak genişletilmiş olan bu üçüncü baskısının daha faydalı olacağını umarım.

A. TURANİ

5 Eylül 1975

KISALTMALAR

⟶	= bak
Alm.	= Almanca
Arap.	= Arapca
Fr.	= Fransızca
İ.K.	= İstifa edilen kaynak
İng.	= İngilizce
İtal.	= İtalyanca
Lât.	= Lâtince
M.Ö.	= Milâttan Önce
örn.	= örneğin
Os.	= Osmanlıca
vb.	= ve bir çoğu
Yun.	= Yunanca
y.y.	= yüzyıl

Ayrıca, her sözcük metin içinde tekrarlandığında, yalnız baş harfi ile kısaltılmış olarak gösterilmiştir. Örn: ağaç baskı = a. ya da Afrodit = A. gibi.

abak – *(Lât. Abacus; Fr. Abaque): Sütün başlıkları üzerine konan ve kenarları başlıktan dışarı taşan taş plâk.*

abakı – *İlkel kavimlerde kötü ruhlardan korunmak için evlerin önüne dikilen heykeller.*

abanoz – *(Fr. ébéne; İng. ebony; Alm. Ebenholz; Arap. Abnûs, Abenûs): Hindistanda yetişen çok sert, dayanıklı, kesif siyaha yakın bir koyulukta, güzel cilâ kabul eden tesbih, çekmece gibi eşyaların yapımında kullanılan kıymetli bir ağaç.*

abide – *(↔ anıt).*

absid – *(Lât. absis; Fr. abside; İng. apse; Alm. Apsis'dir): Bazilika ve kiliselerde kapının karşı tarafında bulunan kor'un en sonudan papazın ayin yapmak içiń yer aldığı üstü yarım kubbe ile örtülü olan yarım daire biçimindeki niş'tir. Zamanla a.'in önüne kor kısmı gelmiştir ki biz Roman kilisesinde bunun başlangıcını görüyoruz.*

abstrakt sanat – *(↔ soyut sanat).*

Acaibi-Sebai-Alem – *(↔ Dünyanın yedi harikası).*

açıt – *(Os. fürce; Fr. baie): Bir odayı salondan ayıran kapısız fakat pervazlı boşluklar ile kapı ve pencere gibi, binalarda çeşitli şekilde kapatılan ve açılan boşluklar.*

aditum – *Romalıların mabetlerinde bulunan gizli bir odaya verilen isim. Burası apsis'in arkasında ya da altında yapılırdı. Buraya gaipten haber verecek olan kimseler alınırdı.*

Adonis – *Yunanca nebat tanrısıdır. Bu tanrı erkek olup kendisine tanrıça Venüs aşık olmuştur. A. Suriyeli güzel bir delikanlıdır. A. bayramında doğanın yeşerme ve sararması sembolik olarak canlandırılır.*

adorant – *(Lât.): Tablo ve heykel kompozisyonlarında İsanın ayaklarına kapanan figürler.*

Afiş – *(Fr. affiche; Alm. Plakat): A. ilk olarak makine endüstrisi ürününün pazarlanmasında bir gerek olarak 1890 yılında ortaya çıktı. Fransız Chéret'nin ilk denemesini, Lautrec'in sanatlı renkli taşbasmaları izledi. A. sanatı, 1910 yıllarına değin en büyük gelişmesini gösterdi. Ancak gittikçe büyük miktarda a.'e gereksinme duyulması, bu alandaki sanatlı çalışmaların kalitesini düşürdü. Bugünkü modern a. sanatı kübist ve soyut anlatım olanakları ile fotoğraf ve baskı tekniklerinin olanaklarından büyük oranda yararlanarak yapılan bir sanat dalı olmuştur.*

Afrodit – *(Fr. Aphrodite): Lât. de A.'te Venüs denir. Aşk tanrıçasıdır. Kıbrısta doğduğu sanılıyor. A. Asyada inanılmış bir tanrı fikri olup, Grekler kendilerine mal etmişlerdir. Grekler A.'i klâsik dönemlerinde giyinik olarak şekillendirmişlerdir. İlk kez M.Ö. 4. y.y.'da Praksitel tarafından çıplak heykeli yapılmıştır. Zamanımıza kadar çıplak A. ününü korumuştur. Yunan edebiyatında bahsi geçen A. heykellerinden bize bir tek örnek kalmamıştır. Biz A.'in Romalılar tarafından yapılmış kopyalarını biliyoruz. Halen*

Floransa'da Uffizi Müzesindeki A. heykeli Helenistik Çağın eseridir. Louvre'deki Milo Venüsü M.Ö.1.y.y. eseridir.

ağaç baskı – (*Xylographie*) bir deseni bir tahta üzerine çizerek oymak. Basılacak kısımları tahtanın en üst yüzeyi olarak bırakmak ve bu yüzeyi mürekkepleyerek basma sanatıdır. Ağacın elyafını da basarak değerlendirmek tahta baskıda, bilhassa çağımızda önem kazanmıştır. Eski çağlarda şimşir ağacı elyafı sık ve düz olması bakımından çok kullanılmıştır. Bu şimşir için gravürde kullanılan ve "burin"denilen ucu sivri çelik uç kullanılmıştırki, bu alet ile açık koyu değerler dahi elde edilebilir. Böylece çizgi dışında valör resmi de tahta baskıda elde edilmiştir. Tahta üzerine yapılan resim el ile çizilebileceği gibi fotomekanik olarak da geçirilebilir. Ve oyma işi bitirildikten sonra pres ile kağıt üzerine baskı yapılır. 16. y.y.'da renkli tahta baskılar yapılmıştır. 14. y.y.'ın ikinci yarısında kâğıt imalâtı fabrikasyon haline getirildikten sonra Avrupada dini konuları resimleyerek çoğaltmak ve her eve bu resimlerden sokmak mümkün olmuştur. A.'nın ilk örneklerinin Alman, Fransız ve Hollandalılara ait olduğunu biliyoruz. Çinlilerin de tahta baskıları olduğunu bilmekle beraber en eski tahta baskı örneğinin 17. y.y.'a ait olduğu görülmüştür. Tahta baskı tekniğinin kısa bir zamanda yazı baskısının doğmasına sebep olduğunu da biliyoruz. Dürer'in "Apokalypse" adlı eseri 1498 tarihlidir. Tahta baskı alanında Dürerden başka, Cranach, Burgkmair, Baldung, Altdorfer, Holbein (genç), alman sanatında önemli yer tutarlar. 1510 da renkli ve valörlü tahta baskılar yapılmıştır. 1499 da İtalyada Rafaelin yağlıboya eserleri tahta baskı ile çoğaltılmıştır. Hollandada, Felemenkte, İngilterede ve Fransada bu tahta baskı tekniği ile çeşitli büyük sanatçıların boya eserlerinin kopyaları yapılmıştır. Ancak 1860 dan sonra renkli röprodüksiyon baskıların çoğalması ile tahta baskı önemini kaybettiyse de Morris, Nicolson, Valloton, Gauguin ve Munch ağaç baskı sanatını canlandırmışlar ve bu grafik alanının en güzel eserlerini vermişlerdir. E. Bock, Geschichte der Graphischen Kunst, 1930.

agora – Eski Yunanda pazar yeri olarak kullanılan çevresi revaklı meydan.

ajur – (*Fr. ajour; İng. open-work; Alm. Durchbrochen*): Mermer tahta v.b. malzemeyi kafes gibi delikli olarak oyup süsleme. Kafes oyma.

akademi – (*Fr. académie; Alm. Akademie*): Eski Yunanda, Atina'da Platon'un öğrencilerine ders verdiği bir ağaçlık yerdir. Sonraları bu isim, ilim kurumu anlamına akademya olarak değiştirilmiştir. Bugünkü anlamı altında Güzel Sanatlar Akademileri ve diğer akademiler anlaşılmaktadır. A. aynı zamanda çıplak modelden yapılan çalışma-

lara da denmektedir.

akademik – *(Fr. académique): Geleneksel anlamda belli bir görüşün dışına çıkılmadan yapılan, kişilikten yoksun güzel sanat olanındaki çalışmalara denir.*

akademizm – *(Fr. académisme): Akademik, yani belli kurallara göre çalışmaya inanma.*

akantus – *(Fr. acanthe; Alm. Akanthus): Yaban enginarı adı verilen ve yaprakları Eski Yunanda Korent sütun başlıklarında stilize edilerek kullanılmış olan bir nebattır. A. bilhassa Roma tapınaklarının sütun başlıklarında kullanılan bir motif halini almıştır.*

Akantus

akım – *(Fr. tendence): Fovculuk, ızlenimcilik kübikçilik ya da gerçeküstücülük gibi sanat görüşleri.*

akik – *Bilhassa Yemen'de çıkan sert bir taştır. Mühür, fincan, kutu gibi eşyaların yapılmasında kullanılmıştır. Eski Yunan'da ve Roma'da mühür olarak üzerine çeşitli rölyefler kazınır ve sonra yüzük halinde parmakta taşınırdı.*

akkubitum – *Romalıların İmparatorluk çağında üzerine uzanılarak oturulan divan.*

akrolit – *(Fr. acrolithe; Alm. Akrolith): Baş,, ayak ve ellerin mermerden, vücudu yaldızlanmış tahtadan yapılmış heykellere verilen addır. Yunanca akros = uç ve lithos = taş kelimelerinden meydana gelmiştir.*

akromatik – *(Fr. achromatique): Renksizlik.*

akropodium – *Üzerine heykel yerleştirilen kaide.*

akropol – *Yunanca Akropolis kelimesinden kısaltılmıştır. Yüksek tepe üzerine kurulan kale anlamına gelip, bu kale içinde tapınak ve kıralın sarayı inşa edilirdi. Bugün bilhassa Atina'da bir tepe üzerinde eski Yunan tapınaklarının bulunduğu yere verilen addır. Atina A. 'ünün en eski kısımları Mikenler zamanında yapılmıştır. Kale esaslı şekilde "Attik Denizciler Cemiyeti" nin yardımı ile Perikles tarafından onarılmış ve yeni bir düzen verilmiştir.*

akroter – *(Fr. acrotér; Lât. Acroterium Alm. Akroterion): Tepelik anlamındadır. Yunan tapınaklarında alınlık'ın saçak tepesine konulan heykel ve süslere denir.*

aksesuar – *(Fr. accessoire): Detay, ayrıntı anlamına gelir. Sanat eserinde ikinci derecede gelen şeyler için kullanılan bir sözcüktür.*

aksiyal – *Mihver, eksen.*

Akşam Yemeği – *Hıristiyanlıkta İsa'nın onbir havarisi ile yediği bir "Akşam Yemeği" kastedilir ki, bu yemek sırasında İsa havarilerine: "İçinizden biri bana ihanet edecek" der. Bu sözün söylendiği yemek,*

böylece sayısız sanat eserine konu teşkil etmiştir.

akuadukt – *(Fr. Lât. aquae ductus = su yolu; Fr, aqueduc; Alm. Aquadukt): Antikitede Romalılar zamanında üsttünde su yolu taşıyan kemerli köprü. İlkkez Appius Claudius tarafından Romada (M.Ö.305) bir tane inşa edilmiş sonradan bütün Akdeniz ülkelerinde taklit edilmiştir. Silifke taraflarında bizde de a.'ler görülmektedir.*

akuatinta – *Bir derin baskı metodudur. A. 1768 yılında Jean Baptiste Le Prince tarafından bulunmuştur. Çinko ya da bakır üzerine yapılan ve siyah ile beyaz arasındaki ara değerleri elde etmek için uygulanan bir tekniktir. Üzeri gayet iyi perdahlı çinko ya da bakır bir plâk alınır. Üzerine çok ince dövülmüş reçine tozu istenilen tonu elde etmeğe yeterli bir tabaka halinde elenir. Hafif ateşe gösterilen plâk üzerindeki reçine, plâk'a yapışır. Bu muameleden sonra plâk, ara değerli olması istenilen yerler hariç kilişe asfaltı ile kapatılarak bir kısım nitrit asit, sekiz kısım su karışımı sulu asit içine batırılır. Asit, reçine yapışmamış ince kısımlardan metale girerek oyar. Böylece çok ince delikli bir yüzey meydana gelir. Bu muameleden sonra madeni plâk terebentin içine batırılarak yıkanır. Plâk aralarına baskı mürekkebi yedirilerek plağın yüzeyi temizce silinir ve üzerine su ile tavlanmış baskı kağıdı konularak preste basılır. A. çağımızda çok kullanılan bir grafik tekniğidir.*

akvarel – *(Fr. aquarelle; Alm. Aquarellmalerei): (↔ Sulu boya).*

al – *Parlak bir kırmızı renktir.*

alabastr – *(Fr. Alabastre): Eski Yunan ve Romada içine güzel kokuları olan mayilerin konulduğu armut biçiminde ya da uzun boylu vazolara denir.*

alaca – *(Alm. Bund; Fr. bariolé): Birbirini tutmayan renklerin yanyana ya da üstüste gelişi ile insanın gözünü alan, cicili-bicili etkisi olan resimlere denir.*

albatr – *Su mermeri, bektaşi taşı, kaymak taşı'nın Fr. karşılığıdır.*

alem – *Araplarda sancak anlamına kullanılırdı. Eskiden orduların başında, o ordunun sembolü olan bir işaret olarak taşınırdı. Mısır, Mezopotamya ve Etilerde biz bunların çeşitli örneklerini görüyoruz. A., minare ve kubbe tepelerindeki aylı madeni tepelike de denir. A.'lerin uçlarına çeşitli biçimler verilmiştir. A., eski uygarlıklardan beri devam etmiştir.*

alemci – *Minare ve kubbe tepelerine alem takan kimseye denir.*

alınlık – *(Fr. fronton; İng. pediment; Alm. Giebelfeld; Arap. cephe): Antik yapıların cepçelerinde çatı ile korniş arasında yer alan üçgen biçimindeki kısma verilen bu ad, bugün bir portalin ya da bir pencerenin çerçeve içine alınmış bulunan üst kısmına da denilmektedir,*

alınlık tablası – *(Yun, tympanon; Lât. tympanum; Fr. tympan; İng. tympanum, pediment; Alm. Tympa-*

non, Giebelfeld): Antik yapılarda alınlıkların kabartmalarla süslenen bir grafik tekniğidir.

üçgen biçimindeki iç kısmına denmektedir. Genel olarak kapı ve pencere kemerlerinin içindeki dolu kısımlar ve kemerle dış çerçeve arasında kalan bir tarafı kavisli, üçgen biçimindeki köşeler (kemer köşeliği) için de kullanılır.

alizarin – (Fr. alizarine): Fr. garance adlı bir nebattan çıkarılır. Nebati bir boyadır. Kumaş boyası ve resimde yağlı boya imalâtında da kullanılmaktadır. Ancak şimdi maden kömürü katranından da bu boya çıkarıldığından, nebattan çırılan boya piyasadan kalkmış gibidir. Nebati alizarin, solmayan mükemmel bir boyadır. Yağlı boyalarda kullanılan a. ise çabucak bozulan, sağlam olmayan bir renktir.

alkazar – (Arap.) Kale anlamına gelir. Bu sözcük çeşitli İspanyol kale ve sarayları için kullanılmıştır.

alle – (Fr. allée): Ağaçlıklı cadde.

allegori – (Fr. allégorie; Alm. Allegorie): Tasavvurların şahıslaştırılarak doğada olmayan biçimde tasviri. Resim ve heykelde a.'ler çok görülür. Antikitede ve bilhassa Ortaçağ'da anlaşılması için uzun açıklamalara ihtiyaç gösteren a.'ler yapılmıştır. Rönesansta yapılan a.'ler ise Antik mitolojinin konularından faydalanarak yapılmıştır. Ortaçağ kiliselerinde saçak oluklarında böyle allegorik heykeller yapılmıştır. Boynuzlu, acaip dişli canavar vb. biçiminde. Barok ve Rönesansın resim ve heykellerinde a.'ler işlenmiştir.

altboya – (→ astar boyası).

alt boyama – (Alm. Untermalung; Fr. couche): Yağlıboya ve tempera resimlerde dayanıklılığı arttırmak için, resme başlamadan önce sürülen astar boyasından sonra yapılan ilk resim çalışması. Çeşitli ve belirli renklerle yapılan bu a., resmin bozulmasını önlüyor ve iyice kuruduktan sonra da üzerine esas çalışma yapılıyordu. A., sonradan üzerine yapılan çalışmanın renk uyumunda, alt yansıma olarak önemli bir etki yapıyordu. Özellikle Barok Avrupa resmi'nde Hollandalılar ile Venedik resminde (Tiziano) itibar görmüş bir çalışma yöntemidir. A., tempera resmin yer aldığı Proto-Rönesans ve Olgun Rönesans'ta da kullanılmıştır.

Altın kesit – (Alm. Goldener Schnitt; Fr. Section d'or; Lât. sectio aurea): Plastik sanatlarda geçerliliği görülen bir ölçü oranıdır. Bir doğru parçası eşit olmayan öyle iki parçaya bölünmelidir ki, küçük parçanın büyük parçaya oranı, büyük parçanın tüm doğru parçasına eşit olsun. Yani A:B = B:C.

Altın zemin – (Goldgrund): Geç-Antikite resminde genellikle doğal bir oylum veren arka plan resmedildiği halde, 4. y.y.'dan buyana Bizans sanatında düz bir a. üzerine figürler getirme gelenek olmuş ve Proto-Rönesans'a değin sürmüştür. Gotik resimde a., dünyevi hayata

önem verilmediğinden geçerliliğini korumuş; Rönesans'ta ise dünyevî hayat ve fizik güzellik önem kazandığından figürler arkasına optik görüntülü oylum getirilmesiyle önemini yitirmiştir.

alveol – *(Fr. alvéole; İng. bucket, cell; Alm. Zelle, Höhle, Höhlung)*: Taş yuvası, içine bir kitabenin oturtulduğu boşluk. Yuva. Petek. (→Yuva).

amatör – Sözcüğün aslı Lât. den gelir. Bir sanatı kendine meslek edinmeksizin yalnız zevk için yapan kimseye denir.

amblem – *(Fr. emblème)*: Birşeyin timsali, imgesi, remzi, remiz.

ambo – *(Lât. cancelli)*: 13. y.y.'a kadar kiliselerde kullanılan taştan kürsülerdir. A. bizdeki mimber karşılığıdır. A. çok süslü işlenmekte idi.

amfiprostil – *(Yun. amphiprostylos)* İki dar cephesinde sütunlu holü olan eski yunan tapınağı.

amfiteatr-amfitiyatro – Yunancadan gelen bir sözcüktür. Çember ya da oval bir biçim üzerine kademeli oturma yerleri olan bir tiyatrodur. Oturma yerinin ön kısmı ortasına gelen yarım dairede oyun yeri bulunur ve burada temsil oynanırdı. Romalılar zamanında ise a.'da gladyötör yarışmaları yapılırdı. Fakat Roma. a.'ları biçim bakımından değişiktir.

amfora – *(Lât.) (Fr. amphore)*: Eski Yunanlılar ve Romalılarda yapılması ve kullanılması âdet olan dibi sivri, karnı dar ve boyun kısmı uzun olan bir çeşit destilere denir. Bunların boyunlarında iki kulp bulunurdu. Dipleri sivri olduğu için toprağa gömülerek ayakta tutulur, içine şarap konurdu. A.'ların bazılarının alt kısımları yerde durması için düz yapılmıştır.

Amfora

Amitâbha – *(Fr. Amitâbha)*: Ölümsüz nuru temsil eden Buda.

amites – Oda gibi etrafı kapalı olan bir sedye olup Romalılar tarafından kullanılmış bir çeşit tahtıravandır.

Ammon – Eski Mısır tanrılarından biridir.

Amor – *(Alm. Amor, Eros; Fr. Amour; Lât. Amor)*: Yunan mitolojisinde aşkın kişileştirildiği erkek çocuk ya da erkek kanatlı çocuk. Sonraları Afrodit'le yanyana gösterilmiştir. Eros adı ile de anılmaktadır. Praxiteles'in Eros figürlerinden zamanımıza kopyaları da kalmamıştır. Yayını geren Eros, İ.Ö. 4. y.y. sonralarında muhtemelen Lysippos okulunda heykelleştirilmiştir. Eros'un Psyche ile bir grup halinde anlatılması ise ilk olarak Hellenistik dönemde görülmektedir.

amorce – *(→ ekleme dişi)*.

Ampir Üslubu – *(Fr. Style Empire)* İlhamını Yunan ve Roma üsluplarından alan ve Napolyon Bonapart za-

manından (1804) başlayarak otuz yıl kadar devam eden, Percier ile Fontaine adındaki iki mimarın yarattığı bir üslûptur. Eski Mısır mobilyalarının süsleme ve biçimlerinin etkilediği bu üslûp, etkilerini bizim Osmanlı saraylarına kadar yapmıştır.

anatomi – Resim ve heykelde, sanatın insanı ele aldığı dönemlerde, insan yapısı inceleme konusu olmuştur. Yunanda ve daha önce Eski Mısırda insan a.'si esaslı bir incelemeye tabi tutulmuştur. M.S. 14. y.y. da sistemli olarak kadavralar üzerinde sanatçıların çalıştığını görüyoruz. Biz bugün bütün Rönesans sanatçılarında Luca Singnorelli, Benvenuto Cellini, Leonardo ve Michelangelo gibi ün yapanlarının, anatomi üzerinde, bugünkü a. biliminin kurulmasında öncülük ettiklerini görüyoruz. Sonraları 19. y.y.'da a. ders olarak akademilerde yer almıştır. A. etüdü zamanımızda güzel sanatlar için bir çeşit akademizmaya sebep olduğu için güzel sanat okullarından kaldırılmıştır.

angelik – (Fr. angélique): Melek gibi. Rönesanstan bu yana tablolarda başı yana bükük melek gibi bakışlı kız ve kadın resimlerine denir.

anıt – (Fr. monument): Abide. Sanat ve tarihi değeri olan yapı, heykel ve resim gibi sanat eserlerinin toplumca önem kazanması ile bir esere atfedilen niteliktir. Örneğin: Selimiye Camii, a.'ı gibi. Belli bir kişi ya da olayın hatırasına dikilen bir yapı ya da heykele bugün a. diyoruz. Örneğin Atatürk a.'ı, Fatih a.'ı gibi. 18. y.y.'a kadar yalnız tanrılar, krallar ve asillerin adına a. dikilirken 19. y.y.'den itibaren sanaçtçıların, alimlerin ve politikacıların adına da a. dikilmeğe başlamıştır.

animizm – (Fr. animisme): Hayvanlara tapma.

ankostik – Balmummlu boyalarla resim yapma tekniğidir. Eritilmiş balmumu içinde toz boya iyice halledilir ve sonra istenilen yere mayi halinde sürülürdü. Bu teknik Eski Yunanda çok kullanılmıştır. Sonraları Bizans ikonnalarında kullanıldığı gibi Romalılar çağında portre yapımında çeşitli örnekler kazanılmıştır. Balmumu, boya zerrelerini iyi koruduğundan a. tekniğinde yapılmış resimler bozulmadan zamanımıza kadar kalabilmişlerdir. Ancak sıcağa karşı bal mumu dayanıklı olmadığından resmin çok sıcak yerlerde olmaması gerekir.

antik – (Fr. antique; Alm. Antike; Arap. kadîm): Eski Yunan ve Roma sanat eserlerine a. denir. Sanat eseri ticareti dilinde a.'in karşılığı modernin karşıtıdır.

antika – Bu kelime yalnız eski olan eşyalara verilir. A.'nın antik eserlerle hiçbir ilişiği yoktur, karıştırmamalıdır.

antrölak – (↔ girift örgü).

Anubis – Başı çakal, vücudu insan biçiminde tasvir edilen ve Osiris'in oğlu sayılan eski bir Mısır tanrısıdır.

apadâna – (Fr. apadâna; İng. apa-

dâna; Alm. Thronsaal): *Eski İran hükümdarlarının çok sütunlu taht salonlarına ve bu salonları ihtiva eden saraylarına denir.*

Apet – *İki memesi sarkık, vücudu hipopotam, başı dişi aslan biçiminde tasvir edilen eski bir Mısır tanrısıdır.*

apoditeryum – (*Lât. apodyterium; Fr. apodytérium; İng. opodyte. rium; Alm. Auskleideraum; Arap. mastaba*): *Eski Roma hamamlarının, etrafında oturmaya mahsus sekilleri bulunan soyunma yeri.*

Apollon – *Eski Yunan ve Romalılarda güzel sanatlar, güneş ve ışık tanrısıdır. A. heykelinin ona ait olduğunu sırtında ya da elinde taşıdığı ok ve yay ile anlarız.*

apoteoz – (*Fr. apotheose*): *Sözcük Yun, dır. Bir kralın ya da önemli kişinin tanrılaştırılması demektir. Bir kıralın ya da kişinin tanrılaştırılması bir Asya görüşüdür. Asyadan Yunanlılara, Yunanlılardan da Romalılara geçmiştir. Romalılarda da ilk kez tanrılaştırılan kişiler tasvir edilmiştir. Avrupa Barok ve fransız Klâsisizmi zamanında da tanrılaştırma sahneleri tasvir edilmiştir. İngres'in "Homer'in Tanrılaştırılması" adlı eseri Louvre'dadır.*

apter – (*Fr. aptére*): *Kanadı kesik olarak yapılan zafer heykellerine verilen addır.*

apter tapınağı – (*Fr. temple aptére*): *Yanlarında sıra sütunları olmayan Yunan ve Roma tapınaklarına verilen addır.*

Arabesk

arabesk – Birbiri içine girip çıkan hat ve eğrilerin meydana getirdiği bir benzeme biçimidir. Bu bezeme isminin araplarla ilgili görünmesine rağmen bu yanlış bir ad veriştir. Arabesk anlamında ki bezemeleri, Asya ülkeleri kullandığı gibi, Yunan, Roma ve keltlerin de kullandığına tanık olmaktayız.

arena – (*Lât.*): *Kum anlamına gelen arena'dan alınmış bir sözcük olup amfiteatrların aortasındaki kum dökülmüş alana denir. Burada gladyötörler döğüşürlerdi.*

areosistil – (*Fr. areosystyle*): *Aynı hizada sütunların, çift çift ve her çift sütun arasında 3,5 sütun çapı aralık bulunan düzenine denir.*

areostil – (*Fr. areostyle*): *Sütunlar arasındaki aralığın tesbitinde, iki sütunun merkezleri arasının, sütun çapının 3,5 ya da 4 misli olarak düzenine denir.*

arkad – (*Lât. arcus.*): *Filayağı sütunlar üzerinde duran kemer. A. bir tarafı sıra halinde fil ayağı üzerine oturtulmuş kemerlerle kapalı bina önü için kullanılır. Aynen cami iç avlularının revaklı, üstü kapalı düzeninin cadde üzerinde*

bina önüne gelmiş durumudur. A.'ların bizde ve bilhassa Torino şehrinde bol örnekleri bulunur. A. motifi Roman kiliselerinde apsisin dış duvarlarına kör bir koridor olarak duvar süsü anlamında kullanılmışlardır.

arkaik – (Yun. arkhaios; Fr. archaique; İng. archaic; Alm. archaisch, altertümlich): Sanatta gelişim devrelerinin ilkidir. A. sanat ya da üslûp, sanat duygusunun ilk biçimlenmiş durumudur. Bütün a. sanatlarda özellikler ortaktır: Patlak gözler, parmakların sucuk gibi ve uzun oluşu, kaşların gözlere paralel bir ay teşkil etmesi, gözlerde hiçbir mananın bulunmaması, gövdede katı frontal bir duruş oluşu, ciddi kaba ve detaydan yoksun bir işleme tarzı. Bu a. üslûp, a. sanat yapmağa gerek olmadığı zamanlarda taklit edilmek istenmiş ve bunun sonucu a. taklidi, imal edilmiş eserler ortaya çıkmıştır. Buna da "arkaikçe üslûp" denilmiştir.

arkaizm – (Alm. Arkaismus; Fr. archaisme): Arkaik sanat özelliklerini benimseyen görüş. Özellikle eski çağların sağlam yapılı, süse ve ayrıntıya önem vermeyen sade, katı mimarlık ve heykel anlayışının yeniden canlandırılması düşüncesine dayanan sanat anlayışı.

arkasolium – Katakomplarda duvara dikine konulmuş mezar yeri olup üstleri yarım kubbeli bir niştir. Nişlerin içi resimlerle süslüdür.

arkeoloji – (Fr. archéologie): İlk uygarlıkları araştıran ve inceleyen bilimin adıdır. Antikitenin yapı ve eserlerinin ilk olarak araştırılması 18. y.y.'ın ikinci yarısından sonra Winckelmanh'ın ortaya koyduğu araştırma disiplini ile bir bilim dalı haline gelmiştir. A., klasik ve doğu arkeolojisi diye ikl bölüm altında incelenmektedir. Doğu arkeolojisi adı altında Mısır, Mezopotamya ve Eti uygarlıkları; Klasik arkeoloji adı altında da Yunan, Roma ve Etrüsk uygarlıkları araştırılmakta ve incelenmektedir.

• **arnavud bacası** – Damların üzerinde çıkıntılı olarak yapılan pencere.

arşitektonik – (Fr. architectonique; İng. architectonics; Alm. Architektonik, Architektonisch; Arap. hendesî): Mimari kurallara mimarlık sanatına uygun inşa sanatı anlamına gelir.

• **arşitrav** – (Fr. Alm. Architrav; Yun Epistylion): Yunan ve Roma mimarisinde sütunların üzerine yatay biçimde gelen kiriş.

• **arşivolt** – (Fr. archivolte): Yuvarlak kemerin görünen dış kenarı; 2– Roman ve Gotik katedrallerin kapısı üzerini örten kemer olup bütün kemer içi heykel figürlerle kaplanmıştır.

Artemis – (Lât. Diana): A. Yunandan önceki çağda bir doğa tanrısı olarak hayvanların hakimi bir kadın addediliyordu. Arkaik Yunan sanatı onu geyik, aslan ya da kuş olarak göstermiştir. Bunun yanında A. sonraları verim-

lilik tanrıçası sıfatını kazanmış ve kadınların ona bağlanmalarına sebep olmuştur. Efes A.'nin sembolize ettiği anlam da budur. Bilindiği gibi Efes A.'i çok memeli bir kadın olarak gösterilmiştir.

asâ – Kıral ve Peygamberlerin kudret sembolü olarak ellerinde taşıdıkları baston ya da değneğe denir.

asarı – atika – (→ antika.)

asefal – (Fr. acephale): Başı olmayan heykeller için kullanılan bir sözcüktür.

asimetre – (Fr. asymétrie): Bir noktadan iki tarafa ayni mesafede bulunmak hali.

askıya almak – İnşa edilmiş eski bir binanın bir tarafını yıkıp yeniden onarmak istendiğinde üst kısmın ağırlığını tutmak için destek ve bağlamalar kullanmaya denir.

asklepielon – (Fr. asclepieion; Alm. Asklepieion): Ölüleri iyi eden Yunan ve Roma tanrısı Asklepios'un adına dikilen bir tapınak olup bunun yanında iyileşmek için gelen hastaların oturmalarına mahsus odalar, banyolar ve tiyatro yeri bulunurdu.

As'kulap – (Alm. Aeskulap; Yun. Asklepios): Apollon ve Koronis'in oğlu olan A. ölüleri iyileştiren bir tanrı olduğu için Zeus tarafından bir yıldırımla öldürülmüştü. A.'ın alâmeti yılan ya da bir değneğe sarılmış yılan idi. Halen doktorların ya da tıp fakültelerinin rozetlerindeki işaret de buradan gelmektedir.

asma bahçe – İlk büyük uygarlıklarda ayaklar ve kemerler üzerinde meydana getirilen teraslar üzerine bahçeler yapılması çok ilgi görmüş ve gelenek olmuştu. Babilin asma bahçeleri dünyanın yedi harikası arasında yer almıştı. (→Dünyanın Yedi Harikası).

asma kandillik – Camilerde kubbeye bir zincir ya da demir çubuk ile asılan ve üzerine bir çok kandilin takıldığı madeni tezyinatlı bir madeni askıdır.

asma kat – Bir binanın iki katı arasında tavanı alçak olarak yapılan ara kattır.

astar boyası – Resim yapılan tuvalin boyayı emmemesi ve bezin dokuma aralıklarının kapatılması için kullanılan boyadır. Astar boyaları çeşitlidir. Bunlardan yağlıboya astarı şöyle yapılır: Bir litre suda 70 gr. marangoz tutkalı eritilir. Eritme, tutkalı 24 saat bir litre su içinde bırakarak yapılmalıdır. Bundan sonra eritilmiş tutkal, içinde biraz su bulunan bir başka kap içine konularak ateşte ısıtılır. Bu erimiş tutkallı su fırça ile tuvale sürülür. Tuval kuruduktan sonra: 1 ölçü tebeşir tozu + 1 ölçü çinko üstübeci + 1-3 ölçü su birbiriyle karıştırılarak ayran kıvamına getirilir ve bir ölçü sıcak tutkallı su katılır. Bu karışım gene ısıtılarak ince tabakalar halinde tuvale iki kez sürülür. Yağlı astar yapılmak istenirse yukarıdaki formüle bir buçuk ölçü pişmiş bezir katılır.

Astarte – *(Fr. Astarté): Samîlerin bir tanrısıdır. Aynı tanrıya Fenikeliler Istar, İbraniler Astoret demişlerdir.*

aşı boyası – *Kırmızı bir toprak boyadır. Bunlar demir oksitli boyalardır. Eskiden ahşap evlerin kirliliğini kapatmak için cephelerine sürülürdü.*

aşık yolu – *(Fr. grecques, méandres; İng. greek frets; fretwork, meanders; Alm. Mäander): Dik köşeler teşkil ederek içe ve dışa doğru kırılan çizgilerin meydaa getirdiği geometrik motiflerin tekrarı ile ortaya çıkan su. (→ meandr).*

Aşk Tanrısı – *(→ Amor, küpidon, Eros).*

Aşöleen çağı – *(Fr. Epoque Acheuléene): Son Clactonien ile Moustérien'e kadar devam eden zaman. 236.000 ile 118.000 yılları arası A. çağını içine alır. A.'nda insan taşı artık her iki taraftan yontarak keskinleştiriyor ve bunu avucunda tuttuğu bir balta olarak değerlendiriyordu. Bu terimi Breuil kabul ettirmiştir. Bu balta yanında badem biçiminde, oval, ucu sivriltilmiş, kalp biçiminde ve hattâ üçgen biçiminde yontulmuş taşlar hep A.'nda işlenmiştir. Bu taşlar İngiltere, Fransa, İspanya ve Güney Almanya'da çok yaygın olarak bulunmuştur.*

Atena, Athena – *Atina Akropolunda inşa edilen Parthenon tapınağı A. nın adına yapılmıştır. A. Yunanlıların harp tanrıçası olup Zeüs'ün başından çoğatılmıştır. A., kadın işlerinin, elsanatların ve güzel sanatların koruyucusudur. Yunan sanatında A. ekseriyetle savaş sahneleri içinde gösterilmiştir.*

ateş tapınağı – *Zerdüştlerin ateşe tapınak için inşa ettikleri tapınaklardır.*

atlante – *(Fr. atlante): (→ karyatid.)*

Atlas – *Yunan mitolojidinde gök kubbeyi taşımaya mecbur olan Jüpiterin oğlu idi. Bu tasavvura göre Antik devirde, Orta Çağda ve bilhassa Barokta, A. kuvvetli adam olarak bir mimari unsur gibi taşıyıcı öge halinde gösterilmiştir. (→ karyatid).*

atmeydanı – *Bizanslılar'ın araba ve at koşuları için inşa ettikleri Hipodrom için İstanbulda Türklerin verdikleri addır. İçinde at koşturulan meydan anlamına gelir.*

atölye – *(Fr. atelier): Bu sözcük güzel sanatlarda ressam ve heykelcilerin çalıştıkları yer için kullanılır. Atöleyelerin pencereleri kuzeye bakması gerekir. Böylece a.'ye yumuşak bir ışık gelmesi sağlanır.*

atrium – *(Lât. atrium; Fr. atrium; İng. atrium; Alm. Atrium, Aula, Vorhof; Arap. sahn): Eski Roma yapılarında bulunan sokağa yakın, etrafı odalarla çevrili, ortasında havuz bulunan üstü açık avlu. 1. Romalılarda, oturulan esas salon olup etrafında odalar bulunurdu. Romalıların son zamanlarında a., etrafı sütunlarla çevrili kabul salonu olmuştu. 2. Romalılarda evlerin ortasında üstü açık bırakılan*

avlu olup etrafında odalar bulunurdu. Yunanlılar a.'a avula derlerdi. Türkçe avlu ile olan yakınlığı ilgi çekicidir.

ayak – *(Fr. pilier; İng. pier, pillar; Alm. Pfeiler.): Kemer ve kubbelerin ağırlıklarının bindirildiği taştan, tuğladan ya da ağaçtan yapılan dayanak'a verilen addır. Filayakları, sütunlar, ahşap dayanaklar hep bu deyim altında ifadesini bulur.*

ayaktaşı – *Cami kervansaray ve medrese gibi eski yapılardan giriş kapısının eşiği bitişiğinde bulunan ve çok girip çıkılmadan ötürü aşınacağı için yer seviyesinde konulan granit düz taş.*

ayazma – *Bizanslıların yer altı su depoları. A.'ların suyu bir kaynağa bağlı su yolu ile beslenir.*

ayça – *Bayrak ve sancak direklerinin tepesindeki ay biçimindeki madeni süs.*

aydınlık – *Bir binanın iç tarafında ışık alamayacak kısımların ışık almalarını sağlayacak boşluk'a verilen addır. Işıklık, Arnavud bacası.*

avlu – *(Fr. cour; İng. courtyart; Alm. Hof): Bir yapının ortasında, önünde ya da arkasında üstü açık, etrafı kapalı olarak bırakılan kısımlar. Eğer binanın ortasında ise buna iç a. denir. A. binanın bulunduğu yerin ismini alır.*

avula – *Eski Yun.'da avlu karşılığıdır. (→ avlu).*

aynataşı – *Çeşmelerde musluk takılan süslü taş.*

azergede – *Mecusilerin tapınma yeri.*

azulejos = azulekhos – *Endülüste duvarları kaplamak için kullanılan mavi bezemeli çiniler.*

Baal – *Fenikelilerin tanrısıdır. Fenikelilerde her kentin bir B.'i vardı.*

baba – *dikine konulan destek çatılarda, köprülerde v.b. inşaatlarda kullanılan taşıyıcı öğe.*

baca kaşı – *Köy evlerinde ocakların duvarlardan olan çıkıntısı üzerinde bulunan ve rafa benzeyen bölüm. Buraya şişe, lamba v.b. gibi eşyalar konur.*

bağdadî – *Eskiden bizde evlerin duvarları, kalın kalasların arası aralıksız olarak ince çıtalarla kapatılır üzerine sıva sürülerek yapılırdı. Bu usul hem evin sıcak olmasını sağlar hem de rutubeti önlerdi.*

bağıl – *Eski saray, konak ve şatolarda hizmetçilerin oturmaları için esas binadan ayrı olarak yapılan binalara denirdi.*

bağırıcı renkler – *Resim sanatında insanın gözünü rahatsız eden fazla sert ve çiğ renklere denir. Bir renk, tablo içinde tonalite bakımından yerini bulmazsa rahatsız edici bir nitelik kazanır.*

bağlantı taşları – *Bir duvarın bir tarafına, sonradan ilavesi düşünülen ikinci bir duvarın bağlanmasını sağlayacak, dişli gibi bırakılmış tuğlalara denir.*

bağlayıcı sistem – *(Alm. Gebundenes System, quadratischer Schematismus): Roman kilisesi planında, bazilika ile çapraz geminin kesiştiği transept karesinin, kor, orta-gemi ve haç-tonozlar düzeninde.*

ölçü birimi olarak kullanılmasına denir. Yan-gemilerde, ölçü birimi olan kare ya da dikdörtgenin boyutlarının yarısı alınır.

bağlayıcı tuşlar – *(Fr. rappel de ton)*: ayni rengin tonlarındaki tuşların resim yüzeyinde dolaşması.

bahçe sanatı – İki türlü bahçe düzeni bugüne kadar görülmüştür. 1 – Düzenli, sağlam bir geometrik tertip içinde biçimlendirilmiş bahçe anlayışı. 2 – Serbest doğa görüşüne uygun olarak düzenlenen bahçe tipi. Eski Mısır ve Yunan bahçeleri düzenli, geometrik ve simetrik anlayışta idi. Barok Avrupa sanatı saray bahçelerini ayni geometrik ve simetrik düzende yapmıştı. Pompeide Roma evinin peristili içinde heykellerle süslü bahçeler görülüyor. Arapların bahçe anlayışı akan su ve havuz esprisi üzerine kurulmuş olup keyif için yaratılmış olan bir atfosfere dayanır. Elhamra sarayındaki Generalife bunun güzel bir örneğidir. Çin bahçeleri simetrik düzenli anlayışa dayanmaz. Çinli, bahçe manzarasını ön plana alır. Ağaç grupları, pavyonlar, köprüler akan su ve tabii gibi olan göller Çin bahçe sanatının öğeleridir. Bizde bahçe mimarisinin gelişimi üzerine yazılmış bir kaynak görülmemekle beraber, hendesi bir bahçe sistemi de yoktur. Genel olarak meyve ağaçları ve çiçek yanyana bizim loş avlulu Türk evlerinin yeşil ve sakin atmosferini yaratmaktadır. Eski bahçe mimarimiz Barok Avrupa sanatının ülkemize girişinden sonra yok olmuştur.

Bakanal – *(Fr. Bacchanale)*: Eski Yunanın şarap tanrısı olan Bakus'un bayramına verilen isimdir. Bu bayramlara ait sahneler ilk olarak 14. y.y. İtalyan ressamları tarafından ele alınmış ve sonra Velasquez, Rubens ve 19. y.y. sanatçıları tarafından resimlerine konu yapılmıştır.

bakant – Bakusun bayramlarında yani Bakanal'da danseden rahipler.

Bakır Çağı – *(Fr. éneolithique)*: Cilalı taş devri ile Demir Çağı arasındaki tarihten önceki zamanlara denir. Bakır Önasyada M.Ö. 2500 yıllarında, Avrupada ise 2100 yıllarında bulunmuştur. Bakır çağı denmesindeki neden, kullanılan eşyaların ve aletlerin bakırdan yapılmasındandır.

Bakus – *(Fr. Bacchus)*: (→ Dionisos).

balbal – Hunların mezarlar etrafına dikdikleri taşlara denir.

balçık – Göllerin ve bataklıkların dibinde yumuşak, işlenmeğe müsait bir çamurdur. B. kap kacak, heykel ve kiremit yapımında kullanılır.

baldahin – *(Fr. baldaquin; Alm. Baldachin)*: Avrupa krallarının tahtları üzerindeki kıymetli kumaş ve tahta oymalı süslerle yapılmış olan görkemli tavanlı, cibinliğe benzeyen tepelik.

balkon – Bir binanın zemin katı üstünde bina bedeninden dışarı çıkıntılı açık havaya kapalı olmayan yer. Eğer b.'nun etrafı ve

üstü kapalı olursa buna cumba denir.

balmumu – Resim boyalarından yağlıboyanın imalinde özellikle b. kullanılır. Yağlı boyanın yapılmasına yarayan keten ya da haşhaş yağının içine % 2 oranında yağa ısıtılarak karıştırılır. (↔ mumlu boyalar).

baptisterium – Hıristiyanlık dininde çocukların vaftiz edildiği kilise, vaftizhane.

baraka – (Fr. baraque): Türkçe bark = barınacak yer anlamına gelir. Barakanın buradan alınmış olduğu sanılmaktadır.

barbakan – Kalelerin duvarlarında düşmana ok atmak için açılmış dar pencere deliklerine verilen isimdir.

barbata – Kalelerde duvarların üstünde, mazgallar ve mazgal siperlerinin bulunduğu, bir dişli gibi gözüken duvarlar.

Barbizon Okulu – 19. y.y.'ın ilk yarısında Paris civarındaki Fontainebleau'da Barbizon köyünde yerleşen sanatçılar kolonisinin çalışmalarına denir. Bunlar sakin doğa köşelerini resmetmişlerdir. Théodore Rousseau, Dupré, Diaz, Daubigny gibi ressamlar bu okulun sanatçılarıdır. Ve ilk kez dağa önüne sephalarını kurmuşlardı. Bundan önce ressamlar peyzajlarını ezbere yaparlardı.

barhane – Eskiden postacıların ve kervanların konak yerlerinde, eşya muhafazasına yarayan ve mahzenleri bulunan binaya denirdi.

bark – Barınacak yer anlamı gelir. Ev bark deyimi de buradan gelmiş olmalıdır.

Barok – (Fr. baroque; İng. Alm. Barock): 1600 ile 1750 yılları arasındaki Avrupa sanat uslûbudur. B. sözcüğü portekizce brocco'dan gelir. Anlamı "muntazam olmayan inciler"dir. B. bütün formların şişirilmiş çıkıntılar haline gelmesi ve yüzeylerin gayri muntazam çıkıntılar lle düzenlenmesidir. Bu uslûp görüşü önce mimaride, sonra heykelde görülmesine rağmen, B. eğilimi önce Michelangelo'nun şişkin formlu heykellerinde müşahade edilmektedir. B.'ta heykel ile mimari yapı, tamamen birbirine kaynaşmış olarak görülür. B. saray ve kiliselerin tavanları kubbeli olup kubbe içi,sanki göğe açık gibi boyanmış ve semaya meleklerin,insanların uçtukları ve göğe yükselişleri resmedilmiştir. B. üslûpta figürlerin hareketleri tiyatral hareketlerdir. İnsanlar rol yapıyorlar gibidir. El ve kol hareketleri bir iş yapmaz-

lar. B. resmi hem renk hem de ışık-gölge estetiğine dayanır. B. anlayış sanat tarihinde Yunan Hellenistik sanatında,Hint stupalarında, İnka uygarlığı eserlerinde de görülür. Bizde de B. camiler (Nuruosmaniye, Lâleli Camii vb.) yapılmıştır.

baru kalkanı – Barbatalarda kale mazgallarının her iki tarafında bulunan adam boyundaki siper. Yani barbata dişlilerinden herbiri.

baskı resim – Güzel sanatlar alanındaki b.'ler grafik teknikleri içinde yer alır. Bu alandaki baskı çeşitleri, serigrafi (ipek baskı). litografi baskısı, gravür baskısı, linol baskı ve tahta baskılardır. (→ grafik).

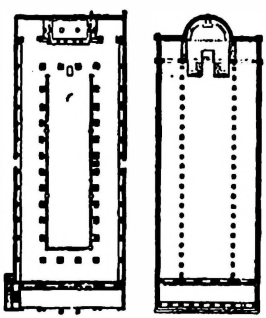
Basic design – (Alm. moderne Formgebung) (İng. Basic design): çizgi, nokta hacim, yüzey ve renk olarak malzemelerin bünyesine uygun Kompozisyonel araştırma, yaratıcı, biçimlendirici çalışma. Malzemelerin imkânlarını araştırarak yapılabilecek sonsuz biçimlendirme ve düzen çalışmaları. Bu sözlcük ilk kez Bauhaus okulundaki öğretmenlerin araştırmalarında doğmuştur. Bugün, Batıda ve ülkemizde mimarların ve diğer sanatçıların yetişmesinde çok önem verilen bir ders olmaktadır.

baş kemer – (Fr. archivolte; İng. archivolte; Alm. Bogeneinfassung, Bogenläufe, Bogenleiste): Bir kemeri çerçeveliyen silme. Bütün silme ve süsleriyle beraber bir portalin kemeri. Bir portalin kemerini meydana getiren, merkezleri bir içiçe kemerlerin heyeti umumiyesi. Taç kemer.

batik – Asya'dan Avrupa'ya geçmiş bir kumaş baskısı tekniğidir. Türkistan'da, Hindistan'da, Java ve Malezya'da bu teknik yaygındır. İlkkez Avrupa'ya getiren Hollandalı Thornprikker olmuştur. B.'in yapılışı şöyledir: bir bez üzerine istenilen motif çizilir. İlk boyanacak kısımlar boş bırakılarak boyanmayacak kısımlar baştan aşağı eritilmiş balmumu ile kapatılır. Sonra bez, kumaş boyası içine batırılır. Bez, boyayı aldıktan sonra çıkarılır ve kurutulur. Terpentin içine batırılarak bezin üzerindeki balmumu çıkarılır. İkinci kez, bezin nereleri boyanmak istenirse o kısımlar açık bırakılarak diğer kısımlar balmumu ile kapatılır ve boyaya batırılır. Sonru gene terpentin içinde balmumlu kısımlar eritilir. Çeşitli renkleri üstüste getirerek daima yeni desenlerin çıkmasını mümkün kılan b. Doğunun bulduğu güzel tekniklerden biridir.

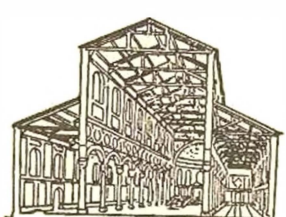
Bauhaus – Ruskin ve Morris'le İngilterede başlayan ve kötü formlu makina prodüksiyonuna sanatçı kişiliğini ve buluşunu getirmek için kullanılan her türlü yeni araştırmalara yeni bir yön vermek üzere Walter Gropius ve Van de Velde tarafından tesis edilen araştırıcı bir sanat okuludur. Bu okulda, mimari merkez oluyor ve diğer sanat alanları da inceleniyordu. Böylece güzel sanatların yeni bir grameri ortaya çıkarılmak isteniyordu.

B. önce Weimar'da kurulmuş sonra Dessau'a ve buradan da Berlin'e nakledilmişti. 1933'de Hitler'tarafından kapatılmış ve buradaki öğretmenler Amerikaya ve diğer hür ülkelere giderek B. fikirlerini yaymışlardır. B.'da Feininger, J.

1 2

1- Antikite Bazilikası
2- İlk hristiyanlık bazilikası

İlk hristiyanlık bazilika ının içi.

2- İlk hristiyanlık bazilikası. İlk hristiyanlık bazilikasının içi

İtten, Gérard Marcks, George Muche, Paul Klee, Oscar Schlemmer, Kandinsky ve Moholy Nagy gibi çağımızın en büyük sanatçıları öğretmen idiler.

bazalt – *(Fr. basalte; İng. basalt; Alm. Basalt): Siyaha yakın kurşuni renkte, volkanik sert bir taş cinsi. Mihenk taşı.*

bazilika – *(Lât. basilica; Fr. basilique; İng. basilic; Alm. Basilika): İçi, iki sıra sütunla, ortadaki daha geniş ve yüksek olmak üzere üç sahına bölünmüş dikdörtgen biçimindeki ilk hıristiyan kiliselerine denir. B. sözcüğü, Atina Pazarında Archon Basileus'un makamından gelir. Romada dikdörtgen biçiminde, sonunda mihrap gibi bir çıkıntısı olan mahkeme salonlarına denirdi. Bütün b.'lar uzunlamasına, birlik ifade eden bir salon ve iki yanda yan sahınları ve salonun sonunda da apsisi olan yarım çember biçiminde bir tribuna bulunur. Hıristiyanlık b.'yı Romalılardan cemaatin toplantı binası olarak benimsedi, Hıristiyan b.'sı zamanla gelişti. Yan sahınlardan yüksek bir orta sahın bunun iki yanında birer yan sahın yer alırlar. Orta sahının içine ışık, yan sahınların üzerindeki duvarlarda açılan pencerelerden gelir. Orta sahının sonunda apsis yer alır. Sonradan apsisin önünde, bütün b.'yi kesen ve ona bir istavroz biçimi veren çapraz bir salon yer alır (Transept). B. Roman ve Gotikte esaslı mekan değişikliklerine uğrar. (↔Roman sanatı, Gotik).*

beden duvarı – *Binanın esas yan duvarları.*

beki kulesi – *Orta çağlarda Avrupa'da kalelerden düşmanı uzaktan görmek için yapılan gözcü kulelerine denir.*

belgi – *Eskiden dükkânların ka-*

pılarının üstüne o dükkanın alâmeti olarak demirden işlenmiş hayvan şekillerinde âlemeti farikaları, nişanları asılırdı.

bengü – *Anıt, abide anlamınadır. Osmanlıcada anıt demektir.*

bereket boynuzu – *(Lât. cornu copiae; Fr. corne d'abondance; İng. horn of plenty; Alm. Fruchthorn; Arap. Karnu'l-bereke, karnul'-hısb): İçinden çiçek ve yemişler taşan sulh ve bolluğun sembolü boynuz motifi.*

beşik kemer – *Yarım çember biçimindeki kemer (↔ kemer).*

beşik tonoz – *(↔ tonoz).*

beti –*(Fr. figure): Resim ve heykel sanatlarında insan ve hayvan biçimlerine denir. Eski türkçede yüz ve biçim anlamınadır.*

beti taşı – *(Fr. Stél): Kitabe taşı*

betonarme – *(Fr. Beton). Joseph Monnier adında bir fransızın bulduğu b.'yi olarak Auguste Perre adında bir Fransız 1905 yılında inşaata uygulamıştır.*

beyaz boya – *Resim sanatında kullanılan beyaz boya çeşitleri; kurşun beyaz ile çinko beyazıdır. Kurşun beyazı çok zehirli bir maddedir. Yağlı boya olarak mükemmel sonuçlar alınabilir. Her boya ile karıştırılmaz. Örneğin içinde kükürt bulunan boyalarla kurşun üstübeci karıştırılmaz. Garance'ın rengini tamamen soldurur. Rouge de Saturne üzerine de etkisi kötüdür. Kadmiyum sarısı, outremer ile karışımları da fena sonuç verir. Blanc de zinc denilen çinko üstübecinin ise hiçbir zararlı etkisi yoktur. Sulu boya yapımında da çinko beyazı kullanılır.*

beyt – *(İng. bayt; Alm. Bit; Arap. bayt): Ev, daire, oda.*

bezeme–süsleme– *(Fr. ornement; İng. ornament; Alm. Ornament, Verzierung): Lât. den gelir. B, ile dekorasyon karıştırılmamalıdır. Dekorasyonda bütün süsleme alanları kastedilir. B. ise sistem halinde tekrarlanan süsleme motifidir. Her ülkedeki üslûp devirlerinin ayrı bir b. buluşu vardır. B.'de geometrik olarak hayvan ve bitki gibi doğa unsurları üslûplaştırılarak tekrarlanan bir motif haline getirilir.*

bezir isi mürekkebi – *Bezir yağı yakılarak meydana getirilen isten yapılan mürekkep.*

bezir Verniği – *Kaynatılmış keten yağına denir. Bir adıda osmanlı beziridir.*

biblo – *(Fr.): Porselenden yapılan küçük heykel.*

biçim – *(Fr. forme): Bir şeyin şekli anlamına gelir. Tabloda biçim, o tablonun tümünün yapı bakımından kuruluşuna denir. Plâstik sanatlarda biçimin, derinliği olan bir anlamı vardır. Bir tablonun biçimi dendiği zaman, tablonun konusu dışındaki muhtevası kastedilmektedir. Bu bakımdan konu ile muhteva yani biçim ayrı ayrı hususlardır.*

biklinum – *(Fr. biclinium): Eski Romalılarda iki kişinin yemek yemesi için uzanarak oturulan bir çeşit kerevet, kanepe.*

bilezik – *(Fr. anneau de colonne, annelet; İng. ring; Alm. Ring): Sütûn gövdesi üzerine, sütûnu çepeçevre kuşatacak biçimde takılan, hafif çıkıntılı madeni halka. Çember, kuşak.*

bindirme taşı – *(Fr. tas de charge; İng. corbelling, spring; Alm. Anfaenger): Kemerlerin başladığı yere konulan çıkıntılı yastık ya da üzengi kısmı. Üzerine bir diğer mimarî unsurun bineceği çıkıntılı kısım.*

binek taşı – *Eskiden saray ve konakların önünde ata binmeğe yarayan ve birkaç ayak merdivenle çıkılan, ata kolaylıkla atlanacak yüksek yer.*

bingi – *(↔ pandantif).*

bitüm – *Siyah renkte bir çeşit asfalt boyadır. Bitümle yapılan boya şeffaf ve sepya rengine olur. Barok çağı ressamları b. kullanmışlardır. B. çok geç kurur ve bu bakımdan zamanla tuval yüzeyinde akıntılar yapar. Artık kullanılmamaktadır.*

blokaj – *(Fr. blocage; İng. rough, walling, rubble; Alm. Füllsteine, Zwicksteine): Bir duvarın harç ve kaba taşlarla örülmesi. Muntazam büyük taşlarla kaplanmış duvarların iç kısmının harçla karışık olarak taşlarla doldurulması.*

bodrum – *Yerle bir olan zemin katının altında kalan kata denir.*

bordür – *(Fr. bordure; İng. border; Alm. Randleiste, Rahmen; Arap. Itâr): Kapı ve pencere gibi mimari kısımların, panoların, hâlıların etrafını kuşatan, çerçeve mahiyetinde, süslü ya da süssüz, düz ya da çıkıntılı, dar ve uzun parçalara denir. Kenarlık, pervaz.*

•boşluk korkusu – *(Lât. horror wacui; Fr. horreur de vide; İng. horror of the empty space; Alm. Sheu vor dem leeren Raum, Fülltrieb; Arap. havfu'l-ferağ): Tezyin edilecek bir yüzeyi boş bırakmaktan korkarcasına doldurma.*

boya – *Bünyesinde renk ihtiva eden maddelere boya denir. B.'lar iki kısma ayrılır. 1. Boyayıcı b.'lar. 2. Başka bir maddeyi boyamayan bizzat kendi kendine renk olarak kalan maddeler. Boyayıcı b.'lar kumaş b.'ları, diğeri ise renkli cevherlerdir. Boyayıcı b.'lardan resim boyaları ve dekorasyon boyaları yapılmaz. Bu bakımdan resim b.'ları, maden oksitleri, renkli taşlar ve bir de taklit b.'lar için kullanılan ve bünyesine boyayıcı b. alan taşlardır. B.'ların yapıldıkları yapıştırıcı maddelere göre b.'lar isimlerini alırlar. Örneğin: yağla karıştırılıyorlarsa yağlı b., su ile karıştırılmışlarsa sulu, yumurta ile karıştırılmışlarsa yumurtalı b.'lar, mumlu b.'lar vb.*

boya resim – *(Fr. peinture; İng. Painting; Alm. Malerei): B. insanın doğaya ve topluma karşı kendi davranışını aksettiren bir anlatım olanağıdır. B. tarih boyunca bir üslûp gelişimine de sebep olmuştur. Arkaik, klâsik, barok anlatımı, çeşitli ülke sanatlarının bünyesinde*

görülmektedir. B. 19 y.y.'ın sonuna kadar doğa görünüşleri ile ilgilendiği halde, 20. y.y.'ın ilk yarısından itibaren soyut anlatıma yönelmiştir. Ayrıca doğu ülkelerinde b. satıhta ve hacımdan yoksun bir anlatıma, yan yana figürlerin düzenlenmesine (juxtaposé) önem verdiği halde, Batıda Avrupa, figürlerin bir bakış noktasına göre düzenlenmesine ve bilimsel perspektife göre kompozisyonuna önem vermiştir. Ayrıca boya ile üstüste bir çalışma ve komposisyona (superposé) Batı resmi değer vermiştir. 20. y.y.'a kadar valör resmine önem vermiş olan Batı, çağımızda renk anlatımına yönelmiş ve resmi satıhlaşmıştır. B., Batı dünyasında figür kompozisyonunun, peyzajın, natürmortun, tarihi konuların boya ile işlendiğini görüyoruz. Zamanımızda ise b.'de boyanın görüntüleri değerlendirilmek istenmiştir.

bölüm – (Alm. Joch; Fr. travée): 1- Roman ya da Gotik kiliselerde haç ya da kaburgalı haç-tonozla örtülü her oylum parçası. 2- Karşılıklı iki kemer arasında yer alan üstü örtülü bölüm.

Bronz Çağı – (↦ Tunç Çağı).

buhurdan – Camilerde ve evlerde güzel kokular vermek için içinde ateş yakılan süslü kaplara denir.

burç – (Fr. tour, tour de défense; İng. tower, defence tower; Alm. Verteidigunsturm): Kalelerde bulunan yüksek savunma kuleleri.

Bursa Uslûbu – Osmanlılarda (1335 – 1501'e kadar) Bursa ve İznikteki eserlerin üslûbuna denir. B.'nda camiler ya çok kubbeli ya da bir kare prisma ve üstünde bir kubbe vardır. B'.nda avlu teşekkül etmemiştir. Cami içinde şadırvan yerini alır. Minare cami bedeninden ayrı bir yer işgal eder. Ayrıca cemaati bir bütün olarak kavrayan klasik Osmanlı mimarisinin esas kubbe ve onun etrafındaki diğer küçük kubbeler piramidal bir düzende yerlerini almamışlardır. B. İstanbuldaki Beyazıd Camii'nin yapımına kadar devam eder.

Buzul Çağı Sanatı – (↦ Eski Taş Çağı sanatı).

büst – Başı ve göğsün üst kısmını içine alan insan heykeli.

caisson – (↦ tavan teknesi).

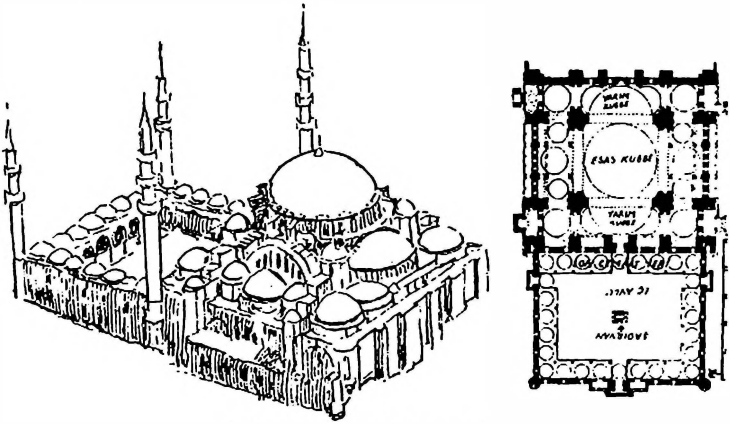
cam Göbeği – Camın kesildiği zaman kenarında görülen parlak türkize benzeyen yeşil.

cami – (Fr. mosquée; Alm. Mosche): Müslümanların ibadet için içinde toplandıkları bina. C.'nin küçüğüne mescit denir. Eğer toplanılan yer üstü açıksa namazgâh denir. İlk c. Peygamberimiz tarafından Medine civarında yaptırılmıştır. Fakat c.'lere ilk mimari örnek Kahire'deki Amr camii olmuştur. Bu c. tipi, Mısır'dan başka Suriye Irak ve İran'da da örnek olmuştur. Türklerde c. tipi başka bir kompozisyonda gelişmiştir. Araplarda çok kubbeli, yüzlerce sütunun cemaati ayırdığı ve cemaati bir kitle halinde göstermeyen bir kompozisyondadır. Tavanın sütunlar üzerinde tutulması kubbelerin

en çok 6-7 m. yükseklikte olmasına sebep olmuştur. Bizim Konya'daki Selçuk camilerinin tavan yükseklikle-rinin çok olmamasının sebebi budur. Bizde c. bir kare prisma ve üzerinde bir yarım küre kubbeden gelişmiştir. Bursa mimarisinde değişik yerlerden toplanan mimarlık öğelerinin, mıntaka özelliklerine dayanan c. kompozisyonları, önce kare-prisma ve kubbe ile önündeki son cemaat yerinden meydana gelmiştir. Bursa camileri, klasik Osmanlı mimarlığındaki avluya sahip olmamıştır. İlk kez Selçuk'ta İsa Bey Camii'nde revaklı avlunun, son cemaat yerinin önüne getirildiğini görüyoruz. Bu tip, yani son cemaat yeri ile önü ortasındaki şadırvanın bir avlu ile çevrilmesi, ilk Osmanlı klasik mimarlık yapıtlarında gelenek olmuştur. Bu yeni bir kompozisyondur ve sonraki c.'lerimizin esas formunu teşkil edecektir. Bu tip c. kompozisyonundaki, revaklı avlu formu ülkemize barok etkisi girdikten sonra, kalkmıştır. Osmanlı klasik mimarisinde esas kubbe etrafında yarım ve küçük kubbeler ile piramidal bir düzen kurulmuştur. Sinan esas kubbe, yarım kubbeler ve küçük kubbelerle daima yeni kompozisyon örnekleri vermiştir.

cam işleri – *(↔ vitray, cam mozaik.).*

çam mozaik – *Yerde kullanılan renkli taş mozaik yerine, cam parçalarının kullanılması ilk olarak İtalya'da görülüyor. (M.Ö. 4. y.y.). Yapılışı: Düz bir kireç sıva üzerine, cam mozaikin kalınlığı kadar alçı bir sıva yapılır. Alçı üzerine desen çizilir. Çizgiler kalmak üzere alçı tabakası, kireç sıvaya kadar kazınır. Ve alçı sıvanın çıkarılan yer-*

Süleymaniye camii ve plânı.

lerine kireçli ince kumlu bir sıva sürülür ve harç taze iken cam mozaikler yerleştirilir.

canlı model – Eski çağlardan bu yana insa vücudunun, resim ve heykel eserleri için bir konu olduğunu ve bunun incelendiğini biliyoruz. Eski Yunanda, Rönesansta, Barokta kadın ve erkek vücutları ressam ve heykelciler önünde model olmuştur. Fransız Jacques Louis David'in kurduğu ilk akademiden itibaren biz akademilerde c.'in bir eğitim öğesi olduğunu da görüyoruz. Eski Yunan ve ve Rönesansta c.'in yeri büyüktü.

cehennemlik – (Lât. hypocaustum; Fr. hypocauste; İng. hypocaust; Alm. Hypokaust): Eski Osmanlı hamamlarında hamamın döşeme taşları altında, bina içinin ısınmasını temin etmesi için bırakılan boşluklar. Buralardan ocağın dumanı ve sıcak havası geçerek binayı ısıtır. Aynı teşkilât Roma hamamlarında görülür.

celî – (Fr. djelî; Arap celiy): Yaygın anlamıyla, sülüsün kalem ve yazı kurallarına uygun olarak bilhassa görünüş ve gösteriş ön plana alınarak yazılan iri biçimlisi. Ayrıca kûfî, muhakkak, reyhânî, tevki, nesih, divânî, talîk ve rık'a çeşitlerinin iri şekillerine de c. denmiştir.

cephe – (Fr. façade): Bir binanın caddeye bakan yüzü. Binanın yanlarına yan cephe, arkasına cephe denir.

Cilâlı Taş Çağı – (Fr. néolithique; Alm. Neolithikum, Jungsteinzeit): Neolithikum, Neolitik Çağ – İnsanlığın üçüncü kültür gelişim basamağıdır. Bunlardan Paleolitikum Eski Taş Çağı, Buzul devrinin Son Aurignacien, Solutren ve Mağdalaniyen zamanlarını içine alır. Eski Taş Çağı, (Mezolitik) Orta Taş Çağı'na kadar devam eder. (↪ Mezolitik). Yeni Taş Devri denilen Cilâlı Taş Çağı, insanların toprağa yerleşmeleri ve ziraatın başlaması ile oluşur. Böylece C.'nda köyler kurulmağa başlar. Bugün yapılan araştırmalara göre C. kültürünün Avrupada 3000 yıllarından önce başlamadığı (Ege kültüründe 2000, İskandinavya ve İngilte'de 1800 yılları) bilimsel bir gerçektir. Asyada ise bu tarihin 5000 yıllarında olduğu, çünkü 3000 yıllarında büyük uygarlıkların başladığı görülmektedir. C.'nda çakmak taşından çeşitli eşyalar yapılmış, gayet kaypak biçimde cilalanmış ve hattâ süs motifleri ile bezenmiştir. Esasen biz tezyinatı ilk olarak toprağa yerleşmiş ve kapkacak yapmağa başlamış kavimlerde görüyoruz. Böylece Keramiğin de, insanların toprağa yerleşmesi ile başladığı görülüyor.

cumba – Eski evlerde, bina zeminin üstündeki katlardan bir odasının bina esas bedeninden sokağa dışarı doğru taşmış biçimine denir. C.'ların üstü örtülü, önü açık ya da kafeslidir.

cümle kapısı – Cami, saray ve büyük binalarda büyük esas kapı.

(→ portal).

çadır – *Üstü kubbe biçiminde olan kıl keçeden üstü ve etrafı kapalı ev. Türk mimarisinde kubbe formunun gelişiminde ç.'ın büyük etkisi olmuştur. Orta Asya'da Türklerin kullandıkları ve yurt dedikleri ç.'ların kubbe biçimini, bilahare toprağa yerleştiklerinde taşa uyguladıkları bir gerçektir.*

çan kulesi – *(Fr. clocher, campanile; Alm. Glockenturm): Hıristiyanlıkta kiliselerde halkın ibadete çağırılması için çan çalmağa yarayan kuleler. Çan kuleleri Roman ve Gotik kiliselerinde giriş kapısının üstüne ya da iki yanına inşa edilirdi. Roman mimarisinden evvel çan kuleleri kiliseden ayrı olarak inşa edilirdi.*

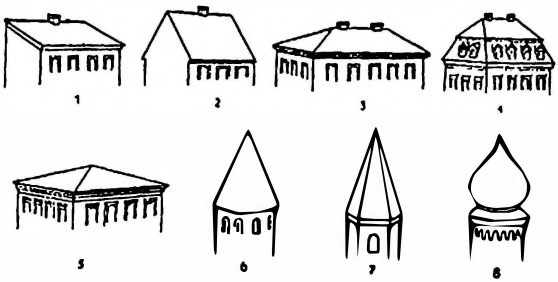
çatı – *Binayı örten meyilli damın tahtadan iç inşaatıdır. Ç. eğer binanın üst ortasından muntazam, iki tarafa meyilli ise buna beşik ç. denir. Bizim ülkemizde ekseriyetle beşik ç. ile kırma ç. yapılır. Bunların yanında ç. yalnız tek tarafa meyilli ise ona surdurma ç. denir.*

Çatı aşığı – *çatı inşaatında ayni sıradaki babaların üzerine yatay olarak konan ve üzerlerine çatı örtü sünün çakıldığı kirişlere denir.*

çatı katı – *Çatı bünyesi içinde yer alan ve binanın dış duvar üstünde penceresi olmayan katlardır. Birde Fransa'da uygulanmış mansard denilen çatı katı vardır. Bu kat, mansart çatılarda uygulanır. (↦ mansard).*

Çelik kalem – *(Fr. burin) (Alm. Grabstichel): Gravür plâkları üzerine, yapılacak resmi doğrudan doğruya oymaya yarıyan çelik uçlu kalem.*

çerçeve – *İlk kez 15. y.y.'dan itibaren resimlerin etrafına ç. geçirmek bir adet olmağa başlamıştır. Çeşitli profillerde ve renkli boyalı olarak yapılmağa başlanmıştır. Barokta ç.'lerin altın yaldızla boyanması başlar. Bu ihtişam düşüncesi esasen Barok sanat için bir ihtiyaçtı. Yaprak, meyve, midye kabuğu gibi çeşitli bolluk esprisi yüklü, barok ç.'ler yapılmıştır. Klasisizm, Barok. ç. yanında sade*

1- Sundurma çatı. 2- Beşik çatı. 3- Kırma çatı. 4- Mansard çatı. 5- Çadır çatı. 6- Konik çatı. 7- Piramit çatı. 8- Sovanbaşı çatı.

ve ciddi ç. anlayışını getirdi. Buna karşılık **19.** *y.y.'ın ikinci yarısında yeniden altın yaldızlı ç.'ler moda oldu. Bunun yanında gene aynı tarihlerde tablonun havasına uygun bir çerçeve esprisi de düşünülmeye başlandı. Anca y.y.'ımızın ikinci yarısı, ç. fikrinin esas resmi etkilediği fikri ile çerçeveyi pek az hesaba katmağa başlamıştır.*

çeşme – *Halkın yararlanması için eskiden hayrat olarak yaptırılan, yapısı ve işlenişi bakımından bir devrin mimari eserleri arasında yer alan, halkın su aldığı yerler. Türk mimarisinde ç.'lerin önemli bir yeri ve çeşitli adları vardır.*

çıkma – *Binanın beden duvarından dışarı doğru cumba gibi olan taşmasına denir.*

çıkma kule – *Kale beden duvarlarından bindirme suretiyle, dışarı doğru taşkın olarak yapılan küçük kulelere denir.*

çıplak Model – *Çıplak olarak atölyelerde desen, resim ve heykel çalışması için durdurulan kadın ya da erkek model.*

çırağan – *Bahçeleri meşale ve kandillerle aydınlatmaya denir.*

çini – *(Fr. faience, céramique; İng. faience, tileceramic; Alm. fayence, Kachel, Fliese, Keramik; Arap. sinî, kişânî, kaşanî): Bir çeşit beyaz topraktan pişirilerek yapılmış, mineli, ince fakat saydam olmayan toprak işlerindendir. Çini, duvarları kaplamakta ve tabak çanak gibi eşya yapımında kullanılır.* (→ *keramik).*

çini mozayik – *(Fr. mosaique en faience; İng. faience mosaic; Arap. zellic, fusayfisâ'): Yanyana getirilerek bir yüzeyi kaplayan ve meydana getirilecek tezyinata göre kesilmiş, zemine gömülmek suretiyle kullanılan çini.*

çin kırmızısı – *(Fr. rouge de Chine). Parlak bir kırmızı renk.*

çin mavisi – *Parlak acı yeşile çalan bir mavi.*

çini mürekkebi – *İs karası + Borneo kafurusu + jelatin + misk ile karıştırılarak yapılır. Su ile kolaylıkla eriyen ç. ile resim yapılır ve yazı yazılır. Şişeler içinde sulu halde tutulabildiği gibi kurutup çubuklar halinde de muhafaza edilebilir.*

çiriş – *Sarı zambak kökünden yapılan ve su ile karılarak kağıt, karton gibi şeylerin yapıştırılmasında kullanılan bir zamktır.*

çivi yazısı – *Sümerler tarafından bulunmuş bir yazı çeşididir. Ç. çivi şeklinde çeşitli hatların düzenlenmesinden meydana gelmiş bir yazı çeşididir. Kilden levhalar üzerine yazılır ve sonra pişirilirdi. Böylece eski çağlarda kitaplıklar meydana getirilmişti. Ç., Eti, Asur ve İranlılarca kullanılmıştır.*

çiy renk – *Resimde bir rengin diğer renkler yanında uyuşmaması halindeki durumuna denir. Çiğ renk aslında saf bir renk de olabilir. Ancak uyuştuğu takdirde renk, saf da olsa çiğ durmayabilir. Bu bakımdan yalnız başına tek bir renk için çiy deyimi kullanılamaz. Çiy*

renk ile bağıran renk aynı şeydir.

çizgi resim – *(Fr. dessin(. (↦ desen).*

çörten – *Bir damın yağmur sularını dam oluklarından alarak temelden uzağa akıtmağa yarayan, dama yakın ve beden duvar üzerinde dışarı doğru çıkan oluk. Gotik katedrallerde bu çörtenler hayvan başlı ve ağızlı biçimlerde yapılmışlardır.*

çutra – *(Os. mastaba): Set, kerevet anlamına gelir. Fakat esas anlamı set'tir. Mastaba anlamı ç.'nın karşılığıdır. Mastaba, set anlamı ile Mısır'ın kademeli piramitlerini ifade eder. Mastaba, Mısır piramitlerinin geometrik piramit olmadan önceki biçimidir.*

dadaizm – *(Fr. dadaisme; Alm. Dadaismus): Fr. "tahta at" sözcüğünden alınmış ve bir sanat akımının adı yapılmıştır (1916). D. harbe karşı cephe almış sanatçıların beylik değerlere karşı isyanı idi. D.'in amacı sanat değildi. O Avrupa uygarlığına, harbe karşı alınmış bir cephe ve protesto idi. Dadacılar kağıt, tahta vb. gibi malzemeleri yapıştırarak çalışmalar yapıyorlardı. Bu hareket daha sonraki sürrealist akıma zemin hazırlamıştır.*

dagopa – dagoba – *Hindistan'da Budistlerin, Budaya ait mukaddes eşyaları muhafaza etmek için yaptıkları üstü kubbeli bina.*

dalan – *(Fr. vestibule): Evlerin ve modern dairelerin kapısından içeri girişte hol, giriş boşluğu.*

daltonizm – *Yeşil ve kırmızı renkleri göremeyenlerdeki renk körlüğü hastalığına denir.*

dam korkuluğu – *Binanın dışından dam örtüsünü göstermemek için dam kenarından iribaren yapılan alçak duvar.*

damlalık – *Pencere düzlüklerinin altında, yağmur sularının beden duvarının dışına akmasına yarayan çıkıntı.*

damla taşı – *(Fr. cabochon; İng. cabochon, boss; Alm. rundlich geschliffener Edelstein): Yapılarda bir süs unsuru olarak kullanılan başı bir damla gibi yuvarlak taş kabartma, kabara.*

dam örtüsü – *Çatı üzerine konarak damın akmasına engel olan kiremit, oluklu saç, kurşun kaplama ya da kayagan taşı gibi çeşitli örtü malzemesi.*

dam penceresi – *Tavan arasına aydınlık girmesi ve dama çıkılmasına yarayan camlı, menteşeli kapak. ↦ arnavud bacası.*

darüşşifa – *Eski deyim olarak hastane karşılığı.*

davlumbaz – *ocak külâhı, Eviçlerindeki ocakların dumanını toplayıp baca vasıtası ile dışarı veren külâh.*

dayak – *Yıkılma tehlikesi olan bir bina duvarını ayakta tutmak için kullanılan istinat direklerine denir.*

dayanak – *İstinat ayağı. D., binanın dışa doğru yıkılma tehlikesini önlemek için beden duvarına karşı örülen bir istinat ayağıdır.*

dayanma duvarı – *İstinat duvarı.*

deambulatorium – *(Lât.); (Fr. déambulatoire; Alm. Chorumgang): Kiliselerde kor ve absidin etrafını dolaşan yan sahın. D. Roman ve Gotik kiliselerinde görülür.*

defne dalı – *Şiirde, sporda ve askerlikte başarı gösterenlere eski Yunanlılarda bir onur nişanı olarak verilen ve güzel kokusu olan taflan cinsinden bir ağaçın dalı.*

değersiz eser – *(Fr. croûte) Alm. Sudelei, Geschmiere):*
1 – Değeri olmayan bayağı resim 2 – (Alm. kitsch) anlamında değersiz ve adi el işi ve fabrika mamullerine denir. Alm. kiç denilen şeyler, kaliteden haberi olmayan ve taklit ile sanat eseri derecesinde eser vermeğe çalışan kimselerin yaratıştan ve kaliteden uzak bayağı işleridir.

dehliz – *Koridor.*

dekastil – *Yunan mimarisinde önünde 10 sütun olan tapınaklara verilen isimdir.*

dekor – *(Fr. décor; İng. décor; Alm. Ausschmückung, Verzierung, Zierat; Arap. tezyîn): Süs, ziynet. Donatma öğeleri.*

dekorasyon – *Bir bina içi ve dışının d.'nu deyince sanat eseri, mobilya ve çeşitli eşyalarla süslenmesi ve tertibi kastedilmektedir. D. içine plastik sanatların tümü girer. Bu bakımdan dekorasyon işi çok çeşitli alanları içine almaktadır ve bir içmimar genel olarak genel havayı düşünür ve işler çeşitli sanatçılara yaptırılır. Buna iç mimari de denir.*

dekoratif – *(Fr. décoratif; İng. decorative; Alm. Dekorativ; Arap. tezyînî): Tezyînî, süs mahiyetinde, süse ait, süsleyici.*

dekor ressamı – *(Fr. decorateur.): Sahne dekorlarını ve ev içlerini tertip edenlere, yapanlara bu isim verilmektedir.*

delta – *İçinde göz şekli bulunan bir üçgendir. Eski kavimlerde nazara karşı bir tılsım sayılırdı.*

Demeter – *Eski Yunanlılarda tarım tanrısı.*

demet sütun *ya da* **ayak** – *(Alm. Bündelsaule Bündelpfeiler): Roman ve Gotik kiliselerinde, bir araya getirilmiş sütun demeti biçimindeki ayaklara verilen ad.*

Demir Çağı – *(Fr. Age du Fer; Alm. Eisenzeit): Bronz çağını izleyen, demirin işlendiği çağ, Asyada Avrupadan 1000 yıl kadar öncedir. Ayrıca Batı Avrupa'da D. 900 ile Milât arası ve Yunanda da 1100-700 arası olduğu tesbit edilmiştir. Demirin aslında M.Ö. 4000 yıllarında bile ham olarak tabiattan elde edildiği, Etilerde demir işlerinin Eski Yunandan çok önce olduğu açık olarak biliniyor.*

demir döğme sanatı – *(Alm. Eisenschmiedekunst). Demiri sanatçı gücü ile biçimlendirme sanatıdır. Bilhassa Ortaçağda ve bizde Selçuk ve Osmanlılarda bu alanda dövülerek biçimlendirilmiş kapılar parmaklıklar, kapı tokmakları, kilitler ve çeşitli silâhlar görmekteyiz.*

demir kiriş – *Yapılarda pencere,*

kapı üstü, tavan ve döşemelere betonarme atmak için kullanılan ve aralıklı olarak yerleştirilen demir çubuklar.

deneme baskısı – *(Alm. Probedruck) (Fr. épreuve): Grafik baskılarında plâk üzerine yapılan çalışmadan ne çıkacağını tesbit için alınan ilk baskılara denir.*

denge – *(Fr. équilibre; Alm. Gleichgewicht): Plâstik sanatlarda kullanılan unsurların kompozisyon bakımından birbirlerini tartacak biçimde düzenlenmelerine denir.*

deniz mavisi – *Deniz renginde olan bir çeşit mavi. Fr. bleu marine tercüme dilerek deniz mavisi diye dilimize aktarılmıştır. Bleu marine adı altında bir boya imalâtı yoktur. Deniz mavisinin koyusu anlamına gelen ultramarine mavisi vardır. lapis lazuli adlı, yarı asil bir taştan imal edilir. Bugün piyasada görülenleri taklittir ve hafif kırmızıya ya da yeşile çalan bir renktedir. Suni elde edilen ultramarin, kükürtlü natriyum aleminyum silikat'tır.*

dere- dam deresi – *Bir damın yağmur sularını toplamak için saçak boyunca yapılan saçtan oluk. İç dere ise, ayni yöne bakan iki dam yüzeyinin birbirini kestiği yerde yağmur akıntısı için yapılan oluk'a denir.*

dergah – *Toplanılacak yer anlamına (eski deyim). Dervişlerin toplandıklara yerlere bu ad verilirdi.*

derin baskı – *(Alm. Tiefdruck) gravürde olduğu gibi madeni plâkların kazınan yada asitle yedirilen yerlerinden mürekkebi baskı sureti ile kağıt üzerine geçirme tekniğidir. Bugün matbaalarda kullanılan ve en iyi baskı sonuçları alınan bu tekniktir.*

derz – *Bir duvarın taş ve tuğlalarının birbirileri arasındaki bitişme yerlerini dolduran harç şerit.*

desen–*(Fr. dessin; Alm. Handzeichnung, Ritzzeichnung): Kurşun kalem, uç, tuşe, kömür kalem vb. ile yapılan renkli ya da renksiz, tonlu ya da tonsuz çizgi resimler. D.'ler iki kısma ayrılır: 1– Bizzat eser olarak yapılanlar. 2– Bir başka sanat eserinin yapılmasında ön çalışma anlamında olanlar (Etüd ve eskizler gibi). Orta çağ, deseni eser olarak tanımamıştır. Sanat eseri olarak d. ilkkez 15. y.y.'da görülüyor. D. dilimize geçmiş "çizgi resim" karşılığıdır. İ.K: (J. Meder, Die Handzeichnung, ihre Teknik und Entwicklung, 1923).*

destek – *Bir binanın cumba gibi çıkmalarının ağırlığını beden duvarına aktarmak için çıkma altına konulan ağaç ya da taş dayanağa denir.*

detay – *(Fr. détail; İng. detail; Alm. Ausschnitt, Einzelheit; Arap. telâsil): Bir bütünün en küçük parçaları, en ince noktaları, ayrıntı, teferruat.*

detramp – *(Fr. détrempe): (→ tempera).*

devir basamak – *Minare merdiveni gibi dik bir eksen etrafında dönerek çıkan merdivenlerin her bir ayağı.*

Diana – *Yunanlıların tanrısı Ar-*

temis'in Romalılardaki karşılığı olan av tanrıçası. (→ Artemis).

dibek taşı – *Ortası havan gibi oyuk büyük taşlar olup bunlarn içinde kahve çekirdeği dövülürdü. Eskiden toz kahve satan dükkanlarda bulunurdu.*

dikilitaş – *(Fr. obélisque; Alm. Obelisk) Bir zafer ya da önemli bir olayın anısına dikilen yekpare yüksek taş.*

dikka – *(→ dikke).*

dikke – *(Fr. dikka; İng. dikkah): Camilerde mihrabın karşı tarafında bulunan yüksek ve etrafı parmaklıklı mahfil, yer.*

dipylon vazoları – *Yunan sanatında İ.Ö. 10-8. y.y.'larda görülen erken-geometrik üslup'ta yapılmış süslü Attika vazoları.*

dikme – *Ahşap yapılarda alt ve üst taban arasına birbirine paralel oiarak konulan direkler. Bunlara kuşaklama dikmesi de denir. (→ kuşaklama). Kapı ve pencerelerin iki tarafına konulan ağaçlara da d. denir.*

Dionisos – *Yunanlılarda şarap tanrısı.*

dipteros – *(→ tapınak).*

diptik – *Menteşeli, iki kanatlı resim. Romalılar ve Ortaçağ kiliselerinde görülür. (→ tablo resmi).*

direk – *Dikliğine duran ve taşıyıcı iş gören parça.*

direk başlığı – *Direklerin üzerine konacak tabanların yükünü d.'nın tepesinden daha geniş bir alana oturmak için kullanılan ağaç parçası.*

diri renk – *Fazla karıştırılarak öldürülmemiş renklere denir.*

dirsek – *Cumba ve balkanların altına konulan destek.*

dişli kalem – *Taş yontucularının kullandıkları ucu dişli kalem. Bunlara taşcı tarağı da denir.*

dişi kalıp – *Bir heykelin, bir âletin ya da bir parçanın alınmış kalıbı olup içine alçı, balmumu ya da maden dökülerek elde edilmesine yarar.*

divizyonizm – *(Fr. divisionisme): (→ yeni izlenimcilik).*

diyadem – *Romalılar ve Yunanlılarda kralların başlarına koydukları kıymetli taşlı taç.*

dizayn – *(İng. design): Bu terim plâstik sanatların bütün çeşitleri ile ilgilidir. Renkli ve çizgi resimde, renklerin, biçimlerin düzenini ve dengesini; elişlerinde biçimin bütünü ile yapacağı iş ve yapılmış olduğu madde arasındaki ilişkiyi anlatır. Yani bir eserin yaptığı iş ile, yapıldığı madde qarasındaki ilişkilerin düzenini anlatır. Eşyada işe, boyutlarını, dokusunu ve rengini kapsar. Hattâ hazır eşyaların bir sergi halinde düzenlenmesi, bir odanın düzeni anlamına da gelir. Öyle ki, plânlamanın, ortaya koymanın ve düzenlemenin her safhasını içine alır. Bu bakımdan D., iş ya da sanat alanında yapılan eserlerin her safhasını içine alan çalışmalar ile ilgilidir.*

dodekastil – *Yunan tapınaklarından cephesinde 12 sütun bulunanı.*

dolmen – *Yere karşılıklı olarak*

dikilmiş iki enli taş üzerine masa tablası gibi örtülen üçüncü taştan meydana gelir. Mezar oldukları sanılmaktddır.

dorik düzen – (→ sütun sistemi).

döğme demir sanatı – (↔ demir döğme sanatı).

döküm işleri – Heykel dökümü sanatı. Burada sanayi dökümü konu değildir.

dömitent – (Fr. demi-teinte; Alm. Halbtöne): Ararenk. Resimde iki ton arasındaki ara rengi.

dörtlü çatı – Birbirini dikey olarak kesen iki beşik çatının biçimi. Üstten istavroz biçiminde görünür.

döşeme – Bir binanın ahşap, beton ya da taş zemini.

döşeme kirişi – Karşılıklı iki duvar arasına atılmış krişler. Bunların üzerine döşeme tahtaları çakılır.

drapöri – (Fr.): Resim ve heykel yapıtlarında estetik bir biçimde düzenlenmiş kıvrımlı bez ve elbise.

duvar resmi – (Fr. peinture murale; Alm. Wandgemälde; Wandmalerei): Teknik olarak çeşitlidir. Kuru boya olarak çalışılmasına İtal. "a secco", sulu olarak çalışılmasına ise İtal. "a fresco" fresko resim denir. Mumlu boyalar kullanılıyorsa "enkaustik" denir. Bu tekniklerin yanında "mozaik", "sgraffito" gibi d. çeşitleri yer alır. D. tablo resminden önce bulunmuş olup bütün bu yukarıda saydıklarımız ilk uygarlıklardan bu yana önemini yitirmemiştir. Rönesans ve Barokta d. tavan ve duvarlarının dekore edilmesinde önem kazanmıştır.

duvar semeri – Bir duvarı yağmurdan korumak için üst kısmının iki tarafa yuvarlak meyilli yapılması.

dühenk – Eski hamamların külhanlarında yanan ateş dumcnının cehennemlikten geçtikten sonra havaya çıkmak için hamam duvarları içinden geçtiği ince baca delikleri.

Dünyanın Yedi Harikası – (Fr. Les sept merveilles du monde; Alm. Sieben Weltwunder): Acaibi-Sabaî-Alem. İlk büyük uygarlıklar zamanında yapılmış olan dünyanın 7 büyük anıtına denir. 1– Mısır piramitleri; 2– Babilde Semiramisin yaptırdığı Asma Bahçeleri; 3– Efesteki Artemis Tapınağı; 4- Olempte Fidyas'ın yaptığı Zeus Heykeli; Halikarnas (Bodrum) ta Karya kralının karısı Artemisia tarafından kocası için yaptırılmış anıt yapı → Maussoleion; 6 - 120 m yüksekliğindeki İskenderiye Feneri 7– Rodosta M.Ö. 260 da Güneş tanrısı Helyos adına dikilen muaz zam heykel. Bacakları arasından gemilerin geçtiği anlatılır.

düzbaskı – (↔ Litografi).

Ea – Sümerlerin yer tanrısına sonradan Samilerce verilen ad.

ebad – Birşeyin en boy ve yükseklik ölçüleri. En ve boy için de söylenir.

eboş – (Alm. Erster Entwurf) (Fr. ébauche): 1– Bir sanat eserinin ilk durumu. Bu sözcük büyük çizgilerle taslak haline geti-

rilmiş bir tablonun ilk düşünülmüş durumu için kullanılır. Heykel içinde kullanılır. 2– Kaba, geliştirilmemiş iş.

ebru kağıdı – Kitre, kola gibi yapıştırıcılarla yoğunlaştırılmış su üzerine, terbentin ile sulandırılmış yağlı boya damlatılarak yapılan süse, yatırılan kağıtla alınan resim. Kitle, sıcak suda daha çabuk erir. Ancak en iyisi kitreyl su içinde bekleterek yumuşatmaktır. E.'nın bir de toz boyayı zamk ve öldle karıştırılarak yapılanı vardır. E. Osmanlı Sanatında önemli bir yer alır.

ehl-i hibre – Sanat eleştiricisi.

ehram – (↔ piramit).

Eidothea – Yunan mitolojisine göre deniz perisi Prote'nin kızıdır.

eklektizm – Artistik yaratıcılığın eksikliğini kendinde duyanların başka çağların sanatlarına yönelmelerine ve onların değerli taraflarını alıp birleştirmeğe denir. Rönesanstan sonraki Maniyerist devir ressamları e.'e önem vermişlerdir.

ekleme dişi – (Fr. amorce, arrachement, harpe; İng. toothing, totthing-stones; Alm. Ansatz, Zahnsteine, Verzahnung): Bir duvarı sonradan yapılacak bir duvara bağlamak için köşelerde çıkıntı olarak bırakılan taş ya da tuğlalardan herbiri. (↔ bağlantı taşları).

eksedra – (Fr. exédre; İng. exedra; Alm. Exedra): Genel olarak camilerde yarım kubbelerin her iki yanında cami kanını genişleten çeyrek kubbeli bölümler.

gelişmesi üzerine bütün dünyada önem kazanmıştır.

ekslibris – Lât.'den gelir. Bir kitabın kime ait olduğunu belirten işareti taşıyan kağıt. Bu, genel kaide olarak kitap kapağının içtarafına yapıştırılır. 15. y.y.'da ilk kez tahta baskı olarak yapılmış, sonra da bakır oyma yapılmağa başlamıştır. E., bir şahsın isminin harfleri ile, sembolik ve allegorik temsil edici figürlerle yapılmaktadır. Barok devrinde bütün Avrupa'ya yayılmış, 19. y.y.'da kitap sanatının gelişmesi üzerine bütün dünyada önem kazanmıştır.

ekspressiyonism – (Fr. expressionisme; Alm. Expressionismus): Fr. (expression = İfade, anlatımdan türetilmiş bir sözcüktür. İfadecilik anlamına gelir. Natüralizm, akademizm ve empressiyonizme bir tepki olarak resim, grafik ve heykel olanlarında ortaya çıkmış bir dünya görüşüdür. İlkkez e. sözcüğü 1911 de kullanılmıştır. Bu görüşün ilk izleri Cézanne, van Gogh Gauguin ve Munch'da görülür. E. için "doğanın bir mizaça göre anlatımı" önem kazanıyor. E. için önemli olan ruhi durumdur. Doğa ikinci planda kalır. E., doğanın biçim ve renklerinin yansımasına dayanan bir anlatıma karşı olarak, insan içinin yeni taraflarını yeni olanaklarla biçimlendirmek istiyordu. Bunun için e. yeni bir renk ve biçim görüşünü esas almıştır. E.'de zarafet ve incelik yerine, arkaik sanat-

ların sağlamlığı ve içe dönüşün zengin olanakları vardır. E. ile yeni bir renk anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu görüş Alman "Brücke", "Der Blaue Reiter" ile Fransız "Fauves" larda ortaktır.

elevasyon – *(Fr. élévation; İng. elevation, raised plan; Alm. Aufriss, Wandgliederung): Bina cephesinin dikey yüzeyinin düzeni, dik izdüşüm. Cephe resmi.*

elgincilik – *İngiliz lordu Elgin tarafından Partenondan çalınan heykeller yüzünden bu şekilde sanat eserlerini bulundukları yerden kaçıranlara denir. Adı geçen kişi 1801 – 1803 yılları arasında sözü geçen heykelleri parthenondan çalıp Londradaki Britishe Museum'a 35.000 ingiliz lirasına satmıştı.*

el yazması – *(Fr. manuscrit; Alm. Manuskript): Kitaplar eskiden el-yazısı ile yazılırdı. Ve bu yazılar bir sanat yazısı idi. Matbaanın icadından önce bizde de eski yazı ile en güzel kitaplar yazılmış ve ünü dış ülkeler de duyulmuş yazı ustaları yetişmiştir. Lâtin harfleri halen Batıda yeni yazıların bulunmasına daima hareket noktası olmaktadır.*

emay – *(Alm. Email; Fr. émail): (→ mine).*

empor – *(Alm. Empore; Fr. tribune): Kiliselerde yan ve çapraz –gemilerle batı girişinin üstlerindeki kadınlara, devlet ileri gelenlerine ve koronun yer aldığı bölümlere verilen ad. (→ mahfil).*

empressiyonizm – *(Fr. impressionisme; Alm. Impressionismus): (↦ izlenimcilik).*

enderun – *Sarayın padişahlara ayrılan kısmına denip, burada saray hizmetinde çalışacakların yetiştirilmeleri ve yatmaları için yerler bulunurdu. Buraya gelenler bilim, din, edebiyat ve sanat öğrendiklerinden e. bir okul anlamı taşırdı.*

eneolitik – *(Fr. enéolithique): Cilâlı Taş Çağı ile Tunç Çağı arasındaki Bakır Çağına verilen isimdir.*

enformel sanat – *(Fr. art informel): Geometrik biçimlere dayanmayan sanat. Bilimsel teknoloji çağı diye adlandırılan zamanımız için katı biçimli bir dünya tasarlayanlara, geometrik biçimler ve bunların ölçülü konstrüktivizmine karşı olanlarca 1930'lardan sonra ortaya atılan bir sanat görüşü. Uzunca süre 20. y.y. estetiğinin çekirdeğini oluşturan konstrüktivist anlayış üzerine kuşkular uyandıran e. taraftarları giderek nesnesizlikten biçim yokluğuna değin bir çalışma içine girdiler. E. anlayışında olanlar, resimlerinde strüktürler, tekstürler ve malzeme kırıklıklarının etkilerine değin yeni bir çok şeyi resme soktular. Kısacası e. düzeyinde her türlü boya ve malzeme denemeleri de yapıldı. Lirik soyutlama anlayışı da e. içinde yer almaktadır.*

enkaustik – *(→ mumlu boyalar).*

enteriyör – *(Fr. intérieur; Alm. Interieur): Bina içini gösteren resim. Ortaçağda e. bazı çizgilerle ima edilmiştir. İlkkez 15. y.y.'dan itibaren perspektif kurallarına uy-*

gun olarak e. resmi başlar. (→ perspektif).

Eol – *Eski Yunanlılarda rüzgar tanrısıdır.*

epigrafi – *(Fr. épigraphie; İng. epigraphy; Alm.Epigraphik, İnschriftenkunde): Kitabeleri okuma ve çözme bilimi.*

epik – *(Fr. épique): destanî.*

epistil – *(Fr. épistyle; Lât. ve Yun. epistylion): Arşitravın yerine kullanılan bir kelimedir. (→ arşitrav).*

epitaf – *(Alm. Epitaph; Yun. epitaph): Kilise içinde ya da dış duvarında bir ölünün anısı için konulan ve ölüyü yalnız ya da ailesi ile birlikte dua eder biçimde gösteren taş ya da madenden levha.*

eksotizm – *(Fr. exotisme): Yabancı ülkelerin sanatlarına olan hayranlık. E. Fransız klâsisizmi zamanında Fransada Doğu hayatına olan ilgide görülür. 19. y.y. başında yabancı kültürlerle yapılan temas bu e.'e olan ilgiyi yaratmıştır.*

Erekteion – *(Fr. Erechthéion; Alm. Erechtheion): Atinada Akropolda inşa olunmuş karyatidli bir tapınaktır. (→ karyatid).*

erguvan rengi – *Erguvan çiçeği renginde mora çalan bir kırmızı renk.*

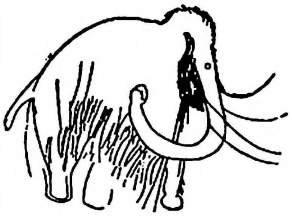
Eros – *Eski Yunanlılarda aşk ilâhı olup buna Romalılar Küpidon derlerdi. Bilhassa rokokonun kubbe resimlerinde küpidonların uçuştukları görülür.*

erotik – *(Fr. erotique): Şehvet uyandıran resim ve saire gibi şeylere verilen addır. aşklı*

esas kubbe – *Osmanlı Türk mimarisinde camiin esas payelerinin üzerine oturan kubbesine denir. Bunun etrafında ve buna bağlı olarak yarım kubbeler ve küçük kubbeler vardır. (→ kubbe).*

esas renkler – *Sarı, mavi, kırmızı renklere denir.*

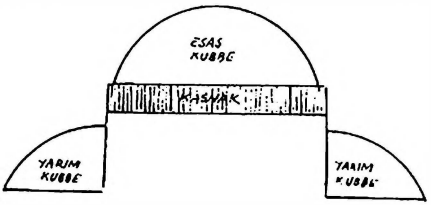
esatir – *Mitoloji karşılığıfır. (→ mitoloji).*

Bir eski taş çağı resmi

eser – *Bir sanatçının tamamen kendi yaratıcı gücüne dayanarak ortaya çıkardığı yapıt.*

Eski Taş Çağı – *(Fr.Paleolithique; Alm. Paleolithikum): İnsanlığın en eski kültürel gelişim çağı. İki kı-*

Esas kubbe, kasnak ve yarım kubbeler.

sımda incelenmiştir. Birinci (Altpaleolitik) İlk E. 1., 2., 3., buzul çağları ile bunların arasındaki sıcak devirleri içine alır. (M.Ö. 600.000 –30.000). İkincisi; 4. Buzul Çağını içine alan Genç E.'dır. (Jungpaleolithikum) (M.Ö. 30.000–10.000). Birinci ile ikinci paleolitik arasındaki fark çakmak taşının işlenmesine göre değerlendirilmiştir. (Jüngere Altseinzeit) denilen Genç Eski Taş Çağı, Aurignacien, Solutrien ile Magdalenien denilen son buzul çağını içine alır. İnsanlığın sanat eseri değerine ulaşan ilk eserleri, bu son E.'nda ortaya çıkmıştır. Esasen insanın son şeklini alması gene bu zaman bölümünde olmuştur. İlk E.'nda ilkel avcılık ve en ilkel taş işleme ile ateşi tanıma mevcuttur. Vücüt süsü ve sanat bilinmemektedir. İkinci Genç E.'nda ise avcı kültürlerinin doğması, Cro-Magnon insanının ortaya çıkışı, balta, ok, zıpkın, tuzak, gibi yeni buluşlar, bilgili bir taş işçiliği, av için büyü yolu ile yapılmış mağaralardaki zengin resimleri ortaya çıkmıştır.

eskiz – (Fr. esquisse; Alm. Skizze; İtal. Schizzo = Şizzo): Bir resmin, heykelin ya da mimari eserinin kafadaki tasarımını veren taslağı. Eskiden e. yalnız çizilmiş bir taslak olarak anlaşılıyordu. Bugün ise bu sözcük heykel vemimari taslaklar için de kullanılmaktadır.

eskulapyum – (→ Asklepieion).

esprit-nouveau – (Fr. L'Esprit Nouveau): Fransız ressamı Ozenfant ile mimar ressam Le Corbusier'in 1918'de kaleme aldıkları pürizm (= purisme) programında, kübizmi süsleyici öğelerden arıtmayı benimsemişlerdir. E., 1921 ile 1925 arası bu iki sanatçının çıkardıkları bir derginin adıdır.

estamp – (Fr. estampe): Çinko, bakır, lito taşı, tahta ya da linolyum üzerine yapılmış olan resim çalışmalarının kağıda basılmış olanına denir. Japonların bu alandaki tahta baskı e.'ları iyi örneklerdir.

estet – (Fr. esthéte): Güzel sanatları seven ukalâ, züppe insanlara denir. Estetisien ile karıştırılmamalıdır.

estetisien – Sanattaki "güzel" üzerinde incelemeler yapan ve bunun uzmanı olan kimse.

estomp – (Fr. estompe): Eskiden karakalem ve kömür tozu ile yapılan resimlerde yumuşak etkiler kazanmak için kullanılan deri ya da kağıttan yapılmış kalem. E.'la, karakalem ve tozunu kağıt üzerinde kullandıktan sonra sürtüp sertlikler dağıtılırdı. 19. y.y. Avrupanın akademik resminde çok kullanılmıştır.

eşik – Bir kapının döşemeye gelen kısmına denir.

eşik taşı ya da ağacı – Eşik yerine konulan taş ya da ağaca verilen isimdir.

ev – Mesken, barınacak yer. Anlamınadır. E. insanlığın toprağa yerleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Biz buradan ilk çiftçilerin bir yere yerleştiklerini anlıyoruz. Alm. Bau-

er = çiftçi sözcüğü bauen = inşa etmek'ten gelmektedir.

eyvan – *Büyük Selçuklular ile Anadolu Selçuklularının cami ve medreselerinde görülen avluya bakan tarafı açık, üç tarafı kapalı, üstü tonozla örtülü yerden yüksekçe zeminli oylumlara denir.*

fağfuri – *Çinde yapılan yarı şeffaf bir porselen.*

fantastik – *(Fr. fantastique; İng. fantastic; Alm. phantastisch; Arap. hayâli): Hakiki olmayan muhayyel, efsânevî.*

fantezi – *Tasarım ve hayal demektir. Sanatçının fantezisi deyince sanatçının tasarım ve hayal gücü anlaşılır.*

fasat – *(Fr. façade; İng. façade; Alm. Fassade, Front; Arap. vâcihe): Cephe, bina yüzü. F. sözcüğü yalnız olarak kullanıldığı zaman binanın ön yüzünü, esas cephesini ifade eder.*

Faune – *(Fr. Faune): Romalıların kır tanrısıdır. Yunanlılardaki Pan'ın karşılığı bir ilâhtır. F.'nun boynuzları, kıllı vücudu, keçi ayakları vardır. Barok çağı ressamları bilhassa Rubens F.'u çok resmetmiştir.*

fayans – *(→ çini).*

fener – *Binaların kubbe ve damlarında içeriye aydınlık vermek için çevresi pencereli baca gibi kısım. dam penceresi.*

feston – *(→ fisto).*

fetiş – *(Fr. fétiche): İlkel kavimlerde ve zencilerde uğur getirdiğine inanılan insan figürlü heykeller. İdolle karıştırmamalıdır. Çünkü idol tanrıdır.*

fırça – *Resim sanatında sulu ve yağlıboya için çeşitli fırçalar kullanılır. Sulu boyalar için genellikle yuvarlak fırçalar, yağlıboya için de hem yuvarlak hem de yassı fırçalar kullanılmıştır. Sulu boya fırçaları yumuşak tüylerden yapılmaktadır. Yağlıboyalar için eskiden yumuşak fırçalar kullanılırdı. Ancak çağımız sanatında fırça izlerinin sanatçı duyarlığını göstermesi önem kazandığından, kıl fırçalar daha çok kullanılmaktadır.*

fırça izi – *(Fr. touche de pinceau): Resimde boyalı fırça darbeleri. F., bir çağın üslûbunu aksettirmesi bakımından çeşitli özellikler taşır. Bu bakımdan bir Rönesans f. ile bir barok f. arasında ayrılıklar görüyoruz. F. nin insanın heyecanlı, yumuşak, ateşli huylarını ifade etmesi, ve çağımızda konunun resimde değerini kaybetmesi ile insan kişiliğinin yansıtılmasında en büyük yeri f. kazanmıştır. (→ lekecilik), (tachisme=taşizm).*

figür – *Resim ve heykel sanatlarında insan resmi demektir.*

figüratif – *Resim ve heykelde doğayı ve eşyaları biçim olarak gösteren eser. Ancak son zamanlarda soyut sanat'ın ortaya çıkmasından sonra eserde doğadan istifade edilip edilmediğini belli etmek için figüratif bir eser diyerek sanatçının anlayışı açıklanmaktadır.*

filayağı – *(Os. pilpaye; Fr. Pilier, piéddroit; İng. pier, pillar; Alm. Pfeiler): Cami ve kiliselerde büyük*

kemer ve kubbeleri üzerinde taşımak için yapılmış olan dörtgen ya da yuvarlak maktalı sütunlardır. Bunlar taştan, tuğladan ya da ağaçtan yapılmıştır.

filigran – *(Lât. Filum "iplik" ve Granum "buğday" sözcüklerinden): Saf altın ve gümüş telden yapılan kuyumcu süsü olup bir metal üzerine lehimlenmektedir. F. ilkkez M. Ö. 2000 yılında Antikite sanatlarında görülmektedir.*

firar noktası – *Kaçış noktası. (→ perspektif).*

firnis – *(Alm.) – (→ vernik).*

firûze – *(Fr. turquoise; Alm. Türkis; İng. turqoise): Yeşilimtrak mavi renkte bir süs taşı.*

fisto – *(Fr. feston; İng. festoon; Alm. Gehänge): Kavisli, dilimli tezyînat, Çiçek, yaprak ve meyve motiflerinden yapılmış kabartma bina süsü.*

fiyango – *XVI. Louis üslûbunda kullanılan bir süs motifi. Sonradan çağımıza gelmiş bir motif olmuştur.*

flamboyant üslubu – *(Alm. Flamboyant; Fr. style - Flamboyant): Geç-Gotik'in pencere içi taş kafesi olup alev biçimli eğrilerin düzeninden oluşmuştur. 15. y. y. Fransız Gotik'inde çok önemli yeri olan bu üslub, aynen Alman ve İngiliz Gotik'inde de görülür. F., balık - hava - kabarcığı denen ve Batıda Keltler'e maledilen bir virgül motifinden geliştirilmiştir. (→ Gotik ölçü işi).*

Flor – *(Fr. Flore): Mitolojide çiçek tanrısı.*

Fisto

flöron – *(Fr. fleuron; İng. fleuron; Alm. Giebelblume, Kreuzblume): Bir alınlık tepesine, süslenen bir alanın en yüksek ve sivri noktasına konulan tomurcuk şeklindeki süs. Tepe tomurcuğu, tepe çiçeği.*

folklor – *Bir milletin töreleri bilimi. Halkiyat.*

forum – *(Alm. ve Fr. Forum): Eski Roma'da pazar meydanlarına verilen ad. Roma'da birçok f.'lar vardı Örn.: f. Holitorium (sebze pazarı), f. Boarium (sığır pazarı), f. Vinarium (şarap pazarı), f. Piscatorium (balık pazarı) gibi. F.'lar kentlerin değişik kesimlerinde bulunurlardı. Esas F. Romanum ise, önceleri bir ticaret merkezi olup, sonraları resmî bir karakter kazanmıştır. Öyle ki, F. Romanum, önemli anı yapılarını, yönetim binalarını "tabularium" denen kent arşivini ve "curia" denen senato toplantı salonunu da içine almıştır. Ayrıca çevresine Titus Severus gibi zafer taklarıyla tapınaklar ve onur anıtları da yapılmıştır.*

Fov – *(Fr. Fauves = Vahşiler): Fransa'da 1905 yılında Matisse tarafından öncülüğü yapılan bir ressamlar*

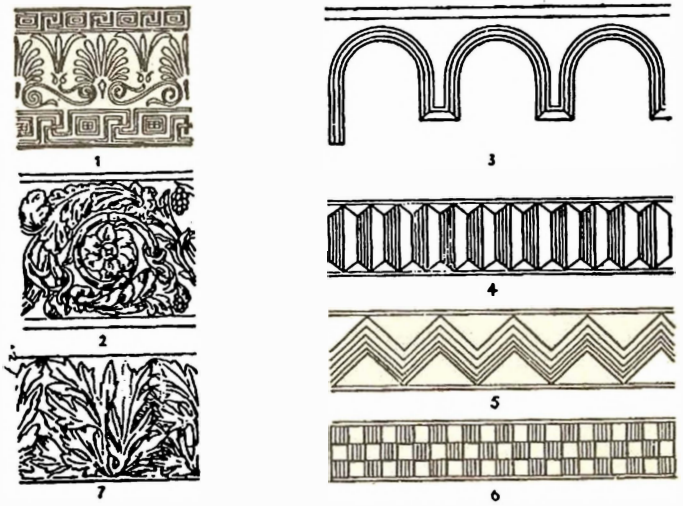
grubuna verilen isimdir. Renkleri fazla kırmadan saf olarak kullanan, plastik değerleri yüzeyleştiren ve doğa renklerine bağlı olmadan doğadan resim yapanlar. F.'ların diğer temsilcileri Derain, Dufy, Vlaminck, Rouault ve diğerleri.

fovizm – (Fr. fauvisme): Fovların resim anlayışına verilen isimdir.

fresko – (Alm. Freskomalerei; Fr. fresco; İtol. a fresco): aslı İtal. olan terim, antikiteden bu yana bilinen ve taze kireç sıva üzerine yapılan zor bir duvar resmi tekniğidir. F.'da sıva, taze olarak bir günde yapılabilecek kadarı sıvanır ve üzerine suluboya tekniğinde çalışılır. Ancak sıvoda kullanılacak kireç için yakılan taşın taşkömür değil, odun kömürü olması şarttır. Aksi halde duvarda oluşacak güherçile, resim boyasının sıva içine emilmesine engel olur ve duvar kısa zamanda çatlamağa başlar. F., titiz ve çabuk bir çalışmayı gerektirir. F. ressamları yapılacak resmin boyutunda deseni hazırlarlar. F. yapıldıktan sonra sıva yüzeyinde ince emay gibi parlak bir tabaka oluşur. İlkkez 1300 tarihinde Giotto tarafından kullanılmasına rağmen Mısırlılar Etrüskler f.'yu biliyorlardı.

frigidarium – (Fr. frigidarium): Eski Roma hamamlarında istirahat etmek için normal sıcaklıktaki kısım. Türk hamamlarında buna soğukluk denir.

friz – (Alm. Fries; Fr. frise): Mimaride baştabanla korniş arasında

Kabartma figürlü f. dışında kalan f.iln bezeme biçimleri: 1- Palmet f. 2- akantus f. 3- yuvarlak kemer f. 4- dişli f. 5- zikzak f. 6- kareli f.

yer alan resim, kabartma ya da süsleme.

ful – (Fr. fotus): (→ lotüs).

furuş – Tavanların ve tavan teknelerinin kenarlarına friz halinde, ya da balkon ve cumbaların altındaki destekler üzerine konulan kabartmalı oymalı süsler.

fütürizm – (Fr. futurisme: Alm. Futurismus): 1909'da İtalya'da önce şiirde sonra resimde ortaya atılan görüş. F. zamana bağlı çeşitli durumlar ile zamana bağlı çeşitli yaşantıları birleştiren bir görüştür. F. gelenek ve geçmiş devir sanatlarını tamamen reddediyordu. Temsilcileri Carra, Boccioni, Russolo, Severinidir. F. için aynı andaki çeşitli yaşantıları değerlendirmek ve bunun için saydam kübist eşya analizinin kabulü gerekmiştir. Hareket, bu görüşün çıkış noktası olmuş, endüstri ve makina ilk olarak bu f.'de önem kazanmıştır.

galeri – (Fr. galerie): Çeşitli oylumları birbirine bağlayan uzunlamasına salonlar. Bunlar eskiden eğlence ve kabul salonu olarak kullanılırdı. Barok'ta daha geniş ve muhteşem aynalı g.'ler (Versailles sarayı) yapıldı. 17. y.y.'dan itibaren de g.'ler sanat eserlerinin bir arada gösterilmesi için kullanılmağa başladı. G. dehliz anlamına da gelir.

galeri tonu – (Alm. Galerieton): Eski yağlıboya resimlerdeki koyu kahverengi olup boyaların içindeki yağın kimyevi olarak bozulmasından (oksidasyon) ileri gelir. Resmin esasındaki renklerin değişmesiyle meydana gelen g. 19. y.y.'da estetik bir eskilik değeri olarak kabul edilmiş ve bazı sanatçılar tarafından taklit edilmiştir.

galon – (Fr. galon; İng. braid, lace; Alm. Galone, Borte; Arap. şerit): Yılankavî şerit süs. Helezoni biçimde dolanan kaytanlardan meydana getirilen süs.

gamalı haç – (Fr. croix gammée; İng. Swastika, Hooked cross; Alm. Hakenkreuz).: Birbirine eşit olan kolları, uçlarında diğer kola paralel olmak üzere dik açıyla kırılan haç.

Ganesa – Hindistanda ilim ve edebiyat ilâhı olup fil başlı tasvir edilmiştir.

garans – (Fr. garance): Kızılkök nebatı. Boya sanayiinde Fr. "laque de de garance"; Alm. "Krapplack" adlı boya. Kızıl kökten çıkarılır. Saydam, ışıklı bir boya olup dayanıksızdır.

geçiş üslûbu – (Fr. Style de transition). Bir üslûptan diğer bir üslûba geçişte, iki üslûp arasında yer alan her iki üslûbun karışımı ara üslûp.

geleneksel sanat – Akademik sa-

nat. Belli kurallara göre yapılmış eser.

gemine – *(→ jemine).*

genre resmi – *(→ janr resmi).*

geometricilik – *(Fr. geometrisme): kübizm akımından sonra her şeyi geometri açısından gören ve bir çeşit akademizm haline gelmiş, kalıplaşmış geometrici görüş.*

gerçekçilik – *(Fr. réalisme; İng. realism; Alm. Realismus): Konu ve üslûp bakımından hayatı ve tabiatı olduğu gibi yansıtma, tasvir etme sanatı. Plâstik sanatlarda g.'de oranlar, plâstisite renk ve ışık değerleri aynen yansıtılmağa çalışılır. G.'i resimde ortaya atan Gustave Courbet fikirlerini uygulayamamış ve onun resmi, geleneksel Avrupa resminin natüralizması içinde kalmıştır. G. doğa ile yetinme mesleğidir. Gerçekçi sanatçıların prensibi: "Gerçek, işte güzel olan şey" idi. 1839 yılında ortaya atılmıştır.*

gergi – *(Fr. tirant; İng. tie-beam; Alm. Zugband; Arap. ziraa): Bir kemerin, dayandığı duvarların, itme kuvvetiyle iki yana açılmasını önlemek için, başlangıç noktalarını ufki olarak birbirine bağlamakta olan kiriş, demir çubuk.*

girift örgü – *(Fr. entrelacs; İng. interlacings, twining, knotwork, plaitwork; Alm. Geflechtsornamentik, Schnörkel; Arap. muarrab): Şeritlerin bir sistem dahilinde birbirlerine dolanarak meydana getirdikleri su biçiminde ya da bütün süslenecek alanı bütün halinde kaplayan çeşitli süsler. Girift örgü, sarmaş, kaytan örgü.*

Grift örgü

giydirme – *Bir duvarın iç ve dış yüzeyini fizik etkilerden korumak için yapılan sıva, mozaik, çini, mermer gibi kaplama.*

glasi – *(→ saydam boya).*

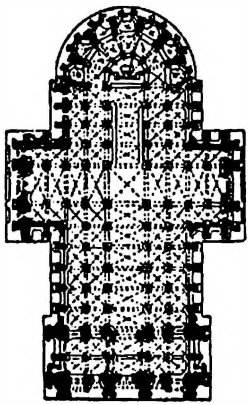
gliptik – *(Fr. glyptique; Alm. Gemme; Os. hâtemkâri): Yunanca mühür oyma sanatına denir. Eskiden kıymetli taşlar üzerine çukur olarak figürler ve yazılar oyulur ve yumuşak kil vb. üzerine basılarak çıkıntılı şekilde figür olarak ait olduğu kimsenin işareti çıkarılırdı. Bunlar yüzük olarak parmakta taşınırdı. G.'in Mezoppotamyada güzel örnekleri olduğu gibi bizde de bu sanat Osmanlılar zamanında son derece ileri idi.*

goblen – *(Alm. Gobelin; Fr. gobelins): Fransada duvarlara asılmak üzere yapılan renkli, resimli halılar, ve mobilya döşeme ile kumaşları, perdeler.*

godron – *(→ kabara).*

Gotik – *(Fr. Gotique; Alm. Gotik): Avrupada Ortaçağ sanatında bir üslûp devresidir. Bu ismin ortaya çıkmasında İtalyan ressamı Ghiberti'nin, rolü olmuştur. Antikitenin altın çağını barbar bir Ortaçağ takip etmiş olduğu düşüncesi ve*

bu Ortaçağ barbarlarının da Vasariye göre Got'lar olduğu kanısından bu üslûpa yanlış olarak Gotik denmiştir. Fransız klâsisizmi zamanında Gotik zevksiz ve yüklü anlamını almış ve ilk olarak 1820'de Romantik devirde bu sanatın bir barbar sanatı olduğu düşüncesi bertaraf edilmiş, ancak Gotik üslûbu ismi yerleşmiştir. Gotik, kendinden evvelki Roman ve kendinden sonraki Rönesans anlayışından bariz özelliklerle ayrılmıştır. G.'in zaman bakımından devamı çeşitli ülkelerde değişik olmuştur. Fransa'da başlayan G. burada 12. y.y.'ın ortasında başlamış ancak G.'in resim ve heykeldeki anlatımı 13. y.y.'da ortaya çıkmağa başlamıştır. İngilterede G. 12 y.y.'ın son çeyreği için de başlamıştır. Almanya'da 13. y.y.'ın 30. yılı içinde başlamıştır. G.'in Fransa'da yeri ilk olarak 1420 yıllarında Rönesans tarafından alınmıştır. G. kilisede bina, Roman mimarisinde de olduğu gibi parçalardan meydana gelmiyor bilakis bina bir bütün olarak ele alınıyor, ve yan gemiler transept'i geçerek hor'un etrafını dolanıyor. Esas gemiyi Roman mimarisinde kor'un önünde kesen ve yapıya haç biçimini veren salon (transept) Romanik kiliseden daha kısalıyor. G.'te yuvarlak kemer yerine sivri kemer ortaya çıkıyor. Yan duvarlar ve fil ayakları Romanikteki kitle etkisi yerine parçalanıyor ve hafifletiliyor. Pencereler uzuyor ve flamboyan denilen alev biçiminde bir iç biçimlenme ile yukarı doğru bir hareket yön alıyor. Kitle etkisi bir dantel etkisine dönüyor. Kubbeler kaburgalar üzerine ve çapraz olarak kuruluyor. Bunlara çapraz kubbe (haç kubbe) deniyor. Çapraz kubbe iki tonoz kubbenin dik olarak kesilmesinden ortaya çıkıyor. Bu kubbe biçimi İngilterede daha gelişerek "örümcek ağı kubbe" denilen bir yeni kubbe tipi yaratıyor. Bu kubbelerin kaburgalarını, filayaklarının altından itibaren yuvarlak profilli silmeler taşır. G. erken, yük sek,ve gecikmiş olmak üzere 3 devrede incelenir. Bir de 16 ve 17. y.y.'da Almanya'da Barok sonrası adı altında bu üslûpta yapıların devam ettiği görülür. Ünlü G. katedraller Amiens, Strassbourg, Freiburg, Notre-Dame'dır. G. katedrallerde payanda kemerlerini tutan payanda kemer ayağı, sivri

Köln'de 5 nefli Gotik katedral

kemerler, sivri kemerli pencereler, rozetler, triforium'lar, kemer çeliplemelerinden meydana gelen çapraz tonozlar vardır.

gotik ölçü işi – *(Alm. Masswerk; İng. tracery): Gotik mimaride pencerelerin iç üst bölümünde görülen ve giderek wimperg'lerle triforyumlarda da yer alan pergel çizimleri ile yapılmış taş süsleme. G., olgun Gotik'te gelişerek Geç-Gotik'te alev üslubu diye dilimize çevrilebilecek → flamboyant üslubu'na varmıştır.*

göbek taşı – *Türk hamamlarında sıcaklık denilen kısımda, terlemek için altından ısıtılan, yerden yarım metre kadar yükseklikte bir set.*

gök mavisi – *(Fr. bleu céleste, bleu d'azur): Bulutsuz havadaki gök rengi.*

gök tanrısı – *Eski Türklerin taptıkları bir tanrıdır. Etilerde de hava tanrısı en büyük tanrı idi.*

gömme sütun – *(Fr. colone engagée): Yukardan aşağı, yarısı duvara gömülü sütun. Eski Romalılar ve Osmanlı mimarisinde de Türkler kullanmışlardır.*

göz pencere – *Binaların çatı katlarında ya da kapı üstlerinde yuvarlak ya da beyzi küçük pencereler. 17 ve 18. y.y.'da g.'ler gayet süslü yapılırdı.*

gözaldatan eser – *(Fr. trompe l'oeuil): Özellikle Rönesansda bir şeyi büyük bir dikkatle taklit ederek adeta canlı imiş gibi gösterme çabasından doğmuş olan resimler. Örn. Denner, ya da Meissonnier elbisenin düğmesi üzerindeki ışık noktası içinde karşısındaki bir manzaranın yansıyan görüntüsünü resmetmesi gibi. Ya da Rafael'in bir tabak üzerine yaptığı para resmlnin garsonu aldatması hikayesi gibi bir şeyin aynisini yapma çabasından meydana gelen resimlere denir.*

grafik sanatlar – *Tahta baskı, bakır, çinko gravür ve litografi yolu ile yapılan resimleri çoğaltıcı sanatlara denir. Dürer'den bu yana gittikçe gelişmiş olan g. bilhassa çağımızda büyük bir gelişme kaydetmiştir.*

graffito – sgraffito – *(İtal.): bir keramik vazo süs tekniğidir. Kabın yüzeyi üzerine bir renk sürülür. İstenilen figürler sivri bir uçla kazanır ve alttan kabın kendi esas rengi çıkar. Bunun üzerine sır sürülür ve kap tekrar pişirilir. Bu işlem duvar üzerine de yapılır. Bugün bu teknik sgraffito olarak adlandırılmaktadır.*

gre – *kum taşı.*

grecques – *(→ aşık yolu).*

Greko?Romen – *Yunan sanatının Roma sanatı ile karıştığı çağ.*

grifon – *(Fr. griffon; İng. griffon, griffin, gryffon; Alm. Greif): Kartal başı, kanatları ve pencesi ile aslan vücudunun birleştirilmesinden meydana gelen hayali varlık.*

grizay – *(Alm. Grisaille; Fr grisaille, camaieu): Bir tek rengin, daha çok grinin açık koyusu ile boyanmış heykel ya da tahta, bez porselen ve cam üzerine yapılmış*

resim. G., Barok'ta heykel resimlerinin yapılmasında yararlanılmış bir tekniktir.

grotesk – (Fr. grotesque; İng. grotesque; Alm. Groteske): Acaip, komik, (karikatür gibi mubağağalı) anlamına gelir. G. bilhassa çiçek dalları, meyveler, perde ve halı motifleri ile yapılan bir çeşit süsleme şekli. G. Romalılar tarafından bulunmuştur. Sonraları Rönesans Roma antik eserlerinden g.'i alarak çeşitli eserlerde kullanmıştır. Raffaelin Vatikandaki g.'leri bilinmektedir.

Grotesk

guvaj – (Fr. gouache; Alm. Guaschmalerei): Kapatıcı renkleri olan bir sulu boya tekniğidir. Renklerin içine beyaz karıştırılarak boyalar hazırlanır. Yapıştırıcı olarak arap zamkı kullanılır. Bugün piyasada satılan plakat boyaları g. boyanın özelliklerini taşımaktadır.

gülbezek – (Fr. rosace; İng. rose-window; Alm. Rosette): Yuvarlak biçimde düzenlenmiş, gülü hatırlatan mimari süs. Bilhassa Gotik mimaride kullanılmıştır. İslâm mimarisi de G.'i kullanmıştır.

gümüş beyazı – (Fr. blanc d'argent; Alm. Kremser Weiss): Kurşun üstübecinden yapılan bir boyadır. Zehirlidir. Kükürtlü boyalarla karışımları kararır.

Günah çıkarma hücresi – Katolik kiliselerinde bulunan küçük bir hücre olup bunun içinde, kafesli bir pencere arkasında papaz bulunur. G. penceresinin önünde de günahkâr kişi papaza günahını anlatır.

güneş tayfı – (→ prisma renkleri).

güzel sanatlar – Beş türlü olarak tasnif edilmiştir. Bunlar mimari, resim, heykel, müzik ve edebiyattır. Bunlardan mimari, resim ve heykele plâstik sanatlar denilir. Plâstik sanatlar deyimi, derinlik ifadesinin bu sanatlarda anlatım alanına girdiği içindir.

güzel sanatlar akademileri – (Osmanlıcası sanayi-i nefise mektebi; Fr. école des Beaux-Arts): Akademi deyimi (→ akademi) çok eskidir. Ancak bugünkü anlamda ilk sanat akademisi tesisi Pariste Louvre Müzesinde Fransız klasisist ekolün şefi olan Jacques Louis David tarafından kurulmuştu. Burada 1807 yılına kadar atölye çalışmaları devam etmiş sonra müdürlüğe İngres, ondan sonra da Delacroix getirilmişti. Güzel sanatlar akademileri sonra gelişmiş ve bütün dünyaya yayılmıştı. Bizde ilk akademi İstanbulda arkeolog-ressam Osman Hamdi bey tarafından kurulmuştur (1883).

hacet penceresi – *Evliyaların türbelerinde sandıkanın bulunduğu odanın içine bakan parmaklıklıklı küçük bir pencere olup buradan ziyaretçiler dua ederler.*

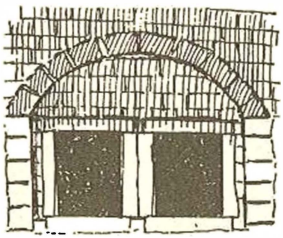
hacım – *(→ oylum).*

haç – *(Arap. salip; Fr. croix; Alm. Kreuz): Eski zamanlardan bu yana çeşitli ülkelerde görülen süsleme ve sembol formudur. Hristiyanlıkta İsanın çarmıha gerilişini temsil etmekte olup, başka kültürlerde de süs motifi olarak kullanılmıştır. H. işaretleri çeşitli isimlerde ve çeşitli biçimlerdedir. Örneğin bunlardan Cilâlı Taş Çağında görülen ve muntazam bir artı işareti biçiminde olana yunan haçı denilir. latin haçı; andrea haçı vb. gibi.*

hafifletme kemeri – *(Fr. arc de décharge): Boşaltma kemeri de denir. H., kapı ve pencere gibi mimari açıtların üstüne konan kirişin, üzerine gelen ağırlığı azaltmak için, kirişin üst tarafına yapılan kemer. Böylece kirişin üzerine gelen duvar ağırlığının bütünü kemer aracılığı ile yan duvarlara aktarılmış olur.*

hafriyat – *kazı.*

halk sanatı – *(Alm. Volkskunst; Fr. l'art populaire): Yapılışı ve kullanılışı, belli bir yöredeki kentleşmemiş halka ait olan eşyayı kapsayan sanatlar. H.'nın yapıldığı yerler, köy ve kasabalar ile seçkin yönetim sınıfının etkilemediği kent dolaylarıdır. H., yöresel geleneklere sıkı sıkıya bağlıdır ve kişisel buluşlara pek az tahammül eder. Bu bakımdan h., yaşayan ve devamlı değişen kişisel çağdaş sanat akımlarına ters düşer. H.'nı yapan kişi, çalıştığı işin geleneksel biçim, renk ve tekniğini ve hattâ aletlerini muhafaza eder ve devam ettirir. Bu yüzden h.'nın bir işi yeni de yapılsa, y.y.'lar öncesinin örneklerinden ayrılık göstermez. Yöresel giysiler, çeyizler, kapkacak, at arabaları, koşumlar, araba süslemeleri, köy evleri ve möbleleri, dokuma, kilim, çorap, heybe, çadırlar, mahalli süs eşyaları, kahvelerde yeralan kimi resimler ile bu alanla ilgili özellikleri taşıyan herşey h. örnekleridirler. Bugün h.'nı etkileyen ve bozan etkenler, endüstri ürünlerinin ucuzluğu, her yere girmesi, makinanın alet olarak h. eşyalarının yer yer yapımında kullanılması, kent yaşamının köy ve kasabalara girmesi, ayrıca turizmin h. işlerine olan isteği nedeni ile üretimin zevki değenere etmesidir. Bugün geri kalmış diye adlandırılan ülkelerde h. henüz sağlıklı yaşamını sürdürebilmektedir. İlk kez 19. y.y.'da h. ile ilgili eşya, batılı ülkeler tarafından toplanmağa ve müzeleri kurulmağa başlar. 1928 de ilk h. kongresi Prag'da yapıldı. "Art Populaire, travaux artistiques et scientiphiques au premier congres international, 2 Bde, 1932" diye bir de kitap yayımlandı. Halen ülkemizdeki h. ile ilgili eşyayı yurdumuzu tarıyarak toplayan bir hayli yerli ve yabancı kolleksiyoncu vardır.*

Hafifletme kemeri

Hallstatt kültürü – *Avusturya-da bulunan bir kazı yerine göre isim verilmiş M.Ö. 900–500 arası Avrupadaki ilk demir devridir.*

halvet – *(Fr. niche, cabinet, loge): Hamamlarda bir kişinin yıkanmasına mahsus kurnalı hücre. Ayrıca ibadet için bir insanın kapandığı oda. Hamamlarda terlemek için yapılmış sıcak yer.*

hamam – *Yıkanılacak yer. Burada yalnız eski hamamlar kastedilmektedir. Antikitede hamamlar, Romalılar zamanında çok gelişmiş ve bugünkü en mütekâmil topluma mahsus hamamlar kadar iyileri yapılmıştı. Roma h.'ları bekleme yerleri, soyunma yerleri, soğukluk, sıcaklık kısımları, yüzme havuzları ile muazzam tesislerdi. Biz hamaların geliştiği bir diğer zamanı da Osmanlılarda görüyoruz. Hamamın ısıtıldığı yere külhan denir. Bilhassa Osmanlı hamamları türk hamamları adı ile bütün dünyada ün yapmıştır.*

hamlama–*Porselenin yapılmasında çamurdan eşyanın ilk kez pişirilmesine denir.*

hamur boya – *(Fr. couleur en pâte): Boyayı inceltmeden hamur kıvamında kullanma. Bu çalışma bilhassa barok çağ ressamlarından olan Rembrandt'da ilk ve en güzel örneğini vermiştir. Zamanımız resminde de hamur halinde boyayı kullanma önem kazanmıştır.*

han – *Eskiden kent ve kasabalarda ya da yol üzerinde yolcuların hayvanları ile birlikte konakladıkları ya da kaldıkları binalar.*

hane – *Ev, mesken.*

hânikah (hânekah) – *(Fr. khanakah; Arap. khâneqah): Merkezlik niteliğine sahip büyük tekke. Dergâh.*

hareketli resim – *(Alm. Kinetische Kunst; Fr. peinture cinétique). Basit, çoğunlukla geometrik biçimli, kaleidoskop örneği resimler, ışıklı borular, cam, plastik maddeler, metal plaklar, jaluziler, mercekler ve lambalar ve giderek makineler aracılığı ile elde edilen resim ya da hayallerine denir.*

hareket resmi – *(Alm. Aktionmalerei; İng. Action Paintings): H., el ve kol hareketleri ile tuval yüzeyine aktarılan ve heyecan yansıtan boya lekelerinden oluşmuş resimlere verilen addır. Lekecilik akımının resimleri, h.'nin içine girmektedir. H., genel olarak soyut bir el yazısı olanağına dayanır. Ancak, bu rastlantıya dayanan boya, fırça etkilerine bel bağlanılması, daha 1800 lerin ilk Romantiklerinde de görülmektedir. Örn. Novalis, belirtilen tarihte "bilinçli rastlantı ürünü"nü,*

sanatlı bir güç olarak görmüştü. H., felsefe olarak Henri Bergson ile Amerikalı pragmatist John Dewey'in görüşlerinden de kuvvet almıştır.

harem – *İslâm evlerinde yalnız kadınlara mahsus olup erkeklerin girmesine yasak olan kısma verilen addır.*

harman – *Yapı malzemesi olan harç ya da beton yapmak için kum kireç ve çimentoyu orantılı olarak bir yığın yapıp bunları muntazam bir şekilde sıra ile karıştırarak yığının her tarafına istenilen maddelerin dağılmasını (su katılmadan önce) temin etmeye denir.*

harpuşta – *(→ duvar semeri).*

hasbahçe – *Saraylarda krallara mahsus olan bahçeye denir.*

hasır örgü – *Roma ve Bizans sütun başlıklarının hasır biçimindeki oymalı süslemeleri.*

hat – *Çizgi anlamına kullanılmaktadır. Ancak h.'ı doğru anlamına kullanmak gerekir.*

hatâî – *(Arap. hatâî): Stilize yaprak, filiz ve çiçek motiflerinin birbirine dolaşması ile meydana gelen, Ortaasya menşeli Türk tezyinatına verilen isim.*

hâtem – *Mühür.*

hâtemkâri – *(Fr. glyptique): Sert taş ya da maden üzerine mühür kazıma, ya da kakma sanatı. (→ glyptik)*

hatıl – *Bir duvar içinde ufki olarak konulan beton, tahta, ya da tuğla kiriş. H. duvar içinde, üzerine gelen yükü, eşit bir şekilde duvarda ufki olarak dağıtmak için kullanılır.*

hatire – *Etrafı çitli, duvarlı ya da parmaklıklı aile mezarlarına denir.*

Hator – *Eski Mısırda öküz boynuzları olan bir tanrıdır.*

Hator üslûbu – *Eski Mısır'da kullanılmış bir mimari üslûbu olup bunda sütunların başlıklarında boynuzlu Hator tanrısının kabartmaları bulunur.*

Hator

hattât – *Eskiden güzel, sanatlı yazı yazanlara denirdi. Şimdi bu sözcük kullanılmamaktadır.*

havale – *Yüksek anlamına gelir. H.'yıkılacakmış gibi yüksek bir bina anlamına gelir. Tahta perde anlamına da kullanılır.*

havs – *(→ revaklı avlu).*

hava perspektifi – *(Fr. perspective aérienne) (Alm. Luft perspektive): Çizgiye dayanmayan ve renklerle elde edilen derinlik.*

hayal resim – *Gölge resim anlamı-*

na kullanılır. İç formu olmayıp yalnız silüet halinde gösterilen resim.

hayalî resim – *İnsanın kafasında tasavvur edip hiçbir yere bakmadan yaptığı resme denir.*

hayat – *Üstü kapalı, önü tamamen bahçeye açık oda gibi, yazın ev halkının oturduğu yer.*

hazne – *Hariçten boru ile bir eve getirilen suları bir yerde toplamak için yapılan depo gibi yer, havuz. bunların büyüklerine ayazma denir.*

Helenistik Çağ sanatı – *(Fr. hellenistique; İng helenistic; Alm. Hellenistik; Arap. helenî): Makadenyo kralı İskenderin Önasyaya hakim oluşundan Romalıların bu yerleri zaptına kadar olan zamanda yapılan sanat. Bu sanat barok üslûbu karakteri göstermiş ve Yunan klasik sanatı ile ortaya konulan prensiplerin dağılmasını temin etmiştir.*

hemispeos – *Eski Mısırda içi kayalara oyulmuş, cephesi dışarda inşa edilmiş bir tapınak biçimidir.*

Hera – *Yunan mitolojisinde tanrı Zevs'ün karısı olup evliliği koruyan bir tanrıçadır.*

Herakles – *(Fr. Hercüle): Herkül. Gerek Yunanlılarda gerekse Romalılarda çok kuvvetli olan efsane kahramanıdır.*

hereon – *Eski Yunanda kahramanların adına yapılmış olan tapınaklara verilen isimdir.*

Herkülanüm – *Romalılar zamanın bir kent olup, Pompei ile birlikte M. S. 79 yılında Vezüv yanardağının püskürttüğü lavlar ile ortadan kalkmıştır. Pompei gibi H. da bugün kazılarla ortaya çıkarılmıştır.*

Hermes – *Eski Yunan tanrılarından biridir. Romalılar buna Merkür derlerdi. H. Hırsızlık ve dalaveralı işlerin ustası olarak kabul edilirdi. Doğduğu ülke olarak Akadların ülkesi gösterilir. Sığır hırsızlığı hikayelerinde kendi adı geçer. Homer'in şiirlerinde Tanrı Zevs'ün oğlu olduğu belirtilir. Sürülerin koruyucusu olduğu gibi, yol tanrısı olarak heykelleri caddelerin üzerine dikilmiştir. Elinde bir değnek (asâ), ayaklarında kanatlı bir ayakkabı, başında da bir seyyahat şapkası ile tasvir edilmiştir.*

hermitaj – *(Fr. hermitage): Avrupa krallarının şehir ve saray hayatının gürültü ve merasiminden uzak inziva halinde yaşadıkları saraylarına verilen isimdir.*

heykel – *(Fr. sculpture; Alm. Plastik): Taş, bronz, ağaç, kil, alçı gibi maddelerle bir şeyi üç buutlu olarak tasvir etme sanatından çıkmış bir eser. İlk h. eserlerinde yararlanılan maddenin ayrıca boyandığını fakat sonraları bizzat maddenin kendi renginin tercih edildiğini görüyoruz. Heykel bazı çağlarda mimari yapının bünyesinden ayrı olarak dikkate alınmış, bazı ülkelerde yapının bünyesine uyan bir anlayışta yapılması uygun görülmüştür. İlk çağlarda h., tamamen tanrısal bir anlamdaki tasavvurları tasvir etmiş, zamanla krala ve sonra halk arasındaki lâlettayin kişilerin, kimselerin heykellerine dönülmüştür. Zamanımızda ise h.'in*

plastik değerleri, eski çağların anlayışından çok farklı durum göstermektedir. Ayrıca doğa formların dan, resme oranla daha az ayrılan sanat da h. sanatıdır.

Heykelci kalemi – Heykelcilerin kili işlemek için kullandıkları ağaç ya da çelik.

heykel sütun – Bilhassa Yunanda görülmüş bir sütun biçimi olup bunların kadın heykeli biçiminde olanlarına karyatid, erkek heykeli biçiminde olan sütunlara da "atlant" denir. (→ karyatid, atlant).

Hıristiyan sanatı – Bu sözcük altında ilk hıristiyan sanatı kastedilmiştir. M. S. ilk y.y.'da hıristiyanlığın yayıldığı Önasya ve İtalyada bu din için yapılmış yapı, heykel, resim gibi eserleri içine alır. İlk hıristiyanlığın tapınakları olarak bazilika formu kullanılmağa başlanmıştır. Heykeller: sarkofaj (mezar sandukası) rölyefleri, fildişi üzerine rölyefler, katakomplarda duvar resimleri, mozaikler, minyatürler ve küçük el işleri olarak dini eşyalar. İlk H.'nın formları an tik sanatın bilgilerine dayandığından bu sanat devrine aynı zamanda "Hristiyan Antikite"si de denir. M.S. 6. y.y.'dan itibaren Bizansta hiristiyanlık ilk kendine has özelliklerle yeni bir anlayışta bir sanat meydana getirir.

hilani – Birkaç ayakla çıkılan, önü revaklı ve açık, diğer üç tarafı sağır duvarlarla kaplı bir Asur bina biçimidir. İlk örnekleri Hattilerde görülür ve Yunan megaronlarını hatırlatır.

hint sarısı – (Fr. jaune indienne): Mango yaprakları ile beslenmiş ineklerin idrarından elde edilir. Dayanıklı ve bütün tekniklerde kullanılan bir boyadır. Kuruması zor olduğundan içine vernik koyulur. Piyasada bulunanlar taklit hint sarılarıdır.

hipogrif – (Fr. hippogriffe): Yunanca hippos = at ve griffon = kuş sözcüklerinden alınarak yapılmış bir kelime. Vücunun ön yarısı kuş başlı, kanatlı, arka tarafı ise at biçiminde efsanevi bir hayvan.

hipoje– (Fr. hypogée): Yer altı mezarlarına denir. H. eski kültürlerde Mısırda, Mezopotamyada Yunanda, Etrüsklerde ve Romalılarda görülür. Yerin altına kazılmış odalar halinde görüldüğü gibi, kayaların içine oyulmuş biçimde olanları da vardır. Bazan yerin üstüne inşa edilip üzeri toprakla tepe haline getirilmiş olanları da vardır. Yani tümülüsler ve kurganlar da h.'lerdir. H. genel anlamda bütün bu yer altı mezarlarını ifade etmektedir.

hipokost – Roma hamamlarında, hamamı ısıtmak için zeminin altında dolaşan alev ve duman yolları. Türk hamamlarındaki cehennemlik karşılığıdır.

hipostil – (Fr. hypostyle; İng. hypostyle; Alm Saulensaal): Genel olarak tavanı sütûnlara dayanan salon, çok sütûnlu yapı.

Yunancada hipo = alt; stulos = sütûn sözcüklerinden yapılmış sütûnlar altı anlamındadır. H. tavanı sütunlar üzerine tutturulmuş bü-

yük salonlardır.

hisar – *Kentlerin uygun yerlerinde yapılan surlar ve kulelerle çevrili kalelere verilen isimdir.*

hiyeroglif – *İnsan ve eşyaların basitleştirilip sembolize edilmiş biçimlerinden çıkmış bir Mısır yazısı olup 1827 yılında hatasız olarak Champollion tarafından okunmuştur.*

hol – *Os. avlu ve taşlık anlamına gelir. Fransızca hol sözcüğünden dilimize geçmiştir.*

horasan – *Bir çeşit harçtır. İnşaat için pişmiş kiremit ve tuğlalar dövülerek toz haline getirilir. Kireç ve su ile karıştırılarak h. yapılır. Sağlam bir inşaat malzemesidir. Eskiden büyük yapıların ve kalelerin yapımında kullanılırdı.*

horror vacui – *(↔ boşluk korkusu).*

Horus – *Eski Mısırlılarda kartal başlı olarak tasvir edilmiş bir tanrıdır.*

höcre – *Mimaride çeşitli biçimleri olan öğedir. 1. küçük odalara, 2. eski Türk mimarisinde kapı yanlarında duvara açılan kapaksız gözlere, 3. Batı mimarisinde duvara oyulmuş içine heykel konulan nişlere denilir.*

höyük – *Eski kentlerin yıkılması ile teşekkül etmiş olan tepelere denir. Bu tepelere araplar "tel" ya da "tâl" derler ki Mezepotamyada bugün Tel-halaf bunlardan biridenir. Saray-ı hümayun, ya da hazine-i hümayun gibi*

hüner – *Becerik. Sanatta sanatçının el alışknlığını ifade eder. Sanat bir h. değildir. Bu bakımdan h.sanat için bir meziyet sayılmaz. H.'li olanlara virtüyoz da denilir.*

hünkâr mahfili – *(Fr. tribune impériale, maksourah; Arap. maksûrah): Osmanlı camilerinde padişahın namaz kılmasına ayrılmış, cami zeminlnden yüksekte, ayrı kapısı ve merdiveni olan yer.*

hyhocauste – *(→ cehennemlik).*

hypostyle – *(→ hipostil).*

ıstalâktit – *(→ mukarnas).*

ışık bacası – *(→ aydınlık).*

ışıkcı ressam – *(Fr. luministe. Doğada ısık etkisini resimlerine konu olanl ressam.*

ışık–gölge – *(→Fr. clair - obscur). Resimde ışık ve gölge tezatları ile yapılan modleli, hacımlı çalışmalara denir. Bilhassa Barok sanatta 17 ve 18 y.y.'larda görülür. Bunlar*

ışıklık – *(→ ışık bacası, aydınlık).*

ıspatula – *Resimde boya ezmek ya da boya sürmek için kullanılan ucu çelik ve tutulacak yeri tahta olan bir alet. Yalnız ıspatül ile yapılmış resimler vardır.*

içdekorasyon – *Binanın iç oylumlarının (zemin, duvarlar, tavanlar, möbleler) hemen el sanatlarının bütün dalları ve heykel resim, seramik gibi dalların da yardımı ile biçimlendirilmesi sanatıdır.*

iç kale – *Surlarla çevrili eski kentlerin en hakim yerinde yapılmış ikinci kaleye denir.*

iç mimari – *(Os. dahili mimari): Bir binanın iç biçimlenmesi ile ilgili mimaridir. Yani bina iç kıs-*

mının uzuvlandırılmasıdır. İ. binanın giyimi ve eşya düzeni ile ilgilidir.

iç resmi – *(Fr. inteérieur): Enteriyör. Bina içlerinin yapılmış resimlerine denir.*

idealizm – *(Fr. idéalisme; İdealismus): Hayali düşüncelere göre yani idelere göre eser yaratma görüşü. Yunanda klasik devrideki anlayış böyle idi. Descartes, Göthe ve Hegel idealist felsefenin öncüleri idiler. Eflatun da ideal aleminin önemini ortaya koyan bir görüşe sahipti.*

idol – *(Fr. idole): İlkel kavimlerde tapınılan küçük heykellere verilen addır.*

ifraz – *Şehirçilikte sokakların çevrelediği bir adanın alanını üzerlerine binaların yapılacakları biçimde parçalara ayırmak. Bu işe arsa ifrazı denir.*

İki kanatlı resim – *(Alm. Diptychon; Fr. diptyque): Yun. da ikiye katlı anlamına. Antikitede katlanır, iki kanatlı, ağaç, fildişi ya da metal, içi balmumu kaplı, kenarları zengin biçimde kabartmalarla süslü tablocuk. Ortaçağda kiliselere konan iki kanatlı altar resmi.*

ikiz kemer – *Yanyana ikişer ikişer olarak düzenlenen kemerlere denir.*

ikiz sütun – *Yanyana ikişerli olarak düzenlenen sütunlara denir.*

ikon – *Yunanca "eikon" sözcüğünden alınmıştır. Ortodoks kiliseleri ve evlerinde tahta üzerine ve mumlu boyalarla yapılmış olan bilhassa Bizans ve Rusya ile Yunanistanda görüyoruz. İ. 'lar yumurtalı ve mumlu boyalarla yapılırdı.*

ikonografi – *(Alm. Ikonographie; Fr. iconographie): Antikitede ve portre alanında, Yun. sında olduğu gibi resim açıklaması anlamına gelir. Yunan ve Roma antikitesindeki her çeşit resim, heykel, para, madalyon ve kıymetli taşlar üzerine yapılmış oyma resim ve kabartmaları kendine konu edinir. Sanat biliminde i. terimi altında, ayrıca hristiyanlıkla ilgili tasvir sanatlarındaki içerik ve anlam bilgisi de anlaşılmaktadır. İ., katakomb, · sarkofaj, mozaik, duvar ve kitap resimleri ve heykelleriyle hristiyanlıkla ilgili resim konularını ele alır ve Ortaçağın başından sonuna ve hattâ 16. y.y.'a değin beliren her yeni içeriği izler ve bunların teolojik literatürle ilişkilerini arar.*

ilham – *(Fr. inspiration): Arı dilde esin. Bir sanatçının aldığı izlenimlerle kafasında birden doğan son derece ilginç kişisel görüş. Bütün sanat eserlerinin sentezinde bu duyuş mevcuttur. Bir sanat eserinin bünyesine gelen ölmezlik ruhu bu i.'dan doğar.*

ilkel sanat – *Primitif sanat. İlkel kavimlerin yani okuma yazma devresine gelmemiş olan kavimlerin sanatı. Biz bu sanatları Kuzey ve Güney Amerika, Malaya'da, Pasifik Adalarında, Eskimolarda, Afrika kavimlerinde görüyoruz. Mimarilerinde ağaç, saz, balçık çamuru, hayvan postu ve dokuma*

görülüyor. Heykel sanatları ağaç ve kilden yapılmakta idi. Ender olarak taş işçiliği görülür. Ata tanrıları, hayvan tasvirleri ifadeyi kuvvetlendiren bir stilizasyon içinde yapılmışlardır. İlkel heykel sanatı bilhassa zencilerde son derece olgun bir ifadeye ulaşır. Hattâ arkaizmi aşan ölçü ve ifadede, teknik bakımdan bir çeşit klâsike sanatı. Göçebe kavimlerde heykelin rolü olmuyor. Resim yalnız eşyaların süslenmesinde kullanılıyor. Serbest olarak resim ender olarak görülüyor. Yalnız Buşman'larda, büyük bir doğa izlenimine dayanan eserler görüyoruz. "Tabii kavimler" denilen okuma yazma bilmeyen kavimlerin sert kontrastlı bezemeye karşı içten bir eğilimleri vadır. İlkel kavimlerin eserlerinde doğa görüntüsü yerine, doğa unsurlarının kompozisyonu; yani mantıki düzen hakimdir.

imaj – *(Fr. image): hayal.*

imaret – *Bu sözcük eskiden cami, kale, misafirhane, medrese, türbe, aşhane, hastane ve bunun gibi birçok binalara denildiği gibi, fakirlere yemek verilen binalara da imaret denmiştir. İ. sözcüğünün bu iki anlamda kullandığını seyyahatname ve edebi kitaplarda da görüyoruz.*

impluvim – *Romalılarda evlerin iç avlularında damdan gelen suların toplandığı havuz.*

ince kordon – *(Fr. cordon de perle): Mimaride inci dizisine benzeyen bir bezeme.*

inceltici – *1– Yağlıboyayı sulu hale getirmek için kullanılan terpentin, haşhaş yağı ve sakız karışımı sıvı 2– Yağlı boyaya karıştırılan haşhaş yada keten yağı 3– Terpentin gibi sulandırıcılara denir.*

inisiyal – *(Fr. initiale): El yazması ve baskı kitaplarında kul-*

İnisiyal

lanılan başlangıç harfleri. Bunlar büyük, yerine göre renkli, süslü harflerdir. İlk i.'ler 5. y.y.'da görülüyor. 7.y.y.'dan itibaren bilhassa Gotikde i.'ler el kitaplarında çok kullanılmış ve zamanımıza kadar değerini korumuştur.

İnka sanatı – *Eski Güney Amerika sanatı. İ. Peru dağlarında İnka halkı tarafından yapılmıştır. Taş inşaatta dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş bir mükemmellikte işlenmiş yapılar kurmuşlardır. Renkli keramik, dokumalar ve örgü işleri bakımından İnkalar bütün dünyanın ilgisini çekmiş etnografik eserler vermişlerdir. İ., tamamen taç kültürü ile ilgilidir. Ör. Mısır kültürü gibi.*

intarsia – *(→ kakma).*

intercolumnium – *Antikitedeki*

sütunlu yapılarda, iki sütunun taban merkezleri arasındaki açıklığa denir.

interieur – *(→ enteriyör).*

İpek baskı – *(Alm. siebdruck) (Fr. sérygraphie) (İng. Silk Screen): Bir kasnak altına gerilen ince dokulu bir bezin yüzeyi çizilen bir resme uygun olarak boya gelecek kısımlar açık bırakılacak, boya gelmeyecek kısımlar ise yağlıboya ile kapatılacaktır. Bu işten sonra kasnak içine boya konur. Ve bir cetvel ile boya kasnak içine yaydırılarak bezin boyanmamış olan yerlerinden sızsırılarak kasnak altına konan resim kağıdı üzerine geçirilir. Bu teknik ile kasnaklar çoğaltılarak ve her renk için bir kalıp yapılarak çok renkli baskı resimler yapılır. Bugün bez yerine çok değişik gereçler kullanılmaktadır. Bugün i. foto tekniği ile birleştirilerek yeni bir çoğaltma tekniği olmuştur.*

ısıtma tandırı – *Baskı resimde metal üzerine kazım yaptıktan sonra baskı için mürekkep sürülür. Ancak mürekkebin plak üzerindeki yarıklara girmesi için plağın ısıtılması gerekir. İşte bunun için plak, altında hafif ateş yanan bir saç üzerine konur ki buna ısıtma tandırı denir.*

İsis – *Eski Mısırlılarda bir tanrıça.*

iskele – *Yapılarda yüksek kısımların yapılması için kereste ile kurulan çatmalar. Bugün artık demirden i.'ler de yapılmaktadır. Buna yapı iskelesi denilir. İskeleler çeşitlidir. Ayrık iskele, çıkma iskele, asma ve salıncak iskele gibi. Birde ressamların duvar ve tavanlara resim yapması için tavana kadar yüksek ayaklarında tekerlek olan iskeleler vardır.*

iskelet – *Kilde yapılan heykel çalışmalarında kilin üzerine yapıştırıldığı ve figürün ayakta tutulması için yapılan demir ve tel iskelete denir.*

istinat ayağı – *Kubbeleri taşıyan bina duvarının dışa olan yayılma kuvvetini pekiştirmek için, duvarı dıştan tutucu dayanaklardır. Gotik ve Osmanlı camilerinde de istinat ayaklarına rastlanır.*

istinat duvarı – *Arkasında toprak vb. bulunan, yukarı tarafı dar altı geniş olan, yanlara olan mukavemeti fazla duvarlardır. Bilhassa arkasında yüksek toprak tabakası olan yerlerde yapılır.*

istinat kulesi – *Camilerin dört bir tarafında duvarların birleşme noktalarında kubbe ağırlığına duvarların direnme gücünü arttırmak için yapılan kulelerdir.*

istomp – *(Fr. estompe): Eskiden karakalem ve sos denilen bir çeşit tozu resim kağıdığına sürmek ve yumuşak bir etki yapmak için, kullanılan bir çeşit yumuşak kağıttan elde edilen ucun kalem gibi açılmış alet. Artık yalnız fotoğraf büyütenler tarafından kullanılan bir alettir.*

işçilik – *Sanatta i. yani sanatın mesleki tarafı eski çağlarda büyük bir titizlikle öğrenilir ve eserin*

yapımında bilhassa resim ve heykelde önem kazanırdı. Eserde i.'le bir çeşit mükemmelliğe gitme vardır ki, buna perfection denir. Sanatta i. bilhassa çağımızda önemini kaybetmiş görünmektedir. Sanatta emekle yapılmış eserlerde i. söz konusudur.

iyonik sistem – (→ sütun sistemi).

iyonik sütun (→ sütun sistemi).

izlenim – Resimde ve heykelde doğadan edinilen intiba, görüntü.

izlenimcilik – (Fr. impressionisme; Alm. İmpressionismus): Avrupa resminde ilk olarak geleneksel resimden ayrılmayı başaran ve Rönesanstan beri izlenilen atölye resminin siyah-beyaz, ışık-gölge ve bilimsel perspektif kurallarının çözülmesine başlangıç olan sanat eğilimi. Empressiyonizm. Bu akım 1877 de Pariste sergilenen ve "Soleil levant" adını taşıyan bir esere yapılan kirikte alay olarak yazılan "İmpressionist" sözcüğünden doğmuştur. İ., doğadan alınan izlenimleri güneşin yedi rengi ile boyama anlayışına dayanır. İ'te çizgi ve resim inşası ortadan kalkmış ve renklerle, izlenimler karalama işaretler olarak tuvale aktarılmağa başlanmıştı. Böylece resimde satıhlaşma doğmuş ve çizgi perspektifi de tarihe karışmıştı. İ. bütün modern akımlarını hareket kaynağı olmuş ve zıt akımlar birbirini izlemişti. Bu akımın bazı özellikleri daha önceki çağlarda Velazquez, Frans Hals, Goya, Constable, Turner, Delacroix ve Menzel'de görülmektedir. Ancck bu ressamlar doğadan aldıkları izlenimleri güneş renklerine müracaat etmeden resmetmişlerdir. İ.'i ilk olarak eksik görüp resim inşaasına önem vererek, gene güneş renkleri ile çalışanlara "yeni izlenimciler" = Neoimpressionistes denir ki bu akımın öncüleri de Seurat ile Signac'tır. Neoempressiyonistler, boyayı tuvale fırça ile noktalar halinde koyuyorlardı ki bu yüzden bu akıma Pointilisme de denmektedir.

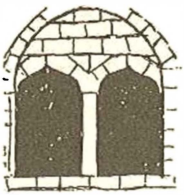
jakmar – (Fr. jaquemart): Saat kulelerinin üzerinde saatin büyük çanına otomatikman büyük tokmağı ile vuran tunçtan heykeller.

jaluzi – pencerelerden ışığın girmemesi için pencere içine konulan kepenge denir.

janr resmi – (Fr. tableau de genre; Alm. Genremalerei, Sittenbild): Günlük hayattan tipik anları gösteren resimlere denir. Belli bir yaşayış durumunu tipik bir biçimde temsil edenlerin günlük hayatlarından bir anı gösteren resim çeşididir. Bu bakımdan köy, şehir, saray hayatının j. vardır. j. içinde tarihi ve dini olanlar da vardır. j.'ni M. S. 1500 yıllarında görüyoruz. 1700 y.y. da j. Hollandada çok görülür. Ostade, Steen, Terborch, Teniers, Metsu gibi ressamlar hep J. ressamlarıdır. Fransada Watteau, İngilterede Hogarth Janr ressamlarıdır.

jemine – (Fr. géminé; İng. geminated; Alm. Gekoppelt; Arap. tev'em)

Mimaride ikişer ikişer grup teşkil

Jemine, ikiz kemer

eden pencere, kemer, sütun vb. verilen genel ismim. İkiz, çift.

Jugendstil – *(Fr. art-nouveau; İng. new-art; Alm. Jugendstil): Yeni sanat ya da gençlik üslûbu anlamına gelir. Resimlerde ve mobilya sanatında helezon biçiminde ve eğri, dalgalı çizgiler ile dikkati çeker. 1896–1910 arası iç mimari yanı mobilya ve dekorasyonu etkilemiştir. Temsilcileri: Peter Behrens, Eckmann, Van de Velde.*

Jugendstil süslemesi

Jüpiter – *Romalılarda, Yunanlıların Zevs tanrısının karşılığı olan bir tanrıdır. Jüpiter yıldırım, kartal ve bir asâ ile gösterilir.*

kaa – *Şam'da ortasında bazan havuz bulunan yüksek tavanlı ve döşemesi mermer kaplı büyük salon.*

kaba perdah – *Örülmüş duvar üzerine yapılan ilk sıvanın tesviyesi. İnce perdahtan önce yapılan kaba tesviye. Tahta bir mastar ile yapılır.*

kabara – *Yanyana iki kemerin kavisleri arasına süs anlamında konulan, taştan ya da madenden, yuvarlak, süslü parçalara denir. Bilhassa büyük camilerde k.'lar görülür.*

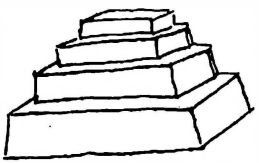
kabartma – *(Fr. relief; İng. relief; Alm. Relief-plastik; Arap. resm, nâfir): Rölyef İtal. "relievo" sözcüğünden gelmedir. Heykel sanatının bir çeşididir. Bir yüzeyi alçaklı yüksekli değerlendirerek, bir biçimin ortaya çıkarılmasıdır. Bir figürün çıkıntıları derin bir şekilde zemine bağlı olarak çıkarılmışsa buna yüksek rölyef (Fr. haut-relief), eğer çıkıntılar hafif bir biçimde belirtilmişse alçak rölyef (Fr. bas relief) denir. Mezopotamyada ve Mısırda duvar resimleri içinde kazınarak derinliğine yapılanları da vardır. Mühürlerde bu tersine oyma bilhassa Mezopotamyada negatif kesme (Alm. Negativ-swhnitt) görülmektedir.*

kaburga – *Kemerlerin kavsini, taşıyıcı bir şekilde temin eden yuvarlak kesitli silmelerdir. Çapraz kubbe ve tonozların da kaburgaları, kubbenin ağırlığını taşıyıcı öğeler olup bunların araları taş ya da tuğla ile doldurulur. Kaburgalar silmeler halinde binanın filpayeleri ya da duvarlarından aşağı doğru inerek kubbe ağırlığını zemine bağlarlar. Bilhassa Gotik mimaride bu k.'ları çok görmekteyiz. (→ kuğbe)*

kaçış noktası – *(→ perspektif). Firar noktası.*

kademe – *Bir tek merdiven ayağına denir. Yani bir basamak düzlüğü ve dikey kısımdan ibarettir.*

kademeli piramid – *Piramidin*

Kademeli piramit

Mastaba

ilk biçimi. Mastabalardan meydana gelir. Dört tarafından merdiven biçiminde yukarıya doğru basamaklı piramit. Mısırda bunun örneklerini görüyoruz. (→mastaba).

kadmiyum sarısı – *(Fr. jaune de cadmium; Alm. Cadmiumgelb): Krom sarısından daha koyudur. Işığa dayanıklıdır. Koyu tonları kapatıcı özellik gösterir. Bakır oksidi (vert Véronese) renkleri ile karışırsa kararır.*

kafes – *pencere kafesi.*

kalde – *Bir sütunun oturduğu alt kısım.*

kakma – *(Fr. incrustation; Alm. Inkrustation, Intarsia): Düz Bir zemini oyarak içine o oyulan yer kadar renkli parçalar yerleştirme tekniğine denir. Tahta ve taş gibi maddelerle yapılan k. Antikite ve Bizans sanatında çok görülür. Bizde de sedef k. işçiliği Osmanlılar zamanında çok yapılmıştır. Maden üzerine yapılan altın ve gümüş k.'lar da yardır. K., islâm ülkelerinde çok itibar görmüştür.*

kalafatlamak – *Yanyana olan tahtaların arasını su geçirmeyecek biçimde macunlamak.*

kalas – *Kalınlığı en az 5 cm. olan kalın tahtalara denir. Kesiti kare olanlarına da hatıl denir.*

kaldarium – *Roma hamamlarında terlemeğe mahsus en sıcak kısım.*

kale – *Düşmanın tecavüzüne engel olmak, asker ve halkın sığınmasına yarayan harice karşı kapalı, kalın duvarlarla çevrili yapılar için kullanılır. Bir kentin etrafını çeviren duvarlara da sur denir. K'.lerin inşaatları ait oldukları çağın bütün bilgilerine uyularak yapılırdı. Bizde Mimar Sinan zamanında kale inşaatlarında büyük başarı göstermiş mimarlara rastlıyoruz. K.'lerin içinde bir içkale (→ içkale) bulunurdu. İçinde askerin kalmasına ait binaların bulunduğu kumandan kalelerine hisar denir. K.'de son müdafaa yeri olan başkule bulunurdu.*

kale bedeni – *Kale duvarlarına denir. Yani barbata ve siperlerin altındaki kalın duvarlardır.*

kalem – *Heykelci kalemi ya da çamur kalemi. Heykelçilerin çamurdan, plâstilinden heykel yapmak için kullandıkları demir ya da tahtadan, değişik biçimli aletler.*

kalem kamışı – *Hattâtların yazı yazmak için kullandıkları sert elyaflı bir çeşit saz.*

kalemkâr – *Tavan ve duvarlara kabartma gibi görünen resimler yapanlara verilen ad idi.*

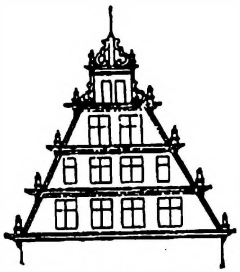
kalfa – *Mimarlara yardım eden ve onların plânlarını ustalara uygulattıran kimseye verilen addır.*

kalıp alma – *Heykel sanatında kilden yapılmış olan bir eserin madeni ya da alçıdan dökümü için negatif olarak onun kalıbını alma işidir. Buna dişi kalıp da denir. Eğer yapılmış bir eserden birden fazla dökülecek ise teksir kalıbı yapılır ki bu çok parçalı olup aynı zamanda bu parçaları birleştiren ikinci bir kalıp da esas teksir kalıbını içine alır. Kalıp alma işi eğer döküm, madenden yapılacaksa kum ile alınır. Döküm alçıdan yapılacaksa alçı ile kalıp alınır.*

kaligrafi – *(Os. hüsnühat; Fr. caligraphie): Güzel el yazısı anlamınadır. Hattatların yazdıkları sanat yazılarına denir.*

kalisiform – *(Fr. caliciforme; İng. caliciform; Alm. Kelchahnlich): Testi biçimi.*

kalkan – *Beşik çatılı yapılarda çatının üçgen biçimindeki dama değin uzanan duvarlı yüzü Gotik yapılarda k.'lar çok yüksek olur. Ve bu cephe içinde birçok katlar yer alır. Pencereler de k. üzerinde bulunur.*

Kalkan

kaltaban – *(→ löktaşı): Silindir biçiminde taş. Toprak damlı evlerin üstündeki killi toprağı, üzerinde yuvarlayarak iyice sıkışmasını ve damın akmasını önleyen taş. Anadoludaki evlerin düz damlarında k.'lar görülür.*

kamennaya baba – *Sibirya ve Ortaasyada Türkler tarafından M.S. 500–1000 yıllarında yapılmış mezar anıtlardır. K.'lar kadın ya da erkek, ayakta ya da oturan heykellerdir. Bu isim Ruslar tarafından verilmiştir. K.'ların başlarındaki saçlar parçalı topuzlu olarak biçimlendirilmiştir.*

kanarya sarısı – *(Fr. jaune citronne): Limon sarısı.*

kaolin – *Porselen yapımında kullanılan ve içinde alümin, silis ve potas bulunan, beyaz bir kildir.*

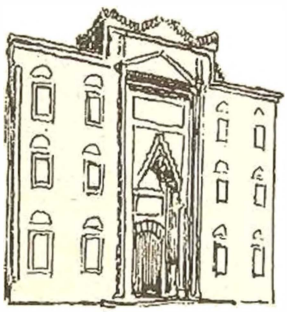
kapatıcı boya – *Saydam olmayan ve sürüldüğü zemini iyice kapatan boyalara denir. Örn: guvaj ve tempera gibi boyalar. Yağlıboyaların Kapatıcı olanları vardır.*

kapı kulesi – *Kale, saray ve tapınak kapılarının her iki tarafına savunma için yapılan kulelere denir.*

kapı sundurması – *Anadoluda kapıların üzerinde çok görülen saçak biçimindeki örtmeye denir.*

kapı tacı-kapı tepeliği – *Kapı-*

ların üstüne süs olarak konulan ve bir taç gibi duran kısım. Biz böyle bir tacı Süleymaniye camiinin iç avluya açılan kapısının üstünde görüyoruz.

Kapı tacı

kapı üstlüğü – *Kapıları yüksek göstermek için kapı üstündeki lento üzerine, kapı genişliğinde konulan dikdörtgen biçimindeki pencereye denir.*

kapı üstü kitabesi – *Eski Türk evlerinin kapıları üzerinde tahta oymalı ve yaldızlı kitabeler.*

kapı üstü lentosu – *Kapıların yan duvarları üzerine atılan ufki kiriş.*

karakalem – *19. y.y.'da çok ilgi toplayan, yalnız siyah beyaz olarak çalışma olanağı olan ve stopla dağıtıldığında yumuşak tonlu açık–koyu etkisi bulunan resim tekniğidir. Yumuşak etkili cazip portrelerin maniyerist şatafatı, bilâhare fotoğrafta aynen aranmış ve böylece fotoğrafın yakalayacı realizminin duygusal olmayan etkisi, değiştirilmek istenmiştir. Eğitim değeri yoktur.*

karakter – *(Fr. caractére): Nitelik anlamına gelir. Resimde bir şeyin ya da bir kişinin karakterini yakalamak, o kimsenin en bariz özelliğini bulup k.'inin gözükmesine engel olan ayrıntıları atmak ile mümkündür. Sanatçı olan kişi, bir şeyin karakterini yakalamakta belirli bir duyguya, seziş kabiliyetine sahiptir. Bu güce sahip olmayan kişi, ressamlık eğitimi görse de sanatçı değil işçi olarak kalır.*

kârgir – *Taş ve tuğla ile yapılmış binalara denir. Bir de ahşap çatkıların, arası harçla karışık olarak taş ve tuğla parçaları doldurularak yapılanı vardır ki buna da yarım kârgir denir.*

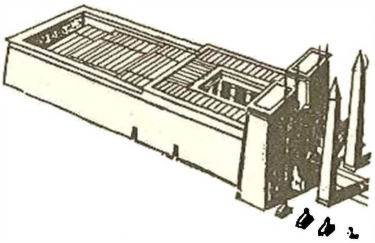
karikatür – *(Fr. caricature): İtalyanca "carlcare" = mübalağalı, anlamındaki sözcükten yapılmıştır. insan çehrelerinin belli karakterlerini politik olayları ve toplum durumlarını desen ile meydana çıkarma işidir. Bir sözle anlatımı tamamlanan k. yanında resimli karikatür, eski çağlardan bu yana hep görülmüştür. Ancak resimle olan k.'ün ilk denemelerini Hogart (İngiliz) (18. y.y.) ve 19. y.y.'da da gene İngiltere'de Gillray, Rowlandson k. alanında önemli çalışmalar yapmışlardır. 1830'dan itibaren Fransızlar, Grandville, Daumier ve Gavarni gibi ressam karikatüristleri ile elebaşılığı almışlardır. İlk k. dergisi 1831'de çıkmış olan "La Caricature" ile başlamış bunu 1832 de "Le Charivari", izlemiş, İngiltere'de bugün halen çıkan "Punch"*

1841 de yayımlanmıştır. Bizde de "Kalem", "Karikatür" dergilerinden sonra "Akbaba" bugün hâlâ neşredilmektedir. Böylece 18. y.y.'dan bu yana başlayan k. alanında dünya çapında ünü olan karikatüristler yetişmiştir.

karmac – *Samanla karıştırılmış olan killi çamur olup tavan kirişleri arasına sıvanan bir harçtır.*

karmen – *(Fr. carmin): Kırmızı saydam bir boya olup sulu ve yağlıboya yapımında kullanılır. K.'nin ayni tonlarında olan alizarinli kırmızılar, hem kuvvet hem de dayanıklılık bakımından daha iyidir.*

Karnak – *M.Ö. 1250'de inşa edilmiş Mısır'da Lüksor civarında,*

Karnak tapınağı ve obeliskleri

Nil kenarında, muazzam sütunlu salonları olan klâsik üslûplu büyük Amon tapınağıdır. Karnak tapınağının ismi buradaki K. köyüne atfen verilmiştir.

kârname – *(Fr. épure): Bina, mobilya ve makina inşasında esas olacak, ölçekli olarak ya da tam ölçüsündeki ayrıntılı planlara denir. Yapılacak şey büyüklüğünde olanlara kurampa da denir.*

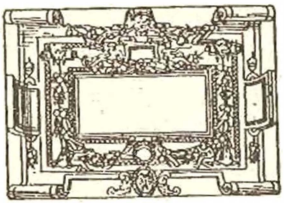
karnas – *(Os. mukarnas): (→ Mukarnas) Mimaride kullanılan stalaktitlere denir. K.'ın yakut türkçesinden alındığı anlaşılmaktadır. Araplarda Türklerden alarak buna mukarnas ya da mukarnasat demişlerdir. K.'lar sütun başlıklarında, cami kapılarının yanlarındaki hücrelerin üst-içlerinde sarkıtlar olarak yapılmaktadır. Bunlara sarkıt demek doğru olur. K.'lar prisma biçiminde girinti ve çıkıntılardan meydana gelmiş kabartma bezemelerdir.*

kartal – *Bezeme unsuru ve kudret-alâmeti olarak eski çağlardan buyana daima kullanılmıştır. Orta Asya'da k.'ın bir bezeme öğesi olarak kullanıldığını, Hattilerin ve Mezopotamyalıların rölyeflerinde görüyoruz. Romalılar da k. motifini ordularının başında sancak olarak kullanmışlardır. Kanatları açık kartal motifi Selçuklu yapılarında görülüyor. Bizansta da çift başlı k. imparatorluk alameti olarak kullanılmıştır.*

karton – *Tebeşir, kömür ya da kurşun kalem ile kuvvetli kağıt üzerine fresk, ya da goblen gibi büyük ebattaki resme esas olacak tam ölçüde resim çalışması. Bu k.'ların üzerindeki desen, ya henüz sıvanmış sıvanın üzerine yayılan karton üzerindeki desene bastırılan sert uçlu bir kalemle çıkarılır ya da renkli bir toz kartonun arkasına püskürtülerek gene zemin üzerine konup sert bir uçla k.'un deseni üzerinden geçilir. K. çalışmalarından bir de Goya'nın yaptığı renkli çalışmalar vardır. Bunlar yağlı boya*

ile yapılmışlardır. K. tekniği önceleri atölye çalışmalarına yardımcı olmuş, sonraları, ise örneğin Raffael'in k.'ları gibi sanatçının eser değeri taşıyan çalışmaları olarak toplanmağa başlanmıştır. 16. y.y. dan itibaren k.'lar kolleksiyonlarda yer almağa başlamıştır.

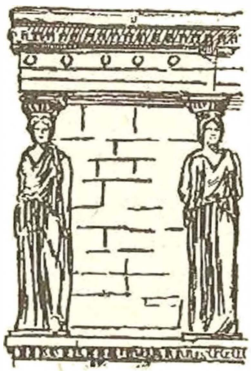
kartonpiyer – *Paçavra lifleri ve kağıt parçalarını tebeşir, alçı ve tutkal ile karıştırarak kabartmalı bezemeler yapmak için kullanılan bir çeşit döküm hamuru. (Fr. carton-pierre ya da carton pâte= mukavva hamuru).*

Kartuş

kartuş – *(Fr. cartouche): Etrafı kabartmalı nebat motifleri ya da silmelerle çevrili kitabeliklere denir. Bazı k.'lar kenarları içe doğru rule gibi kıvrılmış kağıt biçimindedir. K.'lar bilhassa 17. ve 18. y.y. Barok mimarisinde sık sık kullanılmıştır. Bu K.'ların içine yazılar, sancaklar ya da amblemler resmedilir.*

karyatid – *(Yun. dır): Uzun giysili ve çatıyı taşıyan kadın heykeli biçiminde sütun Bunun erkek heykeli halinde olanına atlant denir. K. Yunan klasik mimarisinin bir buluşudur. Erechteion tapınağında*

Karyatid

biz k.'leri görmekteyiz. Rönesans mimarisinde çok kullanılmıştır.

kasa – *Mimaride kapı ve pencere kanatlarının içine yerleştirildikleri, duvarda açılan yere oturtulmuş tahta çerçeveler.*

kasır – *Eskiden Kralların ve maiyetlerindeki askerlerini dış tecavüzlere karşı korumak için yapılmış etrafı surlar ile çevrili savunmalı yapılar. Orta Çağ derebeylerinin şatoları da k. çeşidi yapılardır. köşk. anlamına da gelir.*

kasnak – *Yuvarlak kubbeleri bina bedeni üzerine oturmak için yan duvarların üst karesi üzerine yapılan silindir biçimindeki duvar. Buna kubbe kasnağı ya da kubbe bileziği denir.*

kâşâne – *Eskiden devletin ileri gelenlerinin oturdukları saray, köşk ya da konak gibi büyük, görkemli evler.*

kâşi – *(Fr. fayence). (→ çini).*

katakomb – *(Fr. catacombe): Etrüskler ile ilk hristiyanların ön-Asyada, Sicilyada, Aşağı İtalya'da*

bilhassa Roma ve Napoli yörelerinde ölülerin gömüldüğü yeraltı mezar mağaraları. K.'lar ilk olarak 16. y.y. da keşfedilmiştir. Toprak altında ilk hristiyanlar tarafından oyula oyula yapılan k.'ların duvarlarında 80 cm. genişlik ve 2 m. uzunluğunda açılan raflara ölüler yerleştirilmekte idi. K.'lar Napolide M.S. 1. y.y.'dan itibaren 10. y.y.'a kadar devamlı olarak mezar vazifesi görmüştür. Sanat tarihi bakımından önemi, bunların bir çağın mezar tipleri olması ve duvarlarında dini hayatı gösteren duvar resimlerinin bulunmasıdır. Bu resimler Antikitenin tekniği ve anlayışı ile yapılmışlardır.

katedral – (Fr. cathédrale; İng. cathedral; Alm. Münster, Stiftskirche; Arap. katedrâiyye): Yunca cathedra'dan alınmıştır. Piskopos makamı bulunan büyük kiliselere denir. Fransa, İspanya ve İngilteredeki kentlerde bulunan piskopos kiliselerine bu ad verilir. Almanyadakilere Münster denir.

kaval – Çıkıntısı yarım ya da dörtte bir çember biçiminde yuvarlak profili olan silme. Bu silmeler sütun başlıklarının üzeri ile kaidelerinde görülür. Bunlara kaide kavalı da denir.

kavea – Roma tiyatrosunda seyircilerin oturmasına yarayan set set basamaklı kısım.

Kavsara – (Fr. voussure; İng. arch mouldind; Alm. Bogenrundung): Portallerde asıl kapının önündeki giriş kısmının üstü. Başkemerin altındaki derinlik, kemer kovanı.

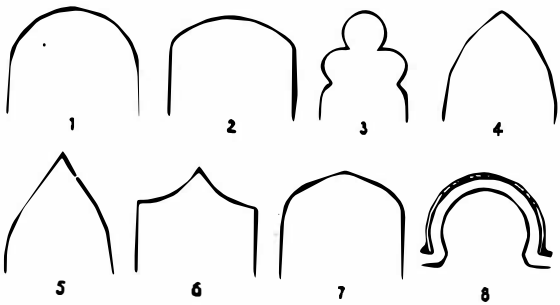
kaya mezarları – Kayalara oyulmuş mezarlar olup Mısırlılar ve Hintlilerde görülür.

kayıd – Pencere ve kapılarda silmeli ya da düz, dış çerçeveyi birbirine enine ya da boyuna bağlayan parçalara denir.

kaynamış bezir – Bilhassa binaların ahşap kısımlarına sürülen yağlıboyanın yapımında kullanılır. K. keten tohumundan çıkarılan yağın (pişmemiş bezir) kaynatılması ile elde edilir. Vernik olarak da kullanılır. Rengi koyu ve çok ağdalı olduğundan terbentin ile inceltilir. Resim boyalarında çiğ bezir kullanılır.

kazein resim – Kireç ve taze lor'un karıştırılması ile oluşan kazeini, toz boyalar ile karıştırarak yapılan bir resim tekniğidir. Duvar resminde kuru sıvalı zemin üzerine çalışılır. K. başka zeminler üzerine de yapılır. Ortaçağın ilk zamanlarında İtalyada kullanılmıştır. Çağımızda da k., dayanıklılığı ve sağlam bir teknik olmasından kullanılmaktadır.

kazıma gravür – Metal ya da tahta ve linolyum gibi oyulma olanağı olan maddelerin yüzeyine çelik oyma aletleri ile açılan derin yarıklar arasına mürekkep sürülerek basma tekniğidir. Bu kazınmış yüzeylerin oyulmamış düz kısımlarına mürekkep sürülüp basılırsa düz baskı, eğer kazınmış yerlere mürekkep yedirilip basılırsa derin baskı denir. Fransızların

1- Yuvarlak k. 2- basık k. 3- yon- ca yapğı k. 4- sivri k. 5- kaşkemer (eşek sırtı k.) 6- Perde k. 7- tudor k.'i 8- sivri nal k.

eaux-forte denilen asitle yedirme suretile yapılan gravürleri kazıma gravüre girmez. K.'de oyma, çelik kalemlerle bizzat sanatçı tarafından yapılır.

kemer – *(Fr. arc, arcade; arch, arcade; Alm. Bogen, Arkade, Gewölbebogen; Arap. qavs): Çeşitli parçalardan kavisli olarak örülen, iki duvar ya da ayakı birbirlerine bağlayarak kapı, pencere gibi açıklıkların üstündeki ağırlı yanlardaki ayaklara bindiren mimari öğeye verilen isimdir. Kemer eğrisinin biçimlerine göre çeşitli isimler alır. K. yarım daire, basık eğri, üçgen, vb. biçimlerde olabilir. En önemli k.'ler yuvarlak k. (yarı çember k.) (Roma ve Romanik mimaride); Basık, elipse yaklaşan k. de esas olarak Rönesansta kullanılır. 2–Basık k.'3– Üç dilimli kemer yahut yonca yaprağı k. (Geç Roman), 4– Sivri kemer Gotik, ve mızrak ucu ya da mızrak k. denileni ise daha sivri olup özellikle İngilteredeki Gotikte kullanılmıştır; 5–Eşek sırtı kemer "Kaşkemer"; 6– Perde k. (Geç Gotik); 7- Tudor k.'i (İngiliz Geç Gotik'i); 8– Sivri Nal k. İslâm ülkelerinde kullanılmıştır. Bizim camilerimizde genellikle sivri ve basık k.'ler kullanılmıştır.*

kemer açıklığı – *Kemerin oturduğu iki ayak, duvar arasındaki açıklık.*

kemer ayağı – *Kemerin bindiği ayak ya da sütun.*

kemer gözü – *Kemerin ve ayaklarının arasındaki boşluk.*

kemer kaburgası – *Kemerin içine gelen kısımda, silme biçiminde profiller. Bu profiller bilhassa Gotik mimaride ayaklardan aşağı kadar iner. Böylece göz, kolaylıkla kemerlerin tepesine kadar kayar. Bunlar ayak ve kemerlere bir hafiflik verir ve kitle etkisini azaltır.*

kemer kilidi – *(→ kilit taşı).*

kemer karnı – *(Fr. intrados; İng. soffit; Alm. innere Gewölbeflache): Kemer ya da tonozun iç tarafında, kemer taşlarının meydana getirdiği içbükey yüzey.*

kemerleme – *(Fr. arcature, arcading; Alm. Bogenreihe): Birden fazla kemerin yanyana sıralanışı. Kemer dizisi.*

kemer yastık taşı – *Kemerlerin üzerine oturduğu ayakların ya da sütunların üstüne konulan ilk tabla taş.*

kenger ya da yaban enginarı – *(→ akantus).*

kentavros – *(Yun. kentauros; Lât. centaurus; Fr. centaure; İng. centaur; Alm. Kentaur; Arap. sentor): Yunan mitolojisinde geçen, üst kısmı insan, alt ve arka kısmı at biçiminde, kötü ruhlu, karışık varlıklar.*

Kent kurma sanatı – *(Alm. Stadtbaukunst; Fr. urbanisme): Topoğrafik yönden yüksek tepelere, yapıların dağınık olarak konumu yapılan kentler, antikitede sık görülür. Hellenistik çağda ise Milet'li Hippodamos'un "Raster sistemi" ne göre sokakların birbirlerini dikey olarak kestikleri ve sokakların çevirdiği ifraz yerlerine yapıların getirildiği kentler kurulur (Milet ve Priene gibi). Çağımıza değin önemini koruyan bu sistem. Romalılar tarafından biraz daha geliştirildi. Birbirlerini dikey olarak kesen iki eksenin meydana getirdiği dörtyol ağzı, bu kez raster sistemli kenti dört mahalleye ayırıyordu. Romalılara ait bu plan, Ortaçağ kenti için de geçerli kaldı. Ortaçağ Avrupa kentleri geometrik sistemli değildi. Buna karşılık İslam dünyasında Samarra gibi tamamen planlı olarak kurulan kentlere rastlıyoruz. Avrupa'da ilk kez Rönesans'ta planlı kent yapımına girişildiğini, kimi planların çizildiğini, hattâ çember, kare, dikdörtgen ve çokgenli planlamaların düşünüldüğünü biliyoruz. Avrupa'da Barok dönemde kentçilik önemli bir gelişme gösterir. Barok kent, pek ender olarak bir merkez çevresinde toplanır. Barok kent sistemi, caddelerin bir saray önünde toplanması olarak özetlenebilir. Sarayın arkasında da geniş bir bahçe, park düzeni yeralır (Fransa'da Versailles, Almanya'da Karlsruhe, Ludvigsburg vb, gibi). İtalya'da ise merkezi kuvvet zayıf olduğundan güçler dağılımına göre kentte dağınık bir biçimde meydanlar gelişmiştir. Avrupa'da 19. y.y. başlarında klassisist dönemde özellikle Fransa'da, meydanlarda düğümlenen caddeler kompozisyonu, kentçiliğe yeni bir heyecan getirdi. Çağdaş kentçilik ise, gelişim nedenini, makina endüstrisi ile bilim ve tekniğin sağladığı olanaklarda buldu. 20. y.y.'ın modern kentini ilk planlayanlar Tony Garnier ile Le Corbusier oldular ve antik çağlardan bu yana süregelen raster sistemi de itibarını böylece yitirmeğe başladı. Çağımız kentçiliği, mimarlığı aşan bilimsel araştırmalara ve çok yönlü koordinasyonlara gerek duyan büyük bir sanat olmuştur.*

keramik – *(Fr. céramique; İng. ceramic; Alm. Keramik): Pişirilmiş kil mamulü, Kaba k. tuğla ve künk; ince k. de kapkacak ve diğer k.*

eşyaların yapımında kullanılır. Killi topraktan yapılan eşyaların pişirme ve sırlama ile suyu geçirmemesi elde edilir. Kilin bünyesindeki su iki devrede bünyesinden uzaklaşır. Bunlardan biri güneşte kurutma ve bundan sonra da 850–900 derecede pişirme ile mümkün olur. Yalnız pişirme sonunda gene, taşlaşan k. bünyesine suyu emer. Eğer sırlanır ise bu kez cam gibi olan k., suyu hiçbir şekilde emmez ve sızdırmaz. Bu sırlama ve pişirme usulleri ile toprak çeşitlerine göre çini (fayans, Majolika), porselen, ve beyaz olarak pişirilip kurşun sır yapılan Almanların Steingut dedikleri k. (bu buluşu İngilizler 1720'de keşfetmişlerdir) ile Terrakota vardır. Keramiğin en eski örnekleri Mezopotamyada bulunmuştur. K. formları ve süsleme çeşitleri değişik çağların kültür özelliklerini teşkil etmiştir. Elle biçimlendirilmiş ve üzeri çizilerek süslenmiş keramik ilk olarak Orta Taş (Mezolitik) çağında görülmüştür. Keramiğin başlaması insanların toprağa yerleşmesi ile olmuştur. Mısırda 3. bin yıllarının ilk yarısında, Kuzey Avrupada ise M.Ö. 1000 yıllarında ilk keramik görülmekte dir. Hatti keramiklerinde üstün bir teknik vardır. Eski Yunanda vazo resmi görülmektedir. İslâm ülkelerinde ve bilhassa Osmanlılarda keramik üstün bir teknik ve özellik kazanmış, bu arada İznik, Çanakkale, Kütahya ve Yıldız'da (İstanbul) keramik imalathaneleri kurulmuş ve camilerimiz en güzel çinilerle süslenmiştir. Ortaçağda Avrupada dini kurumlar keramiğe önem vermemişlerdir. İlk kez Rönesansta, Antikite eşyaları arasında olan keramik kapların sanat değerinde olanları örnek alınarak yapılmağa başlanmış, böylece İslâm ülkelerinde büyük bir hamle yapılmış olan k. alanındaki bilgilere müracaat edilmiştir. K. alanında yepyeni bir kol olan "porselen" Çinliler tarafından bulunmuş ve 18 y.y.'da Avrupaya getirilmiştir. Bugün keramik duvar süsleri modern yapılarda yaratıcı sanatçıların ele aldıkları bir dal olmuştur.

kerpiç – Güneşte kurutulmuş toprak tuğla.

kervansaray – Sözcüğün aslı kârbanseray'dır. K.'lar ticaret yolları üzerine inşa edilmiş büyük yapılar olup, etrafı yüksek duvarlı, dış tecavüzlere kapalı, içinde yolcuların atlarını, arabalarını muhafaza edecek ahırları, geniş avlusu, yatakhaneleri, nalbant dükkanı, eşyaları muhafaza altında bulunduran mahzenleri olan hanlardır. Bunların büyüklerine "sultan hanı" denirdi.

kesit – Bir binanın enine ya da boyuna dikey olarak kesildiği düşünülerek, yapının duvarlarının kalınlığını, döşeme, tavan kalınlıklarını ve odaların yüksekliği gibi gerekli bilgileri vermek üzere yapılır. K.'lere, enine olunca "enine kesit", boyuna olunca "boyuna

kesit" denir.

kesme resim – 18. y.y.'da gölge silüet resimler, kağıdın makasla kesilmesi suretiyle yapılmış ve çok rağbet görmüştür. Üzerine bir kağıt iliştirilmiş duvar önüne oturtulan kimsenin bir mum ışığı ile gölgesi bu kağıt üzerine düşürülür ve gölgenin etraf çizgileri çizildikten sonra siluetin içi siyah mürekkeple boyanır ve makasla kesilirdi.

kıl fırça – Daha çok duvar boyacılığında kullanılan sert kıllı bir fırçadır. Kulları domz kıllarından yapılır. Çağımıza kadar yağlı boya resim sanatında çok yumuşak fırçalar kullanılmıştır. Ancak izamanımızda boyanın strüktür değerleri önem kazanınca bu sert elyaflı fırçalar ressamlarca önem kazanmıştır.

kılıcına – Bir kiriş ya da tahtanın kalınlığı dikine enleri de yanlara gelmek üzere konulmasına denir. Bu sözcük marangozluk ve inş.'ta kullanılır.

kırık renk – Esas rengi biraz öldürülmüş renk.

kırlangıç kuyruğu geçme- Zıvanalı geçme olup, kırlangıç kuyruğu biçiminde, tahtanın bir kısmı oyulur, diğer bir parça da oyulan biçimde yapılarak birbirlerine geçirilir.

kırmızı – Resimde kullanılan kırmızı boyalar. Çeşitleri olup madeni nebati ve hayvani olarak üç türlüdür. Bunların renkleri değişik ve adları da başka başkadır. Nebati boyalar garans (Fr. lacque de garance); demir oksitlerden yapılan kırmızılar İngiliz kırmızısı (rouge anglais); cıvadan yapılan vermiyyon ateş rengi (Fr. vermillon): hayvani olarak yapılanlardan da kırmızı böceğinden yapılan karmen (Os. lâl; Fr. carmin). Bunların yanında alizarin kırmızısı denilen ve kimyevi olarak yapılan bir kırmızı vardır. Alizarin kırmızısı karmen rengine yakın fakat ondan dayanıklı çok güzel bir vişne rengi kırmızısıdır. Bunlardan başka Çin kırmızısı (rouge de chine) vardır. Genel olarak demir oksidi kırmızısı en dayanıklı ve her renkle karışan bir renktir. Türk kırmızısı denilen renk de domates kırmızısı bir renktedir. Bir de piyasada ismi geçen zencifre kırmızı vardırki bu da ateş kırmızısından biraz koyu renktedir.

kısa görünüş – (Fr. raccourcie): Resim terimidir. Bir modelin, yatmış halini ayakları ucundan resmederken hemen ayağının kenarında dizinin ve dizinin kenarında çenesinin yer alışı ve ayağa oranla yüzün çok küçük görünmesi durumuna denir. Fr. karşılığı alan rakursi sözcüğü ressamlarımız arasında dilimizde kullanılmaktadır. K., Fran.'cadan dilimize çevrilerek yapılmıştır.

kıtık – Keten liflerinin sıva harçlarına katılanına denir.

kıvrıkdal – Bir bezeme motifi olup Romalılarda, Türklerde çok kullanılmıştır. (→ skrol).

kıvrım – İyonik sistemdeki sütun

başlıklarının üst kısmında yanlara doğru eğilip bükülen kıvrımlara denir.

kil – *(Fr. argile): Çömlekçi kili denilen ince kumlu kil, su ile ayran kıvamına getirilir, bir müddet dinlendirilir sonra üzerine ince döğülmüş toprak konup çiğnenilir ve matlup olan kıvama getirilir.*

kilit taşı – *Bir kemer ya da tonoz eğrisinin en üst noktasına konan taşları tutan kemer kilidine denir. K. cami kubbelerinin tutturulmasında çok önem kazanır.*

kilise – *(Yun. "ekkelisia"; Fr. église; Alm. Kirche): Hıristiyanların ibadetleri için yapılmış olan tapınaklara denir.*

kiriş – *Döşeme ve tavan tahtalarının çakıldığı, iki karşılıklı duvar arasına, kılıcına konulmuş olan kereste ya da demirlere denir.*

kiriş yuvası – *Duvarlarda kirişlerin uçlarının yerleştirilmeleri için bırakılan yuva .*

kitabe – *Etrafı silmeler, kornişler ya da kordonlar ile çevrili levha gibi boş kısımlar. K.'ler tavanlarda ve kapıların içinde olabilir. Eğer tavanlarda ise kitabeli tavan kapılarda ise kitabeli kapı denir. K. aynı zamanda büyük yapılarda, anıtlarda ya da mezar taşlarında görülen yazılara denir.*

kitre – *Bir çeşit diken nebarından çıkarılan bir zamk olup ebru kağıdı yapımından kullanılır.*

klâsik – *(Fr. classique; İng. classic, clasical; Alm. Klassich; Arap. klâsiki): 1- Bir çığırın en olgun çağında erişilmiş kaide ve ölçülere uygun, duyarlıkta ölçünün hakim olduğu, süsten ve lüzumsuz öğelerden sıyrılmış sanat ve eser. Her zaman için beğenilen, modası geçmiyecek, örnek olacak kadar mükemmel eser. (Lât. mükemmel, olgun anlamında). 2-Sanatta arkaizmden sonra sanatın olgunluk devresine ulaştığını gösteren bir terimdir. Eskiden yalnız M.Ö. 5. ile 3. y.y.'lar arasındaki zamana k. devir denirdi. Fakat şimdi her ülkenin sanat gelişiminde (eğer bir ülke idaresi bir karanlık noktaya gelmezse) arkaik, klasik, barok üslûpları birbirini izler. Arkaik başlangıç; klasik, gençlik ve olgunluk; barok ise dağılma üslûbu olarak görülür, Klâsik, genel özellikleri bakımından ölçülü, dengeli, unsurları belirli ve üstün değerleri içinde, kişiliği olan eserlere denir.*

klâssisizm – *(Fr. classicisme; Alm. Klassizismus): Bilimsel olarak bu terim altında iki görüş açıklanmaktadır (Kişisel görüşler dışında). 1– Birinci görüş 16. y.y.'dé İtalyada Andrea Palladio tarafından (Palladian klâsisizmi) ortaya konulan ve sonra 17. y.y.'da İtalyanın dışında Fransa'da Louvre'un cephesinde (Perrault'un), Hollandada Amsterdam Belediye Binası (J. van Krampen) ve İngilterede İtalyadan Palladian Klasisizmini getirmiş olan Jones'in eserlerinin özellikleri Avrupada bu isim altında bir sanatın ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Antikitenin özelliklerine olan bağ-*

lılıkla, bilhassa Roma örneklerinin belirli unsurları, açıklık, yapıda plâstik çıkıntılı unsurlarda tasarruf, düz hatlar, anıtsal huzur telkini, ve unsurların birbirlerine ölçü ve miktar bakımından kanuni bir disiplin içinde bağlılığı k.'in özellikleri olmuştu. 2. Görüş ise, 1770 – 1830 arasında Avrupada görülen ve bir sanat formu olan Klasisizm ya da Neoklasisizm. Bu Barok ve Rokoko'ya karşı bir hareket olarak görülüyorsa da, bu sıralarda ortaya çıkarılan Antik çağın eserleri karşısında aynı yolları takip ederek aynı amaca ulaşmak istemekten doğruyordu. Bu hareketin çıkışında büyük rolü olan bilim adamlarında Almanyada Winckelmann ve Lessing; Fransada Graf Caylus; İngilterede Stuart ve Revett bulunuyorlardı Bu sıralarda mimaride, 19. y.y. mimarisinde görüldüğü gibi yalnız bir Antikite söz konusu değildir. Burada Antikite anlamında bir yenileme dikkati çekmektedir. Bu görüş içinde yapılan bazı yapılar şunlardır: Fransada Soufflot'un yaptığı Paristeki Pantheon (1764–90), Percier ve Fontaine gibi mimarlar; Almanyada Schinkel'in Berlindeki sayısız muazzam binaları, İngilterede Chambers, Smirke.

Heykelde: En çok beyaz, soğuk etkide cilalanmış heykeller sevilmeğe başlandı. İtalyada Canova; Almanyada Berlinde Schadow; Fransada önemli heykelci Houdon, (fakat bu sanatçı klasisist idealden sık sık ayrılmıştır).

Resimde: Klasisizmin en önemli kişileri Fransada görülmüştür. Bunlar 1785 de yaptığı eserle Fransada klasisist ekolün şefi olmuş olan J. Louis David. Eserinin inşasında açıklık, antik konular, çizgiye dayanan formlar, soğuk renkler. Bu özellik kendinden sonra gelen bu ekolün şefi J. Dominique İngres'de aynen görülür. K., Almanyada bazı etkiler yapmış olmakla beraber bir Alman klasisist ekolü görülmez.

klostra – *(Fr. claustra; pierced slabs; Alm. Durchbrochene Steinplatten): Mermer, taş ya da alçıdan yapılmış pencere kafesi.*

kluatra – *(Fr. cloître): Manastırların ortasında etrafı revaklarla çevrili üstü açık bahçe.*

kobalt mavisi – *(Fr. bleu de cobalt): Kobalt oksitten yapılan bir boyadır. Resimde bozulmayan, diğer renklerle karışması iyi sonuç veren gök mavisi bir renktedir.*

Kolaj – *(Fr. college): 1- Bir resmin bünyesine uygun olarak yapıştırılan çeşitli kâğıt parçaları yada buna benzer gereçlerle yapılan eser 2– çeşitli çağlardan kalan iki yapının yanyana birbirlerine uygun olarak bir araya getirililmesi.*

kolorist – *(Fr. coloriste; İng. colourist; Alm. Kolorist): Renkçi ressamlara denir. Cézanne, Delacroix, Van Gogh ve empressiyonistler k. ressamlardır.*

kolos – *Çok büyük ölçüdeki heykellere denir. Rodostaki dünyanın yedi harikasından biri olan Rodos*

k.'u. Eski Mısırda Beni-Hasandaki mabedin heykelleri de birer k.'dur.

kolossal sistem (düzen) – Rönesans mimarisinde binanın önündeki ön sütunları binanın iki katı, boyunca olan mimari tarzına denir.

kolosseum – Romadaki, eski Romalılara ait Forum Romanum adliyerde bulunan bir amfiteatr'a denir. M. S. 80 yılında K. açılmıştı.

kompozisyon – Bu sözcük çok anlamlı olarak bugün kullanılmaktadır. K.'nun genel anlamı, "parçaların bir bütün içinde, bir düzen gösterecek biçimde bir araya getirilmesi" olarak açıklanmaktadır. Resimde k. çok kez figürlü bir tertip olarak düşünülmüştür. Fakat bugün bir tabloda k., renklerin, siyah beyaz değerlerin ve çizgilerle, yüzeylerin belli yüzey içinde dengeli ve armonili olarak bir araya getirilmesine denmektedir. Eskiden çok kez inşai unsurların bir araya getirilmesi anlamına kullanılmıştır.

kompozit sistem – Bir sütun başlığı düzenidir. K., İyonik ile Korint sistemlerinin karıştığı bir sütun başlığı düzeni olup eski Romada ve Rönesans mimarisinde kullanılmıştır. (→ sütun sistemi).

konfessio – (Alm., Fr. Confessio) Erken-Ortaçağ kiliselerinde apsisin altında ya da arkasında toprak altında yer alan Hristiyan evliyalarının mezarlarına denir. K.'lara Karolenj döneminden itibaren Hristiyanların ziyaretçileri için bir de giriş yapılmıştır. K.'lar → Kriptaların ön biçimidir.

konglemera – (Fr. conglomera; İng. conglomerate; Alm. Konglomerat): Ekseriyetle alçı ve killi maddelerin kaynaşması ile meydana gelmiş çeşit bünyelerde renkli taşlar.

konsol – Binalarda cumba çıkıntılarının altına (S) biçiminde konulan taştan desteklere denir. Bu desteklerin düz olanlarına cumba desteği denir.

konstrüktivizm – (Alm. Konstruktivismus; Fr. constructivisme): 1913 den sonra görülen saf geometrik biçimleri benimseyen resim anlayışı. K., Malewitsch, Tatlin ve Rodjenko'nun dikdörtgen, çember ve doğruların düzenlenmesine dayanan resimlerini sergiledikleri Moskova'da 1913 de ortaya çıktı. Yayımladıkları manifestolarında bu akımı, süprematizm, yeni-objektivizm ya da konstrüktivizm diye adlandırdılar. K.'e bağlı görüşleri daha sonraları Naum Gabo ve Antoine Pevsner kardeşler ile Bauhaus ilgililerinden Moholy Nagy benimsediler. Aşağı yukarı ayni sıralar Hollanda'da da konstrüktivist bir anlayış olan → neo-plastisizm, "Stijl Grubu" diye adlandırılan Mondrian, Van Doesburg ve Vantongerloo üçlüsü tarafından geliştirildi. Zürih'te Hans ve Sophie Arp da kendilerini arasıra k.'e verdiler. Konstrüktivist bir yöntemle işe girişen sanatçılar arasında Paris'te, sonraları op-art'ın önemli bir temsilcisi olan Vasarely, ayrıca Herbin, Mortensen ve Diaz; Ame-

rika'da da Joseph Albers sayılırlar. K., özellikle çağımızın mimarlık ve grafik sanatlor alanlarında önemli çalışmalara olanak vermiştir.

kontur – *(Fr. contoure): Etraf çizgisi anlamınadır. Örneğin, bir desende figürün etraf çizgileri k.'dur. Bir figürün iç çizgileri de iç k. sözcüğü ile ifade edilir.*

kopist – *Kopya ressamı anlamınanadır. Büyük sanatçıların eserlerini aslına aynen benzeterek kopya eden ressamlara denir. Bu kopyaların kopya olduğu belirtilir. Bu meşru bir iştir. Resmi, eserin aslı gibi göstermek sahtekarlığını gösterirse buna kopyacı ressam denir.*

kor – *(Fr. choeur; Alm Chor) Kiliselerde (Bazilika sistemi kiliselerde) esas sahını (nef) amud olarak kesen gemiden (transpt) sonra orta gemi yönünde gelen kısım ki burası apsis kısmı ile transept arasında kalır. Koronun bulunduğu yerdir.*

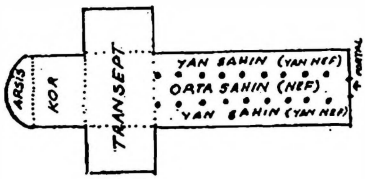
kordon – *Bir binada her katın hizasını, binanın dışından göstermek için binanın dışına yapılan çıkıntılı ufki silmeye denir.*

Korint sistemi – *Yunan mimarisinde bir üslûp tarzı olup akantus yaprakları ile kompoze edilmiş bir başlık düzenidir. Ayrıca Korent nizamındaki saçak da diğer Yunan sistemlerine oranla çok daha süslüdür ve bilhassa Romalılar tarafından mimarilerinde kullanılmıştır. (→ sütun sistemi).*

kor koltukları – *(Alm. Chorgestühl; Fr. stalle): 13. y.y.'dan bu yana katedral ilgilileri ile manastır keşişlerine kilisenin kor kısmında ayrılan oturma yerleri. Sanatlı el işçiliğinin en güzel süslerini taşıyan k., Ortaçağı Hristiyanlık dünyasının önem verdiği kilise öğelerindendir.*

korkuluk – *Balkonların ve terasların kenarlarına aşağıya düşmemek için yapılan parmaklık'a denir. K.'ların üzerine kol dayanmak için yapılan kısma da "küpeşte" nir. K.'ların üzerine kol dayanmak için yapılan kısma da "küpeşte" denir.*

korniş – *(Fr. corniche): Bir duvarın ya da binanın saçak altı kısımlarını akan sulardan korumak amacı ile üst kısımlarına yapılan çıkıntılı silme. Kornişler genellikle rölyef bezemelerle süslüdür.*

Kor ve kilisenin eiğer kısımları

köfeki taşı – *İnşaatta kullanılan açık renkli, delikli ve hafif, işlenmesi kolay, zamanla sertleşen bir çeşit taş.*

Kökkırmızısı – *(Fr. garance) Bir bitkinin kökünden çıkarılan kırmızı boya.*

kömür kalem – *(Fr. fusaine): Söğüt ağacının ince dallarından*

yapılan bir çeşit kömür olup resim yapmakta kullanılır. Fr. karşılığı olan füzen türkçeye de geçmiş olup kullanılmaktadır.

köprü gözü – Köprülerin iki ayağı arasındaki boşluk kısım.

köprü mahmuzu – Köprü ayaklarının akan suya mukavim olması için suya gelen kısımların sivri olmak üzere taşlarla beslenmesine denir.

köpürge – Tonoz anlamına kullanılır.

körkemer – Bir duvarın içine süs olarak yapılan içi dolu kemer.

köşe dikmesi – Ahşap binaların köşelerine konulan direklere denir.

köşelik – (Fr. écoinçon; İng. spandrel; Alm. Zwickfeld, Zwickel): Yanyana iki kemer arasında ya da kemerle çerçeve arasında kalan bir ya da iki kenarı kavisli, üçgene benzer kısım. Bir kemer kavsinin, iki yanda dış çerçeve ile teşkil ettiği bir tarafı kavisli üçgene benzer kısım. Kemer köşeliği, kemer tablası.

köşe pahı – Bir duvarın ya da kerestenin köşesine gelen sivriliği düzleyerek ya da rendeliyerek yapılan düzlüğe denir.

köşk – 1 – Bahçe içinde tek başına olan ev. 2– Sarayların bahçelerinde esas binadan ayrı olarak yapılan zarif küçük ev. 3– Üstü ve duvarları camdan yapılan köşklere de camlı k. denir.

krematorium – Ölüleri yakmağa mahsus fırın.

kreml – (Fr. kremlin; Alm. Kreml): Yukarı şehir ya da iç kale anlamına gelir. Rusçada akropol anlamına kullanılır. Moskova K.'i 1487 de inşa edilmiş ve içinde kiliseler, manastırlar, saraylar ve devlet daireleri vardır.

kreş – (Fr. créche): Filistinde, Nazaret şehri civarında İsanın doğduğu ahır. Bugünkü anlamı çocuk yuvası, çocuk bakım evi.

kripta – (Fr. crypte; Alm. Krypta): İlk hıristiyanlık zamanında öldürülmüş hıristiyan evliyalarının içine gömüldükleri katakomplardaki mezar odalarına denmiştir. Ortaçağda kilselerin doğusundaki kor'un altında hıristiyan evliyalarının kemik kalıntılarının muhafaza edildiği kısım. K.'nın ilk formuna konfessio denirdi. Sonraları k. kilisenin altında sütunlarla ayrılmış nef'leri olan bir yer altı kilisesi olmuştur. Genel olarak transept'in altına gelir. K. yalnız Romanik kiliselerde olup. Gotik kiliselerde ibadet ve mimari sebeplerden ötürü ortadan kalkmıştır.

kriosfenks – Eski Mısırlıların koç başlı sfenkslerine denir.

krokî – (Fr. croquis): Görülen ya da tasavvur edilen bir şeyi not eder mahiyette olan ve detay göstermeyen resimlere denir.

kromatik – (Fr. chromatique): Aslı Yunancadır. Renk anlamına gelir.

krom renkleri – (Fr. jaune de chrome): K. sarısı, krom turuncuları. krom yeşilleri krom oksitlerinden yapılır. Bunlardan krom

yeşilleri boya sanayinin en sağlam boyalarıdır. Zehirlidir. Kromoksit yeşili ise zehirsizdir.

kromlek – İngilterede Stonenhenge'de çember biçiminde aralıklı olarak yüksek menhir gibi taşları dikerek ortası boş bırakılan meydan. K.'lerin yapılma nedeni henüz bilinmemektedir. Başka yerlerde de K.'lere rastlanmaktadır.

kruvaze dojiv – (Fr. croisée d'ogives; İng. diagonal ribs, cross-vaulting; Alm. Kreuzbogen, Kreuzgurten): Birbirlerini çaprazlama olarak kesen ve aralarının örülmesiyle meydana gelen tonozun itme kuvvetlerini ayaklara nakleden sivrikemer biçimindeki damarların teşkil ettiği çatkı.

krüsiform – (Fr. cruciforme; İng. cruciform; Alm. Kreuzförmig): Birbirlerini kesen iki kol. Haç biçimi.

kuadriga (quadriga) – Lât. dır. Eski Yunanda Homer zamanında dört atın koştuğu iki tekerlekli araba. K., Romalılar zamanında araba yarışlarında ve zafer alaylarında kullanılmıştır. Dekoratif olarak bir heykel halinde binaların tepelerine konulmuştur. Halikarnastaki Maussoleion üzerine de böyle bir k. konulmuştur.

kubbe – (Fr. coupole; Alm. Kuppel): Yuvarlak, kare, sekiz ya da altı köşeli oylumların üzerini örten yarım küre biçiminde içi boş örtü. K., ya tamamen kapalı ya da üstünde ışık gelmesi için daire biçiminde açık yeri olanları vardır. K. genellikle dilindir biçimi bir duvar üzerine oturtulur. Buna tambur-bilezik- denir. Kare ya da altıgen bir duvar üzerine bir k.'nin oturtulmasında k.'nin üzerine geldiği tambur'un ağırlığını esas duvarlara aktaran pentantifler iş görür. Kubbenin ilk görüldüğü ülkeler Ortaasya ve Doğu ülkeleridir. Romaya k. yapıcılarının gene doğudan geldiği bugün bilinmektedir. Romadaki Pantheon'un yapıcısının da Suriyeli olduğu dikkati çekiyor. K. bizde bilhassa Osmanlı mimarisinde en ilginç düzenini buluyor. Camilerimizde ortada bulunan k.'lere esas k., esas k.'ye bağlı 1–4 kürelere yarım k., etraflarda yer alan diğer k.'lere de küçük k. denir. Avrupada yapılan k.'ler yarım yumurta biçiminde olduklarından bunların inşaları, daha geniş k.'ler yapılmasına olanak vermiştir. Bizdeki k.'ler yayvan, basık oldukları için daha etkili, fakat küçük yapılmışlardır.

kubbealtı – (Fr. divan): İstanbulda Topkapı Sarayında vezirlerin toplanarak kararlar aldıkları üzerikubbeli büyük salona denir. Burasının bir adı da divan'dır.

kubbe ayağı – (Fr. pilier; Alm. Pfeiler): Kubbeyi üzerinde taşıyan pilpayelere denir. (→ ayak).

kubbe bileziği, kasnağı – (Fr. tambour): Kubbelerin çember biçimindeki alt kısmının oturduğu silindir duvar. K.'nin üzerine yani duvarlarına ekseriyetle pencereler açılır.

kubbe feneri – Kubbenin içinin

aydınlatılması ve hava alması için kubbenin üstünde açık bırakılan deliğin üzerine yapılan üstü örtülü, kenarları pencereli fener biçimindeki kısım. K.'leri gerek Selçuk medreselerinin kubbeleri üzerinde, gerekse Avrupaıdaki Barok kiliselerinin kubbeleri üzerinde görülmektedir.

kûfî yazı – İlk arap yazısına denir.

kule – Bu sözcük ile çok çeşitli biçimlerdeki yüksek ve dar inşaatlar anlaşılır. İçinde oturmak amacı güdülmez. Taş yapı sanatının ilerlemesi ile k. mimarisi başlamıştır. En önemli ilk örneği Babil K.'si diye bilinir. İskenderiye Feneri de tarihi çağların en yüksek k.'sidir. Antikitede saat k.'leri biliniyordu. Atinadaki Roma çarşısında "Rüzgar K. si" 12 m. yüksekliği olan bir yapı idi. Bu kulede aynı zamanda hem su hem de güneş saati bulunuyordu. K., antikitede bir bina ile bağlantılı olarak düşünülmemiştir. Yalnız başına, müstakil bir amaç için inşa ediliyordu. İslâmiyette ilk olarak bina ile birlikte dini bir amaç için kullanılan minareler bir k. anlayışı ile inşa ediliyordu. Orta Çağda Avrupada inşasına başlanan Romanik ve Gotik mimaride de k. giriş kapılarının üstünde ya da iki yanında çan k.'lesi olarak inşa edilmeğe başlamıştır. İtalya ise Romanik ya da Gotik anlayışa iştirak etmemiş ve Antikite geleneğine sadık kalarak çan k.ısını "campanile'i esas kiliseden ayrı olarak inşa etmeğe devam etmiştir. K.'ler Bizans İmp. zamanında da düşmanı uzaktan görmek için kullanılmıştır. Camilerimizin minareleri 80 m. yüksekliğe kadar inşa edilmişler, anca kbunlar batıdaki emsalleri ile karşılaştırılamayacak kadar ince olarak yapılmışlardır. Hindistan ve Hindiçinideki pagod ve stupa'lar birer k. anlamı taşır. Gotik kiliselerin k'.leri Ulm katedrali ile 161 m. ye kadar yükselmiştir. İlk olarak demir inşaatla Paristeki Eifel K.'si 300 m.yi aşmıştır. Bunların yanında kale k.'leri ve saat k.'leri vardır.

kulvar – (Fr. couloir; İng. fobby; Alm. Verbindungsgang; Arap. dihlîz): Bina içinden dışarı çıkaran geçit. Dehlîz.

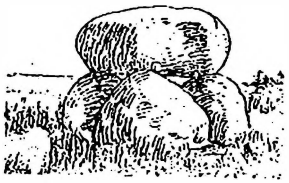
kum perdahı – Mermeri düzletmek için, ya da yontulmuş mermer bir heykelin pürüzlerini düzeltmek için ıslak kumla yapılan düzletmeye denir.

kurağ – Sanat eseri olan mimari yapılara k., olmdyanlara bina denir.

kurbantaşı – Sunak. Eskiden bu taşlar üzerinde puta tapanlar kurbanlarını keserlerdi. K. sonraları hıristiyanlıkta Almanların Altar, Fransızların autel dedikleri, papazın başında ayin yaptığı kürsüye denilmiştir.

kurampa – (→ kârname).

kurgan – Tarih öncesi tunç ve demir çağlarında, bugünkü Altay ve Güney Rusya mıntakalarında eski Türklerin ölülerini gömüp üzerlerini toprak yığarak yaptıkları tepeler. İskitlerin de bıraktıkları

Kurğan

k.'lar maden işletmeciliği bakımından Türk motiflerinin nasıl Avrupa maden işlemeciliğini etkilediğini göstermektedir. Çağataycada küçük şehirlere kurgança denildiği ve korumak sözünden geldiği bilinmektedir.

kurgança – Çağataycada küçük kale anlamına gelir.

kurna – Halka mahsus eski hamamlarda çeşmelerin, muslukların altına konan, taştan su teknelerine denir.

kurs – (Fr. disque): Eski Yunanda atletlerin fırlattıkları bir spor aleti. K.', Arapçada çember anlamına gelir. Etilerde sancak olarak kullanılan güneş k.'ları ayrı bir anlam taşır. Mısırlılarda da güneş tanrısını temsil eden kanatlı k.'lar vardır.

kusare ya da maksure – Büyük camilerde hükümdarlara ayrılmış, onları suikastlardan korumak için yapılmış olan parmaklıklı yer. Osmanlı camilerinde ayaklar üzerinde yüksekçe yapılan süslü yere ise hünkâr mahfili denir.

kuşaklama – Ahşap binalarda alt ve üst kirişler arasını bağlayan payanda, direk ve çeliklerin tümü, yâni çatma'nın tümü.

kuşbakışı – Eşyanın yada bir yerin tam üstünden görünüşü.

kurşun beyazı – (Fr. blanc de plombe): kurşun oksidinden yapılan beyaz boya. Yağlıboya için kullanılır. genellikle başka renklerle karışımında bozulur.

kurşuni – Maviye çalan bir kül rengidir.

kurt ağzı – Marangozların iki tahtayı birbirine bağlamak için tahtaların uçlarına açtıkları dişili erkekli geçme diş ve girintilere denir.

kuru zemin resmi – (Alm. Seccomalerei; İtal. Al Secco): Kuru sıva üzerine yapılan duvar resmi. Örn. kazein boyaları ya da halen kullanılmakta olan silikat boyaları ile yapılan resim. Diğer tutkallı boyalar k. için uygun değildir.

kuta – Türklerin kutsal saydıkları yaban öküzü.

kutak – Tapınaklarda tapınılan heykelin bulunduğu yer.

kübizm – (Fr. cubisme; Alm. Kubismus): 1908 yılında Picasso ve Braque'ın çalışmalarından doğan bir sanat anlayışı. Doğa görünüşlerini geometrik bir parçalamaya tabi tutup, tablo yüzeyini doğa unsurlarından kurtararak yeniden inşa etme anlayışına verilen isimdir. Figürün tümünü basitleştiren geometrik inşaaya sentetik k., bir figürün her taraftan görünüşünü dikkate alarak yapılan parçalamaya ise analitik k. denir. Esas mümessilleri arasında Juan Gris, ve Glelzes de vardır. Görülüyor ki eşyanın bir noktadan görün-

tüsü tesbit problemi analitik kübizm'de önemini kaybediyordu. K. hareketi 1907 yılında Cézanne'ın hatırasına bir saygı olarak Fransız Hükümeti tarafından açılan bir retrospektif sergi üzerine Picasso ile Braque'ın yaptıkları konuşmalar ile esaslar halinde ortaya konuyordu. Ancak Braque'ın söylediği gibi, onların kafasında bir kübizm hareketi yoktu. Bu hareketin çıkış noktası Cézanne'ın her cismi bir koni, silindir, prisma gibi üç buudu olan geometrik oylum üzerine, eşya formunu oturtmak amacından doğuyordu. Böylece k.'de eşyanın bir noktadan görüntüsü değil, onun yapısı üzerine değinen prensipler konuyordu. Buna Maurice Raynal "lirik bir geometri" diyor. Kübistlerin bazılarının Cézanne'dan farklı olan düşünceleri de ilgiye değer. Juan Gris: "Cézanne bir şişeden bir silindir yapıyordu. Ben ise bir silindirden bir şişe yapıyorum" diyor. K., empressiyonizmin renk prensiplerini terketmiş ve hacim değerlerini gri ve kahverengi armoniler içinde vermeğe çalışmıştı. Kübizm böylece inşai değerlere önem veriyordu. Kübistler sonraları kendi yollarında gitmişler ve yeni prensipleri kendi kişiliklerine göre değerlendirmeğe başlamışlardı. Pürizm, fütürizm, rayonizm, gibi akımlar hep k.'in yeni olanakları oldu K. bir geometrizm değildir. K.'i bu biçimde anlayanlar, bu anlayışı bir çeşit akademizme sürüklemişlerdir. Kübist anlayış mimari ve iç dekorasyonu da geniş olarak etkilemiştir.

külâh – Kule ve minare gibi yapıların üstlerini örtmek için yapılan ucu külâh gibi sivri çatılara denir. Bunlar koni ve piramit biçimindedir. Bunlara minare külâhı ya da kule külâhı da denir. Minarelerin k.'larının içi ahşap, dışı da kurşunla örtülüdür. K. şadırvanda da kullanılır. Bacalara da k. konur. K. kısaca konik dam anlamında örtüdür.

külliye Bir caminin etrafında, cami ile birlikte, inşa edilmiş medrese, imaret, okul, sebil, kütüphane gibi çeşitli yapıların tümüne birden k. denir.

külhan – Eski hamamlarda, hamamın içini ve sularını ısıtmak amacı ile yakılan ateşin bulunduğu yer. K. hamam altında bulunur. K.'ı yakana külhancı denir.

küme sütunlar – (Fr. colonnes agroupées): Birarada küme halinde inşa edilmiş sütunlara denir.

künbet – Kubbenin dış biçimine denir. K. yalnız türbeler için kullanılmaktadır. Örneğin: Kayseri'deki Döner Künbet gibi. Bu bakımdan K. bir Selçuklu türbesi sözcüğü olarak kullanılmaktadır. Selçuklu k.'leri konik ve piramit biçimindedir.

kündekârî – Birbirine geçme olarak düzenlenen küçük tahtalardan yapılan bezemelere denir K. bilhassa Selçuklu ve Osmanlı yapılarında kullanılan kapı, pencere ve dolap kapaklarında kullanılmıştır.

K. bir bezeme tekniği değil, inşai bir gereksinmeden doğmuştur. Çünkü yekpare parçadan yapılan kapıların zamanla çatlayıp işlediği görülmektedir. Uzun zaman dayanıklığı gerektiren cami kapı ve pencereleri, küçük tahta parçalarından meydana gelmiş ve birbirine sağlam geçmiş olması yüzünden uzun zaman dayanması mümkün olmaktadır. Bunun yanında, yanyana gelen tahta parçalarının birleştirilmesinde tezyini bir motif meydana getirme k.'de düşünülmüştür. Osmanlı ve Selçuk cami kapıları güzel k. örnekleridir.

küneiform yazı – çivi yazısı – Mezopotamya, Hatti ve bazı Asya milletleri tarafından kullanılmış olan bir çeşit yazı. Bu yazının üzerine yazıldığı pişmiş topraktan, ya da taştan plâklara "tablet" denir.

küpeşte – Merdiven ve balkonlarda parmaklıkların üzerinde el dayanılan tahta kısım. Buna dayanmalık da denir.

Küpidon – (Fr. Cupidon): Venüsün oğlu olan ve tablolarda aşk çocukları olarak gösterilen bir Roma tanrısı. Yunan mitolojisindeki adı Eros'dur.

kürsü – Üstü bezemelerle süslenmiş taştan ya da tahtadan olan vaiz verenlerin oturmalarına mahsus yer. Buraya camilerde merdivenle çıkılır. Buna vaiz k.'sü de denir. Hıristiyan kiliselerinde bulunan k.'er de aynı anlamda yapılmış yerlerdir. Okullarda ders veren öğretmenlerin oturdukları önü kapalı üzerinde ders malzemesinin konulduğu yere de k. denir. K.'ler aynı zamanda üzerine heykellerin konulduğu kaidelere de denir.

labirent – (Fr. labyrinthe; Alm. Labyrinth): Aslı Yun. dır. Bu sözcük altında bilhassa Minos kralı tarafından Minotauros denilen bir boğanın bir çatı altına sokulması ve içinden çıkamaması için Giritte Knosos sarayında mimar Dadalos'a

Labirent

yaptırılmış efsanevi yapı verilen isimdir. Eski Mısırda da yapılan "Medinet el Fajum" adlı saray da bir l. olarak bilinmektedir. Bunların dışında l. geometrik karışık yollu süslere denir. İçinden çıkılamayan karışık yollu binalara bu yüzden l. denmiştir.

lâcivert – (Fr. outremer; Alm. Lapislazuli): Koyu mavi, ekseriya açık sarı, lekeli ve damarlı, yarı asil bir taş olan lazur taşından elde edilir. Eskiden küçük, kıymetli kâseler ve kuyumcu taşları yapımı için kullanılırdı. Bunların yanında → intarsiya ve → incrustation denilen kakma işlerinde de kullanılırdı. Aynı taş, Resim sanatın-

da da outremer denilen lâcivert renkde bir boyanın çıkarılması için, dövülerek toz haline getirilir. Buna doğal outramarin denilir.

lâhid – *(Fr. sarcophage; Alm. Sarkophag): Sarkophag deyimi Yunanca "et yiyici" anlamından gelmektedir. Taş, kil, ağaç, ya da bronz ile kurşundan örneklerini gördüğümüz l., içine ölülerin konulduğu bir mezar sandukadır. L.'i aşağı yukarı bütün ülkeler ve halklar eski çağlardan bu yana kullanmışlardır. Mısırda Eski İmparatorluk çağında l. bir ev biçiminde yapılırdı. Ancak sonraları l. biçiminin insan vücudünun dış hatlarını aldığını görüyoruz. Mezopotamya ve diğer eski uygarlıkların l.'leri bir dikdörtgen biçiminde idi. Daha taş çağlarında da biz basit l.'lerin yapıldığına tanık oluyoruz. İlk kez Hellenistik Çağda etrafının rölyeflerle süslü olanlarına rastlıyoruz. İskender'in L.'i gibi. Etrüsklerde de l.'lerin rölyeflerle süslendiğini görüyoruz. Etrüsklerden de Romalıların aynı biçimdeki süslemeli l.'i aldıklarına tanık oluyoruz. Romalılarınki ekseriyetle mermerden idi. Roma İmparatorları kendilerininkini porfir denilen yeşilimtrak bir mermer taşından yaptırırlardı. İlk hıristiyanlarda l. biçimlerini Romalılardan almışlardır. Rönesansta da bu süslemeli l. adet olmuştu. Barok sanatında da aynı l. örnek alınarak işlenmişti. Türklerde ise toprak içine taş ve tuğla ile örülerek yapılır, üstleri de tonoz ya da kapak taşları ile örtülürdü.*

lağım – *Kentlerde evlerin pislik ve sularını akıtmağa yarayan büyük yer altı kanallarına denir. L. inşaatında Asurluların ilk örnekleri verdiklerini görüyoruz. Yunanlıların bu alanda yaptıkları örneklere rastlanmıyor. Etrüsklerde ise bugüne kalan l.'lara rastlıyoruz. Romalılar zamanında l. inşaatı şehircilik plânlarına göre yapılıyordu. Istanbulda da Bizanslılardan kalma l.'lar görülmektedir. L.'ın diğer anlamı da bir kaleyi ele geçirmek için kazılan yer altı yollarıdır.*

lâk – renkleri – boyaları – *"rhus vernicifera" denilen bir ağaçtan çıkarılan bir renk ile madeni maddelerin boyanmasıyla elde edilen şeffaf bir boyadır. Bu ağacın üsaresi ile parlak saydam bir cilâ elde edilir. İlk zamanlarda bu lâkın yalnız siyah ve kırmızı renkleri vardı. Sonraları altın ve gümüş rengine benzeyen tozların ilavesi ile yeni bir rengi elde edilmiştir. Eğer 30-60 tabaka sürülürse "kesilebilir tabakalar" elde edilir. L.'ı Çinliler bulmuşlardır. Bu ülkede l.'ın M.Ö. 1000 yıllarına kadar izlenilebilen bir tarihi vardır. L.,ı Çinlilerden Japonlar almışlardır. Ancak Kore, Hint, İran ve Ortaasyada da bilinmekte olduğu anlaşılmıştır. L. işleri Avrupaya 17. y.y.'da getirilmiştir.*

lâl rengi – *(Fr. pourpre): Fırfırı denen renk. Koyu vişne rengi olup hafif mora çalar. Eskiden beri çok değerli addedilmiş, İbraniler-*

den sonra Romalı ve İranlı Hükümdarlar ve yüksek din adamları bu renkte giysiler taşımışlardır. Hıristiyan kardinal ve papaları da aynı renkte elbiseler giymişlerdir. Pourpe denilen I. Pre- Rönesanstan itibaren resimlerde çok sevilen bir renk olarak kullanılmıştır. L. elde edilmesi güç olduğundan çok kıymetli addedilmiş, ressamların paletlerine azar azar papalar ve krallar tarafından konulmuştur.

Lâle devri – *(1711–1730) III. Sultan Ahmet zamanında İbrahim Paşanın sadrazamlığı sırasında Avrupadaki Barok üslûp etkisinin görüldüğü ve tezyinatta, eğlence hayatında lâlenin aldığı önemle bu isim bu devre verilmiştir. L. ile Türk klasik sanatı Avrupanın Barok etkili sanatı altında sönmüş ve Osmanlı sanatı böylece kendi organik gelişiminden ayrılarak bir daha etkisinden kurtulamayacağı Avrupa sanat üslûbu çemberine girmiştir. Halbuki 1700 tarihlerinden önce Türk-Osmanlı sanatı kendine özgü bir sanat üslûbu yaratmış ve bu üslûp bütün İslâm alemini ve hattâ Batı dünyasını etkilemişti.*

lâma – *Buda dininde rahiplere verilen bir ünvandır. En büyüklerine de Dalay Lâma denilir.*

lâma demiri – *(Fr. lame): Bir çeşit inşaat demirine denir.*

lâmba açmak – *Bir tahtanın diğer bir tahtaya geçme suretiyle birleştirilmesinde, erkek çıkıntının içine gireceği yere dişi yuva açılmasına denir.*

lambrequin – *(→ Sayvan).*

lambri – *(Fr. lambris): Mermer, taklit malzeme ve bilhassa tahtadan duvar kaplamasıdır. L. ince lâtalar halinde duvara aplike edilir.*

lanternon – *(→ Kubbe feneri).*

Laokon – *(Laokoon) Truvalı bir papaz olup, Truva şehrinin dışında düşmanlar tarafından yapılan ve içine düşman askerlerinin yerleştiği atın şehre alınmaması için halkı uyarmıştı. Truva kentinin tahrip edilmesine karar veren tanrıların gönderdiği iki yılanı L. ve oğulları öldürdüler. Bununla ilgili efsaneyi Rodoslu heykeltraşlar olan Hagesandros, Polydoros ve Athanadoros M.Ö. 50 yıllarında bir heykel grubu halinde kompoze ettiler. Bu grup, Hellenistik sanat denilen Yunan barok üslûbunun en güzel örneği olarak gösterilmektedir. Bu L. heykeli halen Vatikan müzesinde olup muhtemel olarak kopyadır. Heykel 1506 da Romada bulunmuştur.*

Laokon

l'art pour l'art – *(Fr.); (Alm. die Kunst für die Kunst): Sanat için sanat" sözü 1836 da filozof ve politikacı Victor Cousin tarafından söylenmiştir. 18. y.y.'dén bu yana tüm sanatlarda bir uzmanlaşma başlamıştı. Buna gittikçe ilerleyen endüstri de sebep olmuş, el sanatları ile güzel sanatlar -adi ve güzel- olarak iki kısma ayrılmağa başlamıştı. Güzel sanatlar bundan böyle "güzel, büyük, tanrısal ne varsa" onunla meşgul olacaktı. Sanatçı kendi dünyasını biçimlendirecek ve kişiliği önem kazanacaktı. Her hangi bir kayda bağlı kalmayacaktı. Kant'ın, "sanat ancak deha ile mümkündür" anlayışı güzel sanatları el sanatlarından tamamen ayırıyordu. Halbuki Barok sanatçıları el sanatçıları gibi esnaf derneklerine ve çeşitli tüzüklere tabi edilir. Görülüyor ki l.'ın doğuşu ferdiyetçi görüşün sanatçı için önemli olduğunu ve sanat eserinin de her zaman yapılamayacak kutsal bir şey olmasının kabulünden ileri geliyordu. 19. y.y., bu anlayış içinde geçmiştir. Fakat 1919 da bu görüşün karşısına Walter Gropius, Bauhaus'un kuruluşu hakkındaki manifesto ile çıkmış: "Biz mimarlar, heykelciler, ressamlar, hepimiz el sanatlarına geri dönmeğe mecburuz. Zira meslek olmadan sanat mevcut değildir. Sanatçı ile el sanatçısı arasında esaslı hiçbir fark yoktur. Sanalçı el sanatçılarının geliştirilmişidir" demişti. Bu yeni görüşün yanında l.'ın anlaşılış biçimi de değişmiş ve sanat eseri ancak kendisi için doğar; sanat eseri hiçbir şeye bağlı değildir ilkesi kabul edilmişti. Kısacası L., doğuşu sebeplerinden ayrı bir anlam kazanmağa başlamıştır. İ. K.: Atlantis Verlag, Das Atlantisbuch der Kunt, 1953.*

lat – *Arapların islamiyetten evvel taptıkları bir put.*

lâta – *(Fr. latte): Eni kalınlığından fazla olan keresteye denir.*

lâtararium – *Roma evlerinde yapılan küçük tapınak.*

lavanta mavisi – *(Fr. bleu de lavande): Lavanta çiçeği renginde bir mavi. Reslm boyaları arasında bu renkte bir boya yoktur.*

lavi – *(Fr. lavis): Tek renk sulu boya ve fırça ile yapılan leke etkili bir resim tekniğidir. L. dab çok ağaç uçla yapılmış desenlerde, leke ile kontrast olanaklar ve oylum etkisi sağlamasısı İçin kullanılmaktadır. Lekelerin çizilmiş desene ışık-gölge etkisi sağlaması yüzünden lavi tekniğinden bilhassa Barok resmi çok faydalanmıştır. Rembrand'ın desenleri, Japon'ların tek renkli siyah beyaz l.'leri bunun en güzel örnekleridir.*

laytmotif – *(Fr. leitmotive; İng. leitmotiv; Alm. Leîtmotlv, Grundthema): Motiflerln akışı arasında muayyen aralıklarla tekrarlanan esas motif. Bir kompozisyona tekrar ederek özellik veren tema.*

lectorium – *(Alm. Lettner – Lesepult): Manastır kiliseleri ile katedrallerde papazlara mahsus altarı cemaatten ayıran alçak dıvar. L.,*

12. y.y.'da bu yana kullanıldı. L.'un öncüsü korodolapları idi. L.'un zengin kabartmalarla süslü arka tarafına gelen yüksekçe set üstüne de okuma kürsüsü "ambo" yerleştirilmiştir ki, burada Hristiyan evliyalarının kemikleri gösterilirdi. L. Barok'ta kullanılmamıştır.

leke – Reslm yüzeyi üzerinde boya ile yapılmış iz L. izlenime dayanan bir fırça tuşu halinde resimde yer alır.

lekecilik – (Fr. tachisme; Alm. Taschismus): Fr. "tache" sözcüğünden alınmış bir sözcük, sanatçının düşünmeden ve rahat bir şekilde attığı boyaların tuval yüzünde meydana getirdiği lekelerin etkisine dayanan anlayıştır. Taşizm = lekecilik. L. sözcüğü ilkkez 1950 de fransız sanat yazarı Michel Seuphor tarafından kullanılmıştır. Seuphor I. olarak sürrealist otomatizmden doğan ve ekspressiyonizmin soyuta yönelmiş olan anlayışına" demektedir. Esas temsilcileri Wols, Jackson Pollock, Mathieu ve Tobey'dir. L. Bugün tekstil endüstrisini mobilya dekorasyonunu etkilemiştir.

lento – Bir binanın temelleri için toprak içine temel olarak atılan ilk beton kirişler. Bunların üzerine bina beden duvarları yükselir. Duvar aralarına yapılan bu kirişlere ise hatıl denir.

limonluk – (Fr. orangerie) Arkası bir duvara dayalı, önü ve üstü ile yanları cam ile kaplı odalara denir. Bunların her tarafı cam olanları da vardır. Soğuk olan ülkelerde böyle I.'larda sebze de yetiştirilir.

linol oyma – (Fr. gravure sur lineoleum): Düz baskılı grafik tekniklerindendir. Oyulan kısımların dışına, yani düz kalan kısımlara mürekkep sürülerek tek tek basılır. 1860 yılında İngilterede icat edilmiş bir yer muşambası olan linolyum böylece grafik-resim teknikleri arasına girmiştir.

lir – lura – Eski Yunanlıların kullandıkları bir çeşit müzik aleti.

litografi – (Fr. ve Alm. Lithographie): Bir taş baskı tekniğidir. Bavyera ile İsviçrede çıkarılan ve yağı emen bir çeşit taş üzerine perdah yapıldıktan sonra, yağlı kalem ve mürekkeplerle suluboya ve yağlıboya etkisinde istenilen resim çalışması yapılır. Resim kuruduktan sonra sulu arapzamkı-nitrik asit karışımı bir sıvı bu taş üzerindeki resme sürülür. Böylece taşın resim yapılmamış kısımlarının tekrar yağ almasına karşı hassaslığı giderilir. Taşa mürekkep verildikten sonra üzerine konulan kağıt ile presten geçirilince, taşın üzerindeki resim kağıt üzerine çıkar. Bu teknik, Bavyeralı Senefelder tarafından 1796-98 yılları arasında bulunmuş ve geliştirilmiştir. 1850 de fırça ile resim, l. taşı üzerinde denenmiş ve renkli l.'de ilk olarak 1890 yıllarında İngres'den başka Delacroix, Daumier ve Gavarni, Goya ve Toulouse-Lautrec l. alanında dikkate değer eserler

yapmışlardır. Bilhassa çağımızda Picasso, Miro, Manessier gibi sanatçılar l.'ye büyük önem vermişlerdir. L. için lito kalemi ile "tuşe mürekkebi" denilen yağlı fakat su ile eriyebilen bir mürekkep de kullanılır. L. için bugün taş yerine çinka plâkalar kullanılmakta ve ayni asitleme ve basma tekniği ile ayni sonuçlar alınmaktadır

lîvvan – (→ eyvan): L. Arap ve İran camilerindeki eyvanlar için kullanılmıştır.

Loğ – Löktaşı da denir. Düz damların üzerindeki killi toprağı bastırıp sertleştirmek için kullanılan silindir biçimindeki ağır taş. Yuvak, kaltaban gibi sözcükler hep aynı anlamda kullanılmaktadır.

Loğduraç – loğ'u çeken sap.

loggia – (İtal), (Fr. loge): (→ şahnişin ve eyvan). Bir evin ya da binanın önüne getirilmiş fil ayaklar ya da sütunlar üzerinde oturulmuş, üstü kubbeli, önü kemerli revaklı galeriler. Bunlar galeri olarak Ortaçağın Gotik ve Roman kiliselerinde bulunur.

lonca – Eskiden yapı işçilerini ve bezeme ustalarını içine alan, işçi ve ustalar için kararlar alan, onlara kalfalık ve ustalık selahiyeti veren bir dernek. Buna bizde eskiden esnaf l.'sı denirdi.

lottinoplasti – Bir kalıp alma tekniğidir. Kabartma üzerine kokolalı ince bir kağıt yayılır. Bir elbise fırçası ile alttaki kabartmanın yüzeyine kağıt intibak edinceye kadar uğuşturulur. Kağıt kuruduktan sonra çıkarılır ve bir kalıp olarak ve döküm için kullanılır. Bu teknik 1835 yılında Lottin de Laval adında bir Fransız tarafından bubulunmuştur. Bilhassa arkeologlar tarafından kullanılmaktadır.

lotus sütunu – Eski Mısırda bilhassa Karnak tapınağında kullanılan ve başlıkları Lotus nebatının yapraklarından esinlenmiş bir sütundur.

Louis üslûpları – XII. Louis'den XVI. Louis'ye kadar olan fransız krallarının mimari, möble ve tezyini sanatlarına denir.

lüle – Eskiden su borularının ağzına, suyun aktığı yere konulan ölçülü boru. Osmanlılar zamanında bir ya da iki lüle'lik su akıtan borularla evlere su verilirdi.

lüle taşı – Su ile yumuşayan, işlenmesi kolay bir taş. Ağızlık v.b. eşyalar bu taşıyan yapılır. Eskişehir de bol miktarda çıkmaktadır.

lüleci çamuru ya da kili – Heykel ve çömlek gibi eşyaların yapılması ve pişirilmesinde kullanılan bir kildir. (→ kil) çeşitli renklerde olur.

mabet – (→ tapınak).

mabeyn – Saraylarda harem ile selamlık arasındaki daireye denir. Burada padişahın hükümet işlerini idare eden mabeyinci otururdu. Buna "mabeyn-i hümayun" denirdi.

mâcun – Çeşitlidir. Camci m.'u: İspanyol üstübeci + pişmiş bezir + litopon üstübecinin karışması ile

yapılır. Buna bir miktar sülüğen boya da karıştırılabilir. Bir de yapılarda kapı, pencere gibi ahşap kısımlara yağlı boya sürmeden evvel ıspatül ile tahtaları düz bir hale getirmek için kullanılan "som m." vardır. Buda diğer m. gibi aynı şekilde yapılır. Yalnız içine çabuk sertleşmesi için neft ya da sikatif konulur. Bu m. spatül ile sürülmeden evvel tahtaların muhakkak sülüğen + pişmiş bezirin karışımı fırça ile sürülmesi gerekir.

Maça – Maden dökümlerinde dökümün belli bir kalınlıkta olmasını sağlamak amacıyla, kalıbın iç yüzeyine paralel ve istenen maden döküm kalınlığını verecek biçimde, kalıbın içine yerleştirilen dalgu.

maço – Bir çeşit taşçı çekicine denir.

madalya – (Fr. médaille): İtalyanca "madaglio" sözcüğünden alınmıştır. Üzerinde bir kabartma resim ya da yazı bulunan yuvarlak ya da, beyzi para şeklindeki madeni levhalara denir. Yunanlılarda ve Romalılarda madeni paraya m. denirdi. Zamanımızda bir yarışmada derece kazananlara ya da vatana yararlıkları dokunmuş olanlara verilmektedir.

madalyon – (Fr. médaillon; Alm. Medaillon): Çember ya da beyzi şekilde büyük madalya anlamınadır. Bunlar Rönesanstan itibaren evlerin cephelerine asılırdı. M,'un boyna asılan ziynet eşyası olarak yapılmış olanları da vardır.

Madonna – (Fr. Madone; Alm. Madonna): Sanat eserlerinde İsa'nın annesi olarak yer alan Meryem Ana olup İsa ile birlikte gösterilir. M.S. 2. y.y.'dan itibaren biz M.'ların resmedildiğini ya da fildişi üzerine kazındığını görüyoruz. M., Bizans sanatında önemle işlenmiş ve bundan sonra da Roman ve Gotik kiliselerinde heykel olarak değer kazanan bir konu olmuştur. Kucağında daima İsa ile birbirlikte gösterilen M. hıristiyanlık resimlerinde daima esas tema olmuştur.

Mağara Devri Sanatı – Altamira, Font-de, Gaume, Franko-Kantabria çevresi mağaraları ile Lascaux v.b. gibi Eski Taş Çağı mağaralarındaki resimlerle ilgili sanat. Bunlara "Buzul Çağı Sanatı" da denmektedir. (M.Ö. 6.000 - 5000 yılları arası) Bütün M., o çağ insanlarının, etleri ile geçindikleri yabani hayvanları yakalamak için yaptıkları bir büyü resimden doğmuştur. Çünki yapıaln resimlerin bazılarının karınlarına mızrak ya da ok saplanmış olarak görüyoruz.

Magdalanien Sanatı – Eski Taş Çağının son devresini içine alır. "La Madelaine" (Dordogne) denilen kazı yerine atfen bu isim verilmiştir. Eski Taş Çağının en olgun eserleri, Altamira, Comcarelles, Font-de-Gaume, Franko-kantabria çevresi ve Lascaux mağaralarındaki Magdalanien Devri resimleridir.

malıçe – Minare ve kubbeler ile bayrak gönderilerinin üstüne takılan ay biçimindeki tepelik.

mahfil – *Camilerde müezzin ya da padişahlara ayrılmış yüksekçe olarak inşa edilmiş localar. Bunlara müezzin ya da Hünkâr m.'i denir. Hünkar m.'i yüksek ayaklar üzerine inşa edilmiştir. Bunların alçak olanlarına da → "maksure" denir.*

mahmuz – *Taş köprülerin su içinde olan ayaklarının su akıntısı yüzünden yıkılmaması için ayağın su akıntısına karşı olan kısmına yapılan gemi önü gibi olan sivri, köşeli kısım.*

mahya – *Çeşitli anlamlarda kullanılır. 1– Damın iki meyilli yüzeyinin yukarıda birleştiği keskin sırt; 2– Damın keskin sırtını meydana getiren kiriş; 3– Ramazan aylarında iki minare arasında asılı, yakılmış kandillerle yazılan aydınlıklı yazılar.*

Mahya aşığı – *Çatılarda babaların üzerine konan kiriş lere denir. M.'nın üzerine de tahta örtü konur.*

mahya kiremidi – *Çatıların mahyalarında kullanılan ve iki meylin üzerindeki kiremitleri birbirine bağlayan büyük kiremit.*

majolika – *(Fr. faïence): (→ çini) Fransızcası, ilk yapıldığı bir yere atfen verilen İtal. "Faenza"dan yapılmıştır. İtalyanlar ise buna İspanyadaki Mallorca adasına atfen m. demişlerdir. Babilliler çinko sırlı m.'yı biliyorlardı. M.Ö. 4000 yıllarında Eski Mısırlılar yeşile çalan mavi renkte sırlı keramikler yapmışlardı. Fakat Babilliler bugünkü m.'yı bulmuşlardı. Ancak Babillilerden bu tekniği alıp buna pırıltılı parlaklığını veren ilk İranlılar olmuştur. Araplar bu tekniği, Endülüs Emevi devleti zamanında İspanyaya götürmüşlerdir. Buradan da Mallorca adası vasıtası ile İtalyaya geçen m. buradan Avrupaya yayılmıştır. Bizde m.'ya çini denmiş ve bütün Avrupa'nın hayran kaldığı örnekleri imal edilmiştir. (→ çini).*

Makas – *Çatı ve köprülerde üzerindeki ağırlığı yanlarda bulunan duvarlara veren inşaat biçimi.*

maksûre – *(Fr. maksoura "masourah" claustrum; İng. maqsura; Arap. maq-sûrah): Camilerde hükümdarlar için, halka mahsus kısımdan parmaklık ya da kafesle ayrılmış yer. (→ mahfil).*

malakâri – *Tavan ve duvarlara yapılan kabartma tezyinat. Bu kabartmaların kalınlığı bir cm.'yi geçmez. Eski camilerde, kubbe ve tavan süslemesinde m. çok kullanılmıştır.*

manastır – *(Fr. monastère; Alm. Kloster): Bu sözcük Yun. "mosos" kelimesinin "yalnız" anlamına gelen sözcüğünden yapılmıştır. Papazların kent hayatından uzakta ibadetleri için sessiz bir yere yapılan binalarına denir. İlk m., (M.S. 527) St. Benedikt tarafından Monto Casino'da inşa edilmiştir. Ortaçağda m. mimarisi, m.'ın sıkı kaidelerine uygun olarak yapılmıştır. Bu kaideler sonraları yapılan inşaatlara da örnek olmuştur. Ortaçağ m.'ları bir küçük*

köy gibi, her ihtiyaca cevap verecek bütün zanaatların icra edildiği binaları da içine almıştır.

manastır kemeri ve tonozu – (→ *tonoz*).

manazır – (→ *perspektif*).

manierisme – *(Fr.); (Alm. Manierismus):* (→ *Maniyerizm*).

Maniyerizm – *Bu deyim ilk olarak Alman sanat tarihçileri tarafından Rönesans ile Barok arasında gelen sanatçıların eserleri için kullanılmıştır. Vasari, Floransa'nın "Geç Rönesansı" için "manier" sözcüğünü fena değersiz anlamında kullanmıştır. Alman sanat tarihçileri ise bu deyimi adi anlamında kullanmamışlardır. Bu deyim "yüksek Rönesans"ın bir değişimi anlamına gelir. M.'in özellikleri: mubalağalı uzunlukta küçük başlı, çok hareketli, hacimli olarak çok yuvarlaklaştırılmış figürlerdir. Bu figürlerin bastıkları zemin ile ilgileri yoktur. Havada uçuyor gibidirler. El ve ayakların ne yaptıkları belli değildir. Yüz ifadelerinden rol yapıyorlar sanılır. Resim yüzeyinin ahengi için mantıki olmayan bir vücut kompozisyonu görülür. Bu anlayışın temsilcileri aynı zamanda Barok sanatın öncüleri olarak telâkki edilir. Yüzlerde huzursuzluk, insan içi üzüntülerinin yüzlerdeki aşırı ifadesi önem kazanır. Pontormo, Bronzino, Parmigianino, Tintoretto, Greco gibi ressamlar M.'in önemli temsilcileridir. Maniyerizmin diğer anlamı zamanımızda, sanatta bir çeşit adileşme olarak kabul edilmiştir. Alışkanlıklar, ezbere, itibari çalışma bu m.'n sonucuna sürükler. Geleneksel alışkanlıklar da sanatçıları m.'e sürüklemiştir.*

Mansard çatı katı penceresi

mansard – *Fransız mimari Hardouin-Marsart adına atfen bir çeşit çatı yapısına verilen isimdir. Fakat m. çatıyı bulan bu mimar değildir. Çatının iç kısmına, oturulan odalar yapılabilmesi için çatıya m. çatı biçimi verilmiştir.*

manzara resmi – *(Fr. paysage; Alm. Landschaftsmalerei): Bu anlamdaki resimler Batı sanatında müstakil olarak Maniyerist devirde El Greko ile başlamıştır. Fakat ikinci derecede figürlerin arkasında fon olarak Rönesans ve Rönesans öncesinde de m. görülmektedir. Barok sanatta, Rembrandt ve Rubens'in yanında Velasquez'in de Manzara resimleri görülüyor. Doğu ülkelerinde ise m. resmi daha 6. y.y.-da örnekler vermiştir. Çinde Sui T'ang zamanında önemli sanatçılar yetişmişti. İlk manzara resimleri böylece Doğuda başlamıştır. Japonlar da Çinden alınan tuş resmi ile 15. y.y.'ın ikinci yarısında bu alanda en mükemmel eserlerini vermiştir. Görülüyor ki m. Doğuda, Batıdan çok önce eserlerini vermiştir. Empressiyonist manzara resim-*

lerine Japon sanatının büyük etkisi olmuştur. Fransa'da empressiyonist görüşten önce, kendilerini tamamen m.'ne veren Barbizon okulu önemli sanatçılar yetiştirmiştir. Böylece "aydın resim" yapan "açık hava ressamları" ortaya çıkmıştır. Post-empressiyonistlerden Gauguin, van Gogh. Cézanne gibi ressamlardan sonra, doğanın doğal renklerine önem vermeden, doğa izlenimlerini inşa eden bazı ressamlar bir müddet daha manzara resmini devam ettirdiler.

markiz – Kapıların üzerindeki süslü sundurmalara denir. M.'ler bazan saray ve tiyatro kapılarında yola kadar uzatılır. Bizdekilerine "sundurma" denir. (→ sundurma). Bizde m. sözcüğü çok az kullanılır.

Mars – Eski Romalılarda savaş tanrısına verilen isimdir.

mask – (Fr. masque) İnsan yüzüne alçı dökülerek alınan yüz heykeline denir.

Maske (maskaron)

maske–(masque. Alm. Maskaron): Eski Yunanlılarda ve Romalılarda tiyatrolarda yüze takılan yüz biçiminde kalıplara denir. Bu sözcük altında bilhassa Barok mimaride dekoratif insan yüzü heykellerine denir. Bu m.'lar bazan efsanevi biçimde insan ve hayvan başlarından kompoze edilmiştir.

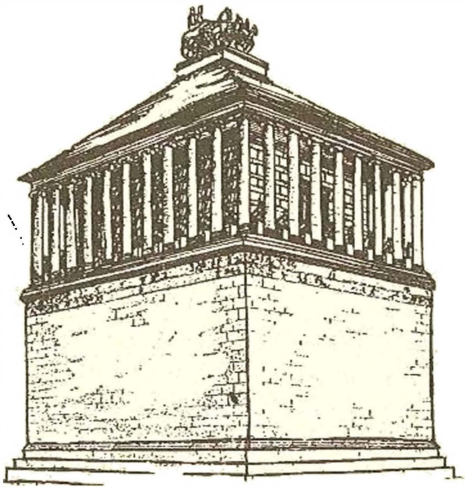
mastaba – Mısır piramitlerinin ilk döneminde görülen bir mezar biçimidir. M. üstü ufki olarak kesilmiş piramittir. (→ kademeli piramid) Arap. m. – kürsü anlamına gelir.

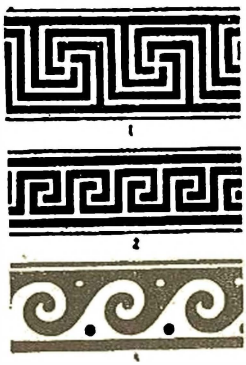
mastar çekmek – Duvar sıvılarında düz bir yüzey elde etmek için düz ve uzun bir tahta ile sıvanın yüzeyini taramaya denir. M. ile fazla sıva yükseklikleri alınır.

matraka – İri başlı, kısa saplı heykelci çekici.

Maussoleion – (Fr. Mausolée; Alm. Maussolleion): Bize bazı kitaplar Fr.'dan aktararak Fr. okunuşuna göre mozole demişlerdir. Buna "mausoleum" da denir. M.Ö. 353 de Halikarnas'ta Karya kralı Mausollos'a karısı tarafından inşa ettirilen anıtsal türbe, Mezar evi. Yunanlı mimar Pytheos tarafından yapılmıştır. M.'da dikdörtgen prisma bir beden duvarı üzerine meyilli bir çadır çatı yerleştirilmiştir. Yüksekliği 46 m. dir. M., Dünyanın Yedi Harikasından biri sayılmaktadır.

mazgal – Eski kalelerde, dışardan kaleyi muhasara edenlere ok vb. atmak için kale duvarları üzerinde dişli aralıkları. Bu aralıklara m., ya da mazgal dişi denir. Aralıkların yanlarındaki diş gibi çıkıntılara ise "mazgal siperi" denir. M.'ların içe doğru daralması ile m.

Meandr çeşitleri

← Maussoleion

dışı ile iç kısmı arasında bir büyüklük farkı vardır ki buna "mazgal şevi" denir. (→ şev).

Mazgal siperi (→Mazgal)

meandr – (Fr. méandres; Alm. Mäander): Ege denizine akan, Yunanlıların Maiandros ve bizim Menderes dediğimiz kıvrıla kıvrıla akan nehrin kıvrımlarına benzeterek Yun. isminden alınan, bir çeşit dikaçılı ya da yuvarlak kıvrımlı süse denir. Kıvrım biçimlerine göre m. çeşitli isimler alır. (→ m. çeşitleri resmi. S. 81).

megalit mezarları – Cilâlı Taş ve Bronz Çağında, uzunlamasına, yüksek ve düzeltilmemiş kaba taştan, dikilmiş taş bloklar. Asya'da, Kuzey ve Batı Avrupa'da dikilmiş olan bu m. taşlarına dolmen, kromlek (chromleck) ve menhir denir.

megaron – Önünde bir giriş, hol kısmı ve içinde yalnız bir odası olan taştan Yunan evi. Bu tek odanın ortasında da bir ocak bulunurdu. M.'un ağaç mimariden intikal ettiği kabul edilmektedir. M.'nun ahşap ilk örnekleri taş devirlerinde Doğu ve Orta Avrupa'da bulunmakta idi. (→ tapınak).

menhir – Megalit anıtlardandır. Herhangi bir kişinin ya da olayın anısına dikilen yontulmamış yüksek taşlar. M.'ler Megalitik kültürün yaygın olduğu Asya ve Avrupanın kuzey ülkelerinde bulunmaktadır.

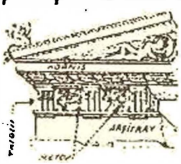
menora – (İbranice). İsrail'lilerin dini, yedi kollu şamdanı.

merkezsel yapı – Yarım ve küçük kubbelerin bir ana kubbe çevresinde toplandığı yapı biçimine denir. Bu yapı çeşidi Osmanlı klâsik mimarisinde ortaya çıkmıştır.

mertek – Çatı inşaatında çatı aşıklarını taban kirişlerine verev ola-

rak bağlayan kısa, dikey, dört köşe maktalı kerestelere denir.

mescit – Mahalle aralarında yapılmış olan ahşap küçük camilere denir.

Metop

metop – Kare biçiminde rölyef olup Yunan dor üsluplu tapınaklarda alınlık tarafında, ya da sütunların üstündeki kirişin üzerinde, bulunur. M.'ların aralarında üç çizgili triglifler bulunur. Kare biçimindedir. M.'lar Partenon tapınağında, arşitrav üzerinde bütün çatı etrafında yer alır.

mezar hücresi - (→ arkosolium).

Mezolitik – (→ Ortataş Çağı).

mıh – Döğme demirden yapılmış çivi.

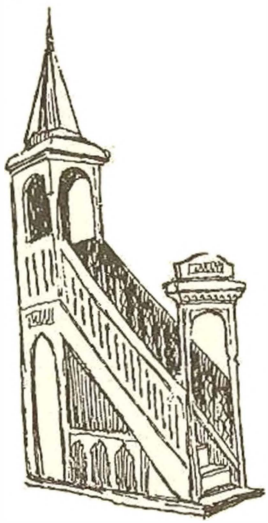
Mısır Dor Düzeni – Dor düzenini andıran eski Mısırlılara ait bir mimarlık üslûbuna denir.

mihrap – Camilerde kıble istikametinde imamın cemaate namaz kıldırdığı cami duvarında gitintisi olan hücre biçimindeki yer.

mimari – (Fr. architecture; Alm. Baukunst, Architektur): Lât. Architectura ve Yun. "archtektôn" sözcüklerinden alınmıştır. Çeşitleri olup genel olarak dini ve sivil m. olarak iki büyük kısma ayrılır. M. insanların toprağa yerleşmesi ile başlamıştır. Genel olarak m., önce dini yapılarda fonsiyon ve iklimsel özelliklere bağlı olarak gelişmiştir. M., önce ahşap olarak başlamış, sonra ahşap yapı unsurları taşa nakledilmiştir. 19. y.y.'a kadar taş m. devam etmiş sonra beton ve demir ile geniş alan ve oylumları içine alan yapılar yapmak mümkün olmuştur. M. genel olarak bütün sanatların barınağı bir anlamda, sanatların anası telakki edilmiştir. Yapı bugün heykel gibi bir plâstik (heykel) olarak kabul edilmektedir. Mimari unsurlar çağlar boyunca olan çalışmalardan sonra bulunmuş ve bunların terkibi mimariyi meydana getirmiştir.

minare – Minarelerin ezan okunan yerlerine önceleri "mi'zane" denirdi. Sonraları "menare" denilmiştir. İlk minare yapılmadan önce yüksekçe bir yerden ezan okunurdu. İlk minareyi Mesleme adında bir mimar, Mısır Fatihi Amr ibni-l As'ın başlattığı Amr camiinde uygulamıştır. Bu m. hicri 62 yılında yapılmıştır (M.S. 694). Minarelerin en üstündeki konik kısma "külah", külâh ile şerefe arasındaki kısma "petek", şerefe nin altındaki kısım "gövde", gövdenin üzerine oturduğu tablaya "papuç" ve papuçun altında, minarenin üzerine yapıldığı kaide kısmı ki buna da "kürsü" denir. Minareler İranlılar ile Araplarda çok fazla süslendiğinden bunların mimari formu kaybolmuştur. Türkler süsü m.'de ölçülü ve az kullanmışlardır.. M.'ler bazan üç şerefeli inşa olarak edilmiş ve bunlara ayrı ayrı merdivenle çıkılma-

sını sağlayacak bir inşa tekniği kullanılmıştır.

Minber

minber – Camilerde üstüne hatibin çıkarak hutbe okuduğu kapısı, merdiveni ve en üst yerinde, oturulacak sahanlığı olan yer. M. ilk önce Medinedeki bir mescitte inşa olunmuştur.

mine – (Fr. email; Alm. Email): Metal üzerine, cama karıştırılmış metal oksitlerini eritme suretile yapılan bir eritme-resim tekniğidir. İlk m.'yi biz Mısırlılarda görüyoruz. 1-3 y.y.'larda Keltlerde en zengin biçimde kullanıldığını görüyoruz. Keltlerin kullandıkları teknik, evlek evlek olan "bölmeli m." dir. Bu m.'lerde kullanılan m. boyası kırmızı olduğundan bunlara "Kan m.'si" de denir. (Alm. Blutemail). Romalılar zamanında da "oymalı", ya da "çukur m." tekniğinde işler yapılmıştır. Bu teknikte bakır plâk üzerinde düz ve ince tabakalı bir çukur açılıp içine çok renkli m. maddesi konularak eritlirdi. 12 ve 13. y.y.'larda Maas, Mosel ve Rein mıntakalarında tekrar uygulanmıştır. Bundan başka, altın plak üzerine, altın ya da gümüş ince bir tel, istenilen desen biçiminde lehimlenir. Ve telin meydana getirdiği bölmeler arasında m. tozu konarak eritilir. Bu teknik bilhassa Bizans sanatında en güzel örneklerini vermiştir. Göçler zamanında, plâk üzerindeki bölmeler içine uygun olarak cam parçaları ya da bilhassa almandin yerleştirilerek yapılan bir teknik ortaya çıkmıştır. Bunların yanında 14. y.y.'da bilhassa zarif bir m. olan "gümüş eritme" ya da "derin kazıma" tekniği ortaya çıkar. 15. y.y.'da İtalya'da m. tekniğiyle resim icat ediliyor. Bu, büyük ölçüde bir plak üzerine m. boyaları ile yağlı boya gibi resim yaptıktan sonra eritme esasına dayanır. Bir plak üzerine resim, rölyef halinde işlendikten sonra bunun üzerine sıvama olarak m. yapılırdı ki, burada rölyefin derinliğine göre değişik renkler, koyu ve açık değerleri halinde ortaya çıkardı.

Minerva – Romalıların bir tanrısı olup akıl ve zekâyı temsil eder. M.'ya Yunanlılar Atena tanrısı derler. M., zeytin ağacı, baykuş ve gorgon denilen ağzı açık ve başında, birbirlerine dolanmış yı-

lanlar bulunan bir medüz kafası ile süslenmiş kadın olarak gösterilmiştir.

minyatür – (Fr. miniature; Alm. Miniaturmalerei) Bir çeşit kitap resmi. İsmini lât. "minium" denilen kırmızı renkli bir boyadan alır. Bu boya ile Ortaçağda yazılan kitap sayfalarının kenarlarına kenar çizgileri çekilirdi. İlk m. resimleri Eski Mısırlılarda M.Ö. ikinci bin içinde yazılan papirus rulelerinde görülür. Bunlarda sağlam bir düzen görülmez. Gelişigüzel dağıtılmış olarak m.'ler yapılmıştır ve etraflarında da bir etraf çizgisi yoktur. M.S. 4. y.y.'da rule halindeki kitaptan sayfa halindeki kitaba gidilince, m. resim çerçeveli olarak sayfa içinde yerini almış ve bilhassa parşömen kağıdının keşfi, sayfa halindeki kitapların yayılmasına olanak vermişti. M.'ün tarihine bakılırsa en eski minyatürler Ortaasyada Turfan, Kuça, Kızıl gibi kentlerde yapılan kazılarda ve Sasanilerde bulunmuştur. M., Suriyeli tüccarlar vasıtası ile İrlandaya gelmiş ve İrlandalı keşişlerin yazdıkları incil kitaplarıyla da Avrupaya yayılmıştır. Bu kesişlerin m. resimleri ile yazı bilmeyen hıristiyanlara azizlerin hikayelerini anlatmağa çalıştıkları biliniyor. Buradan da m.'ün anavatanının Asya olduğu görülüyor. Karoliyn sanatındaki m.'lerden çoğunun 9. y.y.'da Bizanstan gelen ressamlar tarafından icra edildiği ayrıca bir konudur. İran, Selçukluların idaresinde iken en önemli m. sanatçılarının yetiştiği ve İranlı sayılan birçok m. ressamlarının Belh, Buhara, Horasan ve Herat gibi Türkistan şehirlerinden oldukları görülüyor. Arap m,'leri bir artistik değerden çok, bir çeşit zamanın adet, elbise ve renklerini veren vesika olarak değerlendirildiği halde, Ttürk ve İran m.'leri artistik değer taşımaktadır. İranlılar m. renklerinde genel olarak daha postel değerlere gitmişler, buna karışık Türkler daha canlı renkleri sevmişlerdir. Osmanlılar m. ressamlarına nakkaş derlerdi. Timur zamanında ve onu izleyen zamanlarda Herat büyük bir kültür merkezi idi. Birçok değerli m. ressamlarının saraya toplandığı onlara geniş olanaklar sağlandığı ve en güzel minyatürlü kitaplar hazırlattırıldığını ve büyük ünesahip ressamiarın yetiştiğini görüyoruz. 16.y.y.'da Behzat ve Mani gibi. Osmanlılarda Fatih'ten itibaren III. Ahmet zamanına kadar m. sanatı çok gelişmiştir. Sinan bey, Baba Nakkaş, Takma adı Nigari olan Reis Haydar; Nakşi, osman, Levni gibi büyük sanatçılar vardır. Levni'den sonra m. resimden ayrılma eğilimi görülür ve sanatımızda Lâle devrinde, Avrupa Barok sanatı etkisi ile manzara ve çiçek ressamlığına eğilim artar. Batı yazarları birçok Türk m. ressamını İranlı olarak tesbit etmek istemişlerdir. Yapılan araştırmalar ile bunlar gün ışığına çıkmaktadır. M. tekniği: suluboya – guvaj tek-

niğidir. Fırça olarak kedi tüylü fırça kullanılırdı. Resim yapılacak kağıt üzerine arap zamkı ile karıştırılmış çinko üstübeci sürülür. Bunun üzerine de ince tüy kalemle resmin deseni çizilir. Minyatürlerde bir eşyanın esas rengi ışık gölge düşünülmeden sürülür. Süs motifleri detayları ile aynen işlenir. Derinlik düşünülmez. René Hygh'e göre: Batı resim anlayışı derinlik yani üç buut görüntüsü esasına dayanır. M.'de ise derinlik ve perspektif yoktur. Figürlerde kişinin önemine göre büyüklük ve küçüklük vardır. Batı, m.'de ne renk ne de çizgi bakımından Doğu ülkeleri gibi kibar ve asil bir anlatıma ulaşamamıştır. Hattâ Batının m. bakımından Doğuya yaptığı etki olmadığı halde, Doğu bu alanda Batıya yol gösterici olmuştur. Matisse eserlerindeki bizim m.'lerimizin etkisini bizzat belirtmiştir.

mit – (Fr. mythe; Os. üstûre; Alm. Mythus): Eski Yunanda efsanelere denir. Efsane.

mitoloji – (Fr., Alm. Mithologie): Bizde eskiden ilm-i esatîr, üstûre denirdi. Bir milletin uydurduğu ve inandığı efsanelerin tümüne verilen isimdir. M., Yun. "Muthos" sözcüğünden alınmıştır. Eski Mısırlıların, Mezopotamyalıların, Etilerin, eski Türklerin m.'leri vardır. Dünyanın yaratılması olayını bilimsel olarak halledemiyen ilk çağların insanları, her şeyi bir masalla kafalarında hallediyorlardı. Çeşitli tanrılar hep masallar sonunda doğmuşlardır. Bilhassa Yunm.'si bütün ayrıntıları ile bilinmektedir.

mizbah – Putperestlerin üzerinde kurban kestikleri taş. Buna eski Türkler "tapsı" diyorlardı. Şimdi arı türkçede sunak karşılığıdır. (→ sunak). kurbantaşı.

mobilya – (Fr. meuble; Alm. Möbel): Fransızcası hareketli anlamına gelen meuble, Lât. "mobilis = hareketli" sözcüğünden yapılmıştır. Kul'anma amacına göre oturma ve yatmaya yarayacak möble ya da m.'lar kullanılma yerleri arasındaki farklar ile çeşit kazanır: Yazı masası, yemek mamasası gibi. İlk sanatlı m.'lar Eski Mısırda (tahtadan sandalyalar, işlemeli ölü yatakları, çekmeceler, masalar vb.) bulunmuştur. Pompeide mermerden masalar , bronz dan sandalyeler, üzerinde yatılarak yemek yenilen bronz kaplamalı yataklar bulunmuştur. İlk uygarlıkların rölyef ve resimlerinde, kullanılan mobilyaların biçimlerini görüyoruz. Eski uygarlıklar, örn. Antikite, Ortaçağ, Rönesans, Barok ve Art Nouveau (Jugendstil) hep süslü, oymalı, kakmalı yaldızlı bir möble anlayışına önem vermişlerdir. İlk olarak Bauhaus okulu süsden vazgeçmiş. m.'nın görevi ve kullanılan maddenin elyafını değerlendirerek eşyanın formunu tayin etmiştir. Oyma ve kakma süslemelerin zarafeti yerine, genel formun ahenkli bağlılığı değerlen-

miştir. İlk olarak İtalyan Erken Rönesansında (Batı dünyası için) proporsiyon ve armoni m.'da düşünülmüştür. Antik süs ve profilleri önem kazanmıştır. Rönesanstan sonra Fransa, m. stilleri bakımından en önemli merkez olmuş, Rokoko ve 18. y.y. sonuna kadar hep bir stil merkezi kalmıştır. İslâm ve Uzak Doğu m. stilleri bu ülkelerin geleneksel anlayışları içinde gelişmiştir. Bilhassa kakma ve oymacılık sanatı çekmecelere rahlelere, sehpalara ve dolaplara uygulanmıştır. Avrupada geleneksel m.'dan uzaklaşma, İngiliz Morris ve Ruskin hareketi ile başlamış ve Almanyada Bauhaus prensipleri ile bugünün fonksiyon ve konstrüksiyon" prensibi ile gelişmiştir. Bugün m.'da düz yüzeyler, dinamik hatlar, aynen mimaride olduğu gibi hâkimdir. Eğrilerin moda olan hareketli görünüşü terkedilmiştir. Süs terkedilmiş. inşa ahengi, süsün yerini tutmuştur.

modelaj – *(Fr. modelage; Alm. Modellieren): Kil ve balmumu ginbi şekillendirmeye uygun maddeleri, heykelci kalemleri ya da elle, hacımlı olarak biçimlendirme işidir. Bu çalışmalar esas yapılacak heykellere model hazırlama anlamını taşır.*

modern – *(Fr. moderne; Alm. Moderne): Daima çağdaş görüşü ifade eder. Geleneksel olmayan anlamına gelir. M. sanat da aynı şekilde geleneksel olmayan en son sanat çalışmalarını ifade eder. Herbert Read m.'i "anti akademik" olarak tesbit ediyor.*

modernizm – *(Fr. modernisme): Çağdaş anlayışa uyarak sanat yapma görüşü ve mesleği. çağcılık.*

modle etme – *Resim ve heykelde form verme işine denir. Oylum duygusu uyandırma işidir.*

modul – *Esas ölçü. Bir sanat eserinde bütün parçalarda esas olacak ölçü.*

modülasyon – *(Fr. modulation; Alm. Modulation): Farklı renkli değerlerle birbirine bağlı geçiş. Cézanne'ın resimlerinde biz m.'u görüyoruz. Kendi resimlerindeki m.'a Cézanne "modulation cadencée" adını vermiştir.*

moloz döşek – *(Fr. blocage): Temel duvarları içine, kaba taşlarla yapılan doldurma yatak.*

moloz duvar – *Moloz ya da temel taşı denilen kaba taşlarla örülen duvara denir. M. taşları, muntazam olmayan taşlardır.*

moloz taşı – *Taş ocağında kırıldığı gibi çıkan muntazam olmayan taşlar.*

monografi – *(Fr. monographie): Yalnız bir sanatçının hayat ve eseri hakkında yazılmış kitaba denir. Bir tek eser hakkında yazılmış kitap için de bu sözcük kullanılır.*

monogram – *Sanatçı isimlerinin başlangıç harflerine denir.*

Mondit – *tek taş yapılmış heykel ve sütunlara denir.*

monopil – *(Yun. mono = tek, pili = kapı sözcüklerinden) tek kapılı tapınak ya da bina.*

Monopter

monopter – *(Fr. monoptére; Alm. Monopteros): Yunan ve Roma tapınaklarının ender görülen bir formu. Kubbeli, yuvarlak bir bina olup kubbe, sütunlar üzerine oturtulmuştur. Sella'sı yoktur. Bu form bilhassa Barok ve Ampir üslûbunda bahçe tapınağı olarak tekrar ele alınmıştır. Antikitede en önemli örneği Augustus ve Akropoldeki Roma tapınağıdır. (→ tapınak).*

monotipi – *(Fr. monotypie; Alm. Monotypie): Tek bir baskı olanağı veren grafik tekniğidir. Gümüş kaplama yapılmış bir bakır plâk'a yağlıboya ya da matbaa mürekkebi ile yapılmış olan resim üzerine bir kağıt konulur ve gravür presinde basılır. Bir de reçineli bakır plak üzerine resim yapılıp gene gravür presinde basılan şekli vardır ki bundan üç nüsha baskı yapmak mümkün olmaktadır. Bunun dışında cam üzerine rule ile matbaa mürekkebi sürülüp üzerine kağıt konarak kağıdın üstüne sert bir uçla yapılan m. tekniği vardır ki, bu da tek bir örnek verir ve ayrıca prese lüzum kalmaz. Degas çeşitli m.'ler yapmıştır. M. zamanımızda sanatçılarca sevilen bir teknik olmuştur.*

monumental – *(Fr. ve Alm. Monumental): Anıtsal.*

motif – *(Fr. motif; İng. motif, pattern; Alm. Motiv, Thema): Genel olarak güzel sanatların her kolunda kompozisyonun esasını teşkil eden öğe. Tezyinatta süs teşkil eden ayrı ayrı biçimlere verilen isim.*

mozaik – *(Fr. mosaque; Alm. Mosaik): Süsleme ya da figürlü yüzey dekorasyonu için yanyana renkli taş ya da cam parçaları ile yapılan resim. Zemin, duvar ve kubbeler için çok kullanılmış bir tekniktir. M. yapılacak zemine bir sıva yapılıp bunun üzerine yanyana m. malzemesi olan cam ya da taş parçaları bir yüzü dışarda kalmak üzere gömülür. M. ilk önce ilk uygarlıklar zamanında Mezopotamyada, Yunanlılarda, Romalılarda, Bizansta, Ravennada çok kullanılmıştır. Zamanımızda bina dekorasyonlarında başvurulan bir tekniktir.*

Mudekhar – *(Fr. mudejar; İng. mudejar; Alm. Mudejarkunst): (→ Müdejar üslûbu).*

mukarnas – *(Fr. stalactite; stalactite; Stalaktit; Arap. mukarnas): Mimaride içerlek bir kısımdan üstte bulunan çıkıntılı bir yüzeye geçerken, bir destek ve aynı zamanda bir süs teşkil etmek üzere kullanılan prisma biçimindeki küçük bindirmeliklere denir. İstalaktit.*

mum heykel – *Bir insanın mumdan yapılmış ve tabii renkleri boyanılarak yapılan heykel. Maddesi*

balmumu+terbentin+ağaç yağı ve başka maddelerin karışımıdır. M.'in tarihi, ölülere tapan inançların bulunduğu zamanlara kadar uzanır. Yunan Hellenistik sanatının mumdan yapılmış maskeleri, Romalılar zamanının mumdan yapılmış ve boyanmış mum heykelleri, ölüleri hatırlatmak için kullanılıyorlardı. Bazan bütün vücudun tıpkısı yapılarak cenaze taşınırken gösteri için kullanılıyordu. 14. y.y.'da aynı âdet tekrar Venedik ve İngilterede itibar görmüş ve bu m.'leri Foucquet, Meit, Perréal, Clouet gibi önemli sanatçılar yapmağa başlamışlardır. Halen bu çeşit m.'ler ünlü kişilerin canlı heykellerini teşhir eden müzeler için yapılmaktadır.

mumlu boya – *(Fr. encaustique; Alm. Enkaustik)*: Balmumu ile toz boyaların karıştırılmasından çıkan bir boya. Bu boya ile resim yapmağa da enkaustik denir. İlk örnekleri Eski Mısırlılar, Yunanlılar ve Romalılarda görüyoruz. Bu teknikte resimler Bizans İkonnalarında da çok kullanılmıştır.

Müdejar üslûbu – *İspanyolca "estilo mudejar" Endülüs emevi devleti yıkıldıktan sonra İspanyolların İspanyada kalmalarına müsaade ettikleri Arapların (müdéjar) sanatçıların yaptıkları bina ve dekorasyon üslûbuna denilir.* M.'nda eski Arap unsurları olan at nalı biçiminde kemerler, ıstalaktitli kubbe, kabartmalı süslemeler, majolika çiniler aynen yer alır. 14. y.y.'da olgun çağını yaşayan bu üslûp'un önemli eserleri eserleri Toledo ve Sevilladadır. Kiliselerden Estra Madura Guadalupe da gene bu üslûpla yapılmıştır. Majolika keramik. Mudéjar'lar tarafından bütün Güney İspanyaya yayılmış oradan da Majorca adası vasıtası ile İtalyaya geçmiştir.

Müz – *(Fr. Muse)*: Aslı Yun. olup şiir, müzik, dans ve bilim tanrıçalarına denir. Atinada önceleri yalnız bir M. vardı. Klâsik çağda bunların miktarı dokuza çıkmıştır.

Müze – *(Yun. mouseion = periler tapınağı). (Alm. Museum) (Fr. musée)*: M., çağımızda bir kültüre ait eserleri bir araya getirmek ve herkezin yararlanmasına sunmak normal görülmektedir. Ancak eski çağlarda eserlerin bir araya getirilmesi tapınaklarda görülüyor. Fakat bunları belirli kişiler görüyorlardı. Bu eserlerin biraraya getirilmesinde esas, sanat değeri değil, din yönü önemli oluyordu. Bu günkü anlamda sanat değeri dikkate alınarak yapılan ilk kolleksiyonlara Hellenistik çağda rastlanıyor. Özellikle Bergamada. iskenderiyedeki Müzelere tahsis edilmiş yapıya "Museion=periler tapınağı" denmiş, sonra da bu sözcük sanat kolleksiyonlarının toplandığı yerlere ad olarak verilmişti. Ortaçağda da kiliseler camiler hep sanat eserleri'nin toplandığı yerler idi. Ancak burada da esas, sanat değeri değil, dinî değeri idi. 14. y.y.'da ilk kez Fransada

sanat değeri dikkate alınarak birçok sanat eseri bir araya getirildi. Fakat bugünkü anlamda ilk M. 1759 da İngiltere British Museum, 1793 de Fransada Louvre muzesidir. Bizde ilk müze Osman Hamdi bey tarafından kurulmuştur.

Nabis'ler – Fransada Maurice Denis, Edouard Vouillard, Bonnard gibi ressamların meydana getirdikleri gruba kendilerinin verdikleri İbranice peygamber (Nabis) anlamındaki bir isimdir. N.'ler Gauguin gibi resmi emressiyonistlerin aksine sağlam bir şekilde inşa etmek istiyorlardı. (1890-1900). Jugendstil'e etki yapmıştır.

naiv – (Fr. naïf, naïve): Eğitim görmemiş, amatör sanatçı ve eserine denir.

nakış – Eskiden bizde minyatür ve tezyini resimlere denirdi. Bugün yalnız kadınların elde işledikleri işlemelere denmektedir.

nakkaş – Eskiden renkli resim, minyatür ve duvar tezyinatı yapan ressamlara denirdi. Bugün n. tezyini işlemeler yapanlara denilmektedir. "nakkaş başı" da eskiden sarayın baş ressamlarına denirdi.

naos – Yunan tapınaklarında sella (cella)nın bulunduğu yani tanrı heykelinin bulunduğu orta nef'e verilen isimdir. N., Yun.'da tanrının evine denir.

narteks – (Fr. nartex): aslı Yun.'dır. Bazillika tipi kiliselerde portalin iç kısmına gelen ve bütün ön cephe boyunca uzanan ve oradan da sahınlara gerilen büyün hol.

natüralizm – (Fr. naturalisme; Alm. Naturalismus): Güzel sanatlarda ışık-gölge, oranlar, renk değerleri ve karakteri, optik görünüş içinde aksettirme mesleğidir. Bu anlayışta bir eser, doğayı detayları ile içine alır. N.'de doğaya mümkün olduğu kadar sadık kalınır. N.'i realizm ile karıştırmamalıdır. Realizm yani gerçekçi anlayış ise bir şeyin gerçek karakterini göstermek için onun gerçek unsurlarını örtüp, göstermeyen detaylardan ayırarak ortaya çıkarma mesleğidir. İdealizm ise natüralizm ve realizmin aksine insanın bir ideale göre anlatım görüşüdür. Bir sanat eserinde bazan bütün bu görüşlerin az çok yanyana beraber olduğu da görülür. Hattâ bazan bu görüşlerin birbirlerine çok yakın olduklarını da gözlemleyebiliriz. N., Barok ile gelişir. 19 y.y. peyzaj resmi n.'i çok kullanmıştır.

natürmort – (Fr. naturemorte; Alm. Stilleben): Sözcüğü ilk kez 1800 tarihlerinde ortaya çıkan "natura morta"dan alınmıştır. Alm.'sı Hollandalı sanat tarihçisi Houbraken tarafından ortaya atılan "stilleven" kelimesinden alınmıştır. Hareketsiz doğa anlamınadır. Fr.'sı ise ölü doğa anlamına gelir. Hareketsiz ve ölü şeylerin resmine denilmektedir. İlk n.'lar Pompei resimlerinde görülüyor. Ortaçağda n. yoktur. 16. y.y. başında n. müstakil olarak resimde yerini alıyor. Ancak Dürer (1471–1528) desen ve suluboya olarak bazı

n.'lar yapmıştı. Sanat tarihinde ilk n. olarak Jacobo de Barbari'nin 1504 yaptığı bir ölü kuş resmi gösterilmektedir. 17. y.y.'da n. bilhassa Hollanda ve Fransa'da görülmektedir. N. böylece zamamıza kadar önemini kaybetmemiş bir resim çeşidi olarak kalmıştır. 18. y.y. da Chardin en güzel n.'ları yapmıştır.

Nazerenacılar – (Alm. Nazarener): Frledrich Overbeck ve Franz Pfor gibi birkaç ressam, 1809 da Viyana'da riyazetçi, dinsel eğilimli bir kardeşliği amaç edinen "Lukasbundes" (Lukas Birliği) i kurdular ve 1810 da gidip Roma'ya yerleştiler. Bu ressamların çevresinde Alman ve Romalı sanatçılar birleştiler: Peter Cornelius, Carl Philipp Fohr, Julius Schnorr von Carosfeld vb. N., sanatı "gerçeğin yoluna getirmek" için sonraları İngiliz → Pre - Rafaelitleri'nin yaptığı gibi, Proto-Rönesans İtalyan sanatçılarının sanat anlayışlarına döndüler. Onların içerikle ilgili amaçları, Proto-Rönesans sanatçılarının yolundan giderek yeni bir anlatım bulmak değil, ayni anlayışı paylaşmak idi. N.'ın grup olarak yaptıkları fresk çalışmaları, çok sayıdaki manzara resimleri, desenleri ve portreleri, gölgesi az, doğacı, yoğun bir gerçeği yansıtır. N., resimlerinde dinci bir burjuva hayatını yansıtırlar.

necef taşı – Kûfe civarında Necef kentinde çıkarılan ve yüzük, tesbih santranç taşları yapılan kıymetli bir taştır.

nef – (Fr. nef; İng. nave; Alm. Schiff; Arap. balât): Bazilikalarda ve kilîselerde sütunlarla ayrılan her salon. Bunların ortasındakine "orta nef" "orta gemi" ya da "orta sahın" yanlardakine yan n.'ler denir.

Nefti – (Fr. vert emaraüde)– koyu, acı yeşil.

neft yağı – (Fr. térébenthine): Çam ağacından çıkarılan bir sıvı olup boya sanayiinde ve resimde yağlı boyaların inceltilmesinde ve fırçaların yıkanmasında kullanılır. N. içinde reçine ya da en iyisi sakız, 1:2 oranında eritilir ve içine bir miktar haşhaş yağı konularak resim için iyi bir inceltici yapılır.

nekropol – (Fr. nécropole): Yun. ölü şehir anlamınadır. Antikitenin mezarlıklarına denir. Etrüsk sanat eserlerinin büyük bir kısmı bu n.'lerden çıkarılmıştır.

neoempressiyonizm – (Fr. neo - impressionnisme): (→ yeni İzlenimcilik).

Neolitik – (Fr. Néolithique; Alm. Jungsteinzeit ya da Neolithikum): (→ Cilalıtaş Devri).

neo-plastisizm – (Alm. Neo-Plastisismus; Fr. neo-plasticisme): Modrian tarafından kübizm ve konstrüktivizm'den yararlanılarak, saf plastik resmin bir doktrini olarak geliştirilmiştir. N., yatay ve dikey doğrularla düzeylerin dengeli ve hesaplı düzenine dayanır. Mondrian için herşeyin üzerinde mutlak

egemen olan dengedir. N.'de kullanılan renkler, kırmızı, sarı, mavi yanında gri, siyah ve beyazdır. 1912-17 arasında yapılan çalışmalar sonucu ortaya konulan n., Mondrian ve Van Doesburg tarafından çıkarılan "Stijl" dergisi ile Batı dünyasında büyük yankı uyandırmıştır. Stijl Grubu'nda mimarlar ve iç mimarlar da yer almışlardır.

Neptün – (Lât. Neptunus): Romalıların, Yunanlıların Poseidon adındaki deniz ilâhına verdikleri isimdir. Deniz savaşlarına giden savaşçı ve gemiciler ona kurban keserlerdi. N. gür saçlı ve ayakta olarak tasvir edilirdi.

nervür – (Fr. nervure; İng. rib, vaulting rib, Alm. Rippe): Genel olarak damar, çubuk tonoz ve kubbelerde taştan yapılmış iskelet, çerçeve kaburga. Dilimli kubbelerde dilimlerin ek yerlerine konulan yuvarlak kesitli silmeler.

neshî – Nesih. Eski yazının güzel bir biçimi olup el kalkmadan yazılırdı. Bu yazı çeşidi ile el yazmaları ve Kur'an yazılırdı.

nestâlîk – (İng. nasta'liq; Alm. Nastaliq; Arap. neskhta'lîq): Nesih'le tâlîk'ın karışmasından çıkan bir eski yazı çeşidi.

nigâr – Resim ve çehre anlamına gelir. Eskiden portre yapan ressamlara nigârende ya da nigâri denirdi. Nigârhane de resim atölyesi anlamına gelirdi.

Nike – Yunan zafer tanrıçası. Bir tek kanatsız N. (Nike Apteros) dışında bütün N. heykelleri kanatlı olarak gösterilmişlerdir. Ünlü Samothrake N.'si Hellenistik çağda yapılmıştır ve bugün Louvre'da bulunmaktadır. Romalılar N.'nin sayısız heykelini yapmışlardır.

Nimfe – (Fr. Nymphe): Yunanlıların ve Romalıların su kaynakları, dağlar ve ormanlar'ın genç kız biçiminde tasavvur ettikleri sembolleri olan perilerdir. Homerosa göre N.'ler Zevs tanrısının kızları idiler.

nimfeum – (Fr. Nymphée; Alm. Nymphaum): Eski Romalılar da "nimfeum" derlerdi. Nimf tapınağı anlamına gelir. N.'lar bilhassa Romalılarda Kayzer devrinde bol nişli, sütunlu cephesi olan havuzlu çeşmelerdir. N.'lerde sütunlu kısım bir gezinti yeri olarak düşünülmüştür. Eski Yunanlılarda böyle havuzlu çeşmeler vardı. 19. yy.'da bu tip çeşmeler Avrupanın bir çok şifalı suları bulunan şehirlerinde inşa edilmiştir.

nisbet – (→ oran).

niş – (Fr. niche; İng. niche, recess; Alm. Nische): Tezyinî, pratik ya da inşâî amaçlarla duvarlarda yapılan çeşitli hücre, yuva, göz vb. na verilen genel terim.

nişan taşı – Eskiden atılan okun düştüğü yere bir anı olarak dikilen ve atanın adı, oku attığı tarih yazılı taş. İstanbulda Ok meydanında böyle taşlar dikilirdi.

nizam – (→ sistem).

nur aylası – (Fr. auréole): Hıristiyan azizlerinin resimlerinde başları etrafına çizilen ışıktan halka

oba – *Ortaasyada Türklerin içinde oturdukları kubbeli çadır. Biçimini meydana getiren iç iskeleti ağaçtan yapılır ve etrafı da keçe ile kaplanırdı. Bir çadırın ya da birkaç çadırda oturanların tümüne de o. denirdi. (yurt)*

obelisk – *(Fr. obélisque; Alm. Obelisk): Yüksek, dörtgen prisma biçiminde, yukarı doğru incelen, üstü piramit biçiminde son bulan ve yan yüzeyleri üzerinde hiyoraglif yazıları olan dini anlamlı ve güneş tanrısının sembolü taşlardır. Mısırda 18. ve 19. Sülâleler zamanında dikilen bu taşlar İstanbul, Roma, Paris ve New York şehirlerine taşınmışlar ve meydanlara dikilmişlerdir.*

ocak davlumbazı – *Evlerde ocakların üzerinde dumanı bacaya vermek için yapılmış olan külâh olup buna "yaşmak" da denir.*

oculus – *(→ okulus).*

odeon – *(Fr. odéon; Alm. Odeion): Yunanistanda içinde konserler verilen amfiteatrlara denmekle beraber bunların tam biçimleri hakkında bir bilgi edinilmemiştir. Atinada Periklesin yaptırdığı O.'un yalnız temel duvarları kalmıştır.*

ofort – *(Fr. eau-forte; Alm. Radierung, Aezkunst): Asitle yedirme gravür. Metal olarak çinko, bakır ve aleminyum gibi madeni plaklar kullanılır. Bu plakların üzerine asitin etki yapmayacağı asfalt ya da 2 ölçü asfalt+2 ölçü balmumu + 1 ölçü reçine karışımı bir vernik eritilerek yaydırılır. Eğer yumuşak vernik yapılmak isteniyorsa 1 ölçü vernik içine 2 ölçü don yağı ya da vazelin katılır. Bu vernik daha çok ince izler elde etmek için kullanılır. Gravür asiti ise, 1 ölçü nitrik asit 9 ölçü su ile yapılır. Asitl daima suyun içine az az dökmek gerekir. Vernikli plak hazırlandıktan sonra üzerine ucu sivri bir aletle istenilen resim yapılır ve asitin içinde 10-15 dakika bırakılır. Ondan sonra plak, terbentin ya da benzin içine atılarak üzerindeki vernik temizlenir ve mürekkep yedirildikten sonra basılır. Asitle yedirme tekniklerinden bir de Akuatinta tekniği vardır. (→ akuatinta).*

okr – *(Fr. ocre): Demir oksitli bir toprak boyadır. Sarıdan kırmızıya kadar çeşitli tonları vardır. Ateşte kızdırıldıkça rengi kırmızıdan koyu kahverengine kadar koyulaşır. Su ve yağla karışır.*

okr sarısı – *(Fr. ocre jaune): Sarı kil rengindeki toprak sarısıdır. (→ toprak sarıları).*

oktogon – *(Yun.) Sekiz köşeli bir temel üzerine yapılmış binaya denir.*

olgunluk çağı – *Sanatta olgunluk çağı diye arkaik devirden sonra gelen klâsik döneme denir.*

op-art – *Lekecilik ve hareket resmine karşı 1960 dan itibaren optik sanat anlamına gelen o. gelişti. Bu anlayışta, sanat yapıtını kurallarla bilimsel olarak düzenleme önem kazandı. Rastlantıya dayanan içgüdüsel otomatik yazı resmi = (içgüdüsel non-figuratif), bu anlayışın tam*

tersi olmaktadır. O., çağdaş endüstri dünyamızda mekaniğin de yardımı ile dekorasyonda ve modanın sunuluşunda, geniş bir uygulama alanı da buldu. O., yeni konstrüktivisit, geometrik biçimleme yöntemleriyle akrabadır ve onların olanaklarından geniş olarak yararlanmıştır. Bauhaus ustalarından Joseph Albers ile Vasarely'den büyük çapta faydalanmış olan o., optik aldatmalara dayanan çalışmalara sahiptir ve aldatıcı bilimsel perspektif resmine itibar etmeyen yeni bir konstrüktivizmi ve doğasal olmayan yeni bir optik görüntü getirmiştir.

oran kanunu – Bir bütünün parçalarının, bütün ile olan ölçü münasebetleri. Sanat eserlerinin, estetik bakımından o.'n isteklerine cevap verecek şekilde olması gerekir. Oran için daima bir birim almak esas olmuştur. Buna küçük ölçü anlamında lât. de "Modulus" denmiştir. Antikitede o., sütun ölçüsünün tesbitinde esas olmuştur. Ölçü, sütunun alt kısmının çapıdır. Bu "modulus" ya da Fr. "module"e göre, bir sütunun, çapının koç misli, sütun aralıklarının kaç misli olacağı tesbit edilirdi. Bu suretle o.'nun her çağda başka başka olduğunu görüyoruz.

O.'larının her çağın mimari, heykel ve resim ölçülerinde önemli olduğunu görüyoruz. Örneğin Yunanistanda heykellerin birimi başa göre tesbit edilirdi. Bu birimlerin tesbit edilmesi üzerinde, Yunan sanatında Polyklet'in uğraştığını görüyoruz. O. ile Rönesansta Alberti ve Leonardo'nun uğraştığını, zamanımızda da bu o. ya da proportion dediğimiz hususla Corboussier'in uğraştığına tanık oluyoruz. Osmanlı klâsik mimarisinde de o. üzerinde Mimar Sinan tarafından çalışmalar yapılmıştır. Yunanistanda da altın kesit ve sütunlu tapınaklar bu alanda yapılmış olan çalışmalardır. İ.K: Moessel, Die Proportionen in Antike und Mittelalter, 1926.

oratuar – (Fr. oratoire; Alm. Oratorium): Hıristiyanlarda saray ve evlerde yapılan küçük tapınak. Bizde mescit karşılığıdır.

orfizm – (Fr. orphisme): Bu sözcük, Apollinaire tarafından Delaunay'ın Berlin sergisinin açılışında 1912 de kullanılmıştır. Apollinaire, Delaunay'ın resimlerinde, Picasso ve Braque kübizminin aşıldığını, şiirli ve müzikli bir anlayışa varıldığını açıklamıştır. Apollinaire bir açıklamasında Delaunay'ın esas bir renk, kendine uyan tamamlayıcı bir rengi bulmadığında, atmosfer içinde kırılıp güneş renklerini kendine çektiğini belirttiğinden söz etmiştir. Delaunay, İzlenimciler'in saf renklerine bağlı olup, Seurat'nın yaratıcılığını da beğenir. O, saf anlatımın, simültane kontrastlar üzerine kurulması gerektiğine ve bunun, renklerin dinamizmiyle, onların varlığını onlatmak için biricik olanak olduğuna inanıyordu. Rengin dinamiklikteki olanaklarının tüketilmesi, tamamen yeni bir sanatın doğma-

sına sebep olmakta idi. Böylece de bu sanat kendine özgü kanunları getiriyor ve doğadan tüm bir bağımsızlıkla hareket edebiliyordu.

Orta Taş Çağı – *(Fr. Mesolithique; Alm. Mesolithikum):* Eski Taş Çağı ile Cilâlı Taş Çağı arasındaki intikal devrine denir. Kültür bakımından daha çok Eski Taş Çağına bağlı eserler yapılmıştır. Şimdiye kadar tanınan O. eserleri bazı kemik eşyalar olup üzerinde kazıma suretiyle yapılmış olan geometrik süsler vardır. Ancak bu çağda insanlar yağma ekonomisinden zirai ekonomiye geçmişler ve toprağı işlemeye başladıklarından ilk köylerin kurulduğunu ve mimari buluşların ortaya çıktığını görüyoruz. Böylece insanoğlu kap-kaçak, çeşitli zirai aletler icat etmiş dili de zenginleşmiştir. İlk seramik örnekleri ve soyut süslemeler bu çağda insanlık kültüründe yer almıştır.

orta sahın – *(Fr. nef centrale; Alm. Mittelschiff):* Camilerde ve kliselerde ortada kalan merkez sahın, salon, ya da nef. Yanlardaki gemilere ise yan sahın denir. *(→ nef).*

orta sahın penceresi – *kilise ve camilerde orta sahanın içine aydınlatan ve orta sahanın üst yan duvarlarına açılan penceleredenir.*

orthostat – *(Fr. orthostates; Alm. Orthostaten):* Antik yapılarda en alt kısımda bulunan yüksek dikine köşeli blok taşlara denirdi.

Osiris – *Eski Mısırlılarda gök tanrıçası Nut'un oğlu olan bir tanrıdır. Kızkardeşi; İsis tanrıçasının kocasıdır. Tanrı olarak tasvirlerinde insan şeklinde gösterilir ve firavunların ayakta gösterilen heykellerinden ayırdedilmesi zordur. Çünkü ölen firavun, O. ile aynı seviyede görülmüştür.*

oturtma çatı–*Beton tavan üzerine birbirlerine payandalarla bağlanmış babaların üzerine yatay olarak konulan mahya aşıklarından meydana gelen çatı inşaatına denir. O.'da çatımakasında olduğu gibi ağırlığı yanlara verme çabası yoktur.*

oturtmalık – *(Fr. soubassement):* Bizde subasman da denmektedir. Binanın toprak üstünde kalan üst temeli olup toprak seviyesinden başlar, bir metre kadar yükseklikte ve bütün cephe boyunca devam eder. O. ekseriya kaba taştan yapılır ve bunun üzerine gelen bina beden duvarlarından bir çıkıntı ile ayrılır. O.'lar bazan silmelerle ayrıldığı gibi, serpme ile de ayrı bir görünüşte gösterilir.

oylum – *(Os. hacım; Fr. volume):* Plastik sanatlarda derinlik anlatımının etkisi. Mimaride O. mekân karşılığıdır.

ölü renk – *Renk şiddeti olmayan hafif renk demektir.*

ön - projet – *1– Bir yapının tahmini masrafı ile başlıca düzenlerini belirten muhtasar plânı. 2– Bir sanat eserinin taslağı.*

örge – *1– Bir bezemeyi meydana tiren ana öğelerden herbiri. 2– Sanatçınının eserine koymak üzere do-*

ğadan beğenip seçtiği görüntü parçası. (→ motif).

ören – *(Fr. ruine): Eskiden yapılmış bina, kale ve kent harebelerine denir.*

paganizm – *Putlara tapınma dinine denir. Putperestlik karşılığıdır.*

pagod – *(Fr. pagode; İng. pagoda; Alm. Pagode): Hintçe bir kelime olup Avrupaya Portekizceden geçmiştir. Hint mabetlerine denir. Stupa ile aynı anlamı taşır. P.'ların birbiri üzerine konulmuş her katının ayrı bir saçağı vardır. Bazılarının üzerinde çan da bulunur. Hindistan, Çin ve Uzak Doğu ülkelerinde görülür. P.'lar ve ştuplar Asya mimarisinin Barok örnekleridir.*

pah – *Birbirine dikey olan iki yüzeyin birleştiği bir duvar köşesini 45°. lik bir açı ile keskin-liğini kaybettirme işi. Duvarcılıkta ve marangozlukta kullanılan sözcükdür. Buna marangozlukta köşe sivriliklerini şev olarak rendeleyerek yuvarlaktırma denir.*

pahlı sütun – *Aşağı doğru bol köşeli yüzeyli sütunlara denir.*

Paleolitik Çağ – *(Fr. Paleolithitique; Alm. Paleolithitikum): (→ Eski Taş Çağı).*

palestra – *(Fr. palestre; Alm. Palaistra): Yunanistanda atletizm için kurulmuş idman yerleri idi. Etrafı sütunlu avluları, soyunma yerleri ve istirahat odaları bulunmaktaydı. P.'ların bize kalanları Hellenistik devirden olanlardır.*

palet – *(Fr. palette): Ressamların-üzerinde boyalarını karıştırdıkları tahta plak.*

palma – *Hurma dalı biçimindeki bir zafer sembolüdür. P., sağlam ve dayanıklı bir ağaç olması yüzünden müsabakalarda kazananlara başarı sembolü olarak verilirdi. Böylece p. bir zafer sembolü olmuştur.*

palmet – *(Fr. palmette; Alm. Palmette): Palmiye biçiminde bir nebat bezeme motifidir. Yaprakları simetrik olarak düzenlenmiş p. motifi Mısır ve Mezopotamyalılar ile Yunanlılar tarafından kullanılmıştır. Mısırlılar p. biçiminde sütunlar da yapmışlardır. P. Roman mimarisinde de kullanılmıştır.*

Pan – *(Fr. Pan; Alm. Pan): Çok eski bir dağ ve sürü tanrısıdır. Sanatta keçi ayaklı olarak gösterilen insan biçiminde bir tanrıdır. P.*

Palmet

seyahat edenlere yazın öğlen sıcağında kendini gösterir. Bilhassa Barok resminde mitolojik resim yapanlarca çok resmedilmiştir.

pancur – *(Fr. jalousie): Bir evin pencerelerinden içeriye ışık ve yaz sıcağı girmesine engel olmak için konulan kanatlı, fakat içeriye hava*

şirmesine engel olmayan bir çeşit kepenktir.

pandantif – *(Fr. pendentif; Alm. Gewölbzwickel, Kuppelzwickel; İng. pendentive): Kubbeli inşaatta kemerler üzerine oturtulmuş kubbe ile kemerlerin arasını kapatan üçgen biçimindeki kubbe parçalarından her biri.*

Pandantif

pano – *(Alm. Paneel, Tafel, İng. panel): Etrafı çerçeveli düz yüzeyler olup mimaride silmelerle sınırlıdır. Resimde de üzerine boya resim yapmak için hazırlanan düz tahta plâklara denir. Duvar resmi anlamına da gelir.*

panorama – *(Fr. panorama): Bir noktadan bütün çevrenin görünüşünü gösteren manzara resimlerine denir. P. resmini göstermek için silindir biçiminde binalar yapılmıştır ki, bunlara p. binaları denir.*

panoramik – *(Fr. panoramique): Bir noktadan bütün çevreyi içine alan görünüşlere denir.*

Panteon – *(Fr.) (Alm. Pantheon): Romada kubbe çapı 39,5 m. olan Antik çağda yapılmış dünyanın enbüyük kubbeli inşaatıdır. Roma krallarından Hadrian tarafından M.S. 115-125 yıllarında Suriyeli bir mimara yaptırılmış bir tapınaktır. Yüksekliği 43 m. dir. Işık, kubbenin ortasındaki 9 m. çapındaki yuvarlak bir delikten girmektedir. Pariste büyük adamların içine gömüldükleri bir P.'daha vardır.*

papirus-sütunu – *Mısırlıların Orta ve Yeni İmparatorluk çağında kullandıkları başlığı papirus yaprağından mülhem bir sütun biçimi.*

paradies – *(Alm. dır). (→ atrium).*

Parçalama - *(Fr. deformation): Sanatçının model olarak ele aldığı nesnenin görünüşünü yorum amacı ile değiştirmesidir. Böylece nesne, sanat eseri haline gelir.*

parmaklık – *(Fr. balustrade):*

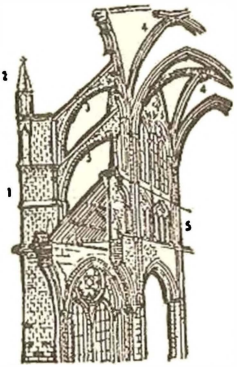
Partenon – *(Fr. Parthénon): Yunan tanrısı Athena Parthenos adına inşa edilmiş Akropoldeki bir tapınaktır. Dorik düzende, iç kısmı üç nefli bir esas kısım ile bir küçük odadan ibarettir. Etrafı çift sıra sütunludur. P., mimar İktinos tarafından plânlanmış ve Fifyas tarafından da inşaatına nezaret edilmiştir. (M.E. 447-438). Heykelleri Fidyas tarafından yapılmıştır.*

pastel-resim – *Kuru boya tekniğidir. Süzgeçten geçirilmiş yulaf lapası pastel boya tozlarının yapıştırıcı kuvveti olarak en iyi malzemedir. Jelatin, yapıştırıcı olarak kullanılacaksa suya oranla % 3, arapzamkı kullanılacaksa % 2 oranında alınır. Kitre ise 3 gr. bir litre su için yeterlidir. Su ile karışan boyalar, pastel imali için kullanılır.*

İlkkez 15. y.y. da kullanılmıştır. Bu tarihlerde p. yalnız desenlerin renklendirilmesinde kullanılmıştır ve p., desen anlayışındadır. 16., 17. y.y.'da İtalya, Almanya, Fransada gittikçe yayıldı. 18. yy.'da p. bir çeşit boya resim anlayışı kazanmağa başladı. Maurice Quentin de Latour bu yeni çalışma alanında ünkazandı. Fransız klâsisizmi zamanında p. itibarını kaybetti. İlk kez 1870 yıllarında Degas ve Almanyada Lenbach ile p. yeniden önem kazandı. P. bugünün resminde değerini korumaktadır.

patates baskı – *(→ yüksek baskı)*

payanda – *(Fr. étai, étançon; İng. prop, stay, stanchion; Alm. Stütze):*

1- Payanda ayağı. 2- payanda kemeri. 4- kaburgalı kubbe. 5- Triforyum.

Bir duvarı tutmak ya da takviye etmek için tazyiki karşılamak üzere kullanılan destek.

payen – *(Fr. paien; İng. pagan; Alm. Götzenanbeter; Arap. müşrik):* Puta tapanlara denir.

paysage – *(Fr.). (→ manzara resmi).*

peplos – Eski Yunanlılarda kadınların omuzlarına bir kopça ile tutturdukları kumaş elbise.

perdah – Bir maden levhayı ya da duvarı iyice düzlemek. P. zımpara mala vb. ile olur.

pergola – *(Fr.):* Asma ya da sarmaşık sardırılan tahta, taş sütun ya da direkler üzerine kurulan çardak. Modern evlerin teraslarında yapılan ahşap çardağa benzeyen inşaat. Bizde çardak karşılığıdır.

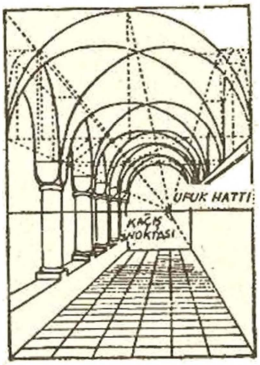
peridrom – *(Fr. péridrome):* Yunan tapınaklarının etrafında, sütunlarla çevrili, altında gezinilen kısım.

peripter – *(Fr. périptère):* Eski Yunanda etrafında bir sıra sütunu bulunan tapınaklara denir.

peristilium - peristil – 1– *(Fr. peristyle; Alm. Peristyl):* Yunan evlerinin etrafı sütunlarla çevrili bahçe gibi düzenlenmiş avlusu. Bu biçim p., Romalılar tarafından aynen alınmıştır. 2– Bir yapının ön yüzünde sütunlu giriş.

perspektif - manazır – *(Fr. perspective; Alm. Perspektive; Lât. perspicere):* Oylumun ve onun içindeki eşyaların ve nesnelerin aynı görüş noktasına göre, bir yüzey üzerine, gerçek görüntüsüne göre tesbiti ve resmedilmesine denir. Bir camı bir oyluma tutup bunun üzerine bütün eşyanın ve oylum görüntüsünü çizersek her eşya yakın ve uzaklıklarına göre büyür ve küçülür. Böylece p.'e uygun bir resim meydana gelir. Bu görünüşe göre, oylumun, eşyaların tesbitine p. denir. Resimde çizgi perspektifi,

renk perspektifi gibi deyimler de vardır. P.'de "bakış noktası",

Perspektif çizim

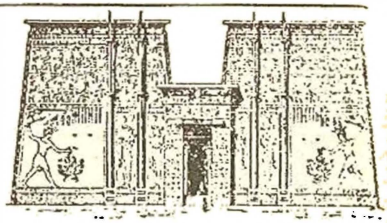
"kaçış noktası", "ufuk hattı" gibi görünen şeyin matamatik olarak p. çizimi 15 y.y.'da Floransalı mimar Brunellechi tarafından bulunmuştur. Bu bilimsel p.'e göre ilk resim Masaccio'nun 1425'de yaptığı fresklerde uygulanmıştır. Bilimsel P. yanında Japonların "hava P." inde eşyalar yukarıdan aşağı belli bir bakış noktası dikkate alınarak yapılır.

pervaz – *(Fr. baguete): Kapı ve pencerelerde silmeli kenarlık*

petek – *(→ minare)*

piktografi – *(Fr. pictographie): İlk insanların resimle ifade ettikleri yazılar. Yani bir şeyi resimle göstermek suretiyle yazılan resim şeklindeki yazı.*

pilastr – *Gömme sütun. Duvar giyiminde dekoratif bir etkisi olup, taşıma gücü olmayan, duvara yapışık biçimde gösterilen sütunlar. Antik Çağ, Rönesans ve Klasisist devirde kullanılmıştır.*

pilon – *(Fr. pylon; Alm. Pilon): Kapı Kulesi. İki tarafı kuleli, büyük, anıtsal kapılara denir. Mısır mabetlerinden bazılarında p.'lar görüyoruz. Karnak Tapınağındaki gibi.*

pilpaye – *(→ filayağı).*

pinakothek – *(Yun.) Resim koleksiyonu anlamındaki bir kelimeden alınmıştır. Sonradan resim müzelerine denilmiştir. Atinada Akropolis'de bir p. vardı. Münchner Pinakothek gibi.*

pitoresk resim – *(Fr. pittoresque; Alm. malerisch.): Doğa parçalarının katı bir biçimde anlatılmamış çalak ve artistik bir heyecanla yapılmış olan resimlerine denir. Yani boyanın kendi güzelliğinin görünüşüne önem vererek yapılmış resim.*

piyasa grafiği – *(Alm. Gebrauchsgraphik, angewandte künstlerische Graphik): Ticari piyasa grafiği. Kimlik simgesi (ekslibrist), afiş, endüstrinin gerek duyduğu kutu resimlemeleri, kitap ve dergi resimleri ile kapak resimleri gibi grafik çeşitleri p.'nin kapsamına girer. İlk kez 19. y.y.'da p.'ne gereksinme duyulmuştur.*

plakat boya – *Bugünkü boya endüstrisinde içinde plastik tutkal bulunan kapatıcı afiş boyalarına de nir.*

plastik – *(Fr. plastique; Alm. Plastik; Arap. tecsim; İng. plastic): Bir cismin yoğrulabilir bir madde ile örneğini yapma. Heykel in her nevi. Genel olarak üç buutlu anlatım. Üç buutlu eser.*

plastik boya – *plastik tutkallarla yapılmış boyalar olup daha çok dekorasyon işlerinde kullanılış.*

plâstik sanatlar – *(Fr. arts plastiques): Resim, heykel ve mimari sanatlarına denir. Üç buutlu anlatımı olan sanatların ismidir.*

plastilin – *Üst baş ve eli kirletmeden heykel çalışmalarında kullanılan bir madde olan plastilin: 13 kısım süzülmüş kil ya da koolin, 31 kısım balmumu, 5 kısım çinko üstübeci, 28 kısım kükürt, 14 kısım zeytinyağı birbirleriyle eritilerek ve içine bir miktar suda eriyen toz boya konularak elde edilir.*

platform – *(Fr. Plate – form): Tabandan yüksekçe yapılmış düzlem. set.*

platöresk – *(Fr. plateresque; İng. platteresque; Alm. Silberscmiedstil): Mimaride, kuyumculuk işlerindeki biçim ve süsleri andıron ve bilhassa İspanyol Rönesansını karakterlendiren üslûba denir.*

Pluton – *Yunan mitolojisinde ahiret ve ölüm tanrısı olup, heykellerde korkunç yüzlü, sakallı, ayaklarının altında da bir yılanla gösterilmiştir.*

Plutos – *Yunan mitolojisinde servet tanrısıdır. Çocuk ya da gözleri kör bir ihtiyar biçiminde tasvir edilirdi.*

podium – *Roma amfiteatrlarında ortadaki aren kısmını basamaklı oturma yerlerinden ayıran alçak duvar. 2– Odanın bir kısmına yapılan yüksekçe döşeme. 3– Amfiteatrlarda imparatorların oturmalarına mahsus yüksekçe yer, set.*

polikromi – *(Fr. polychromie): Çok renklilik demektir.*

Pompadur üslûbu – *Fransada 15. Louis (Lui) zamanındaki Rokoko üslûbuna denir. (→ Rokoko).*

pop-art – *Popüler sanatın kısaltılmış adıdır. 1960 lardan buyana İngiltere ve Amerika'da ayrı ayrı doğup gelişmiş bir sanat akımıdır. Özellikle Amerika'da günümüzün en yaygın anlayışıdır. P., Dadacılar'ın kolajlarından ready - made'lere değin kendinden önceki öncü akımları âdeta yeniden fakat daha kuvvetle canlandırmakta ve sürdürmektedir. Bu akım sanatçıları, endüstri ürünü artıklardan gazete parçalarına, insan ile diğer canlı ve eşyalardan alınmış mulajlardan, hazır doğa nesnelerine değin ne bulunursa, bunları giderek kompoze etmeğe gereksinme bile duymadan sanat yapıtı olarak sunmada bir sakınca görmezler. Böylece bir montaj anlayışından daha da ileri giderler. P., gerçek ile görüntünün farkını çarpıcı bir biçimde ortaya koyar ve bugünkü endüstrinin ilkel bir hale getirdiği makineleşmiş hazırcı insanında gözlemlenen klişe tasavvurların iğrençliğine değinmek ister.*

porfir – *Somaki mermer.*

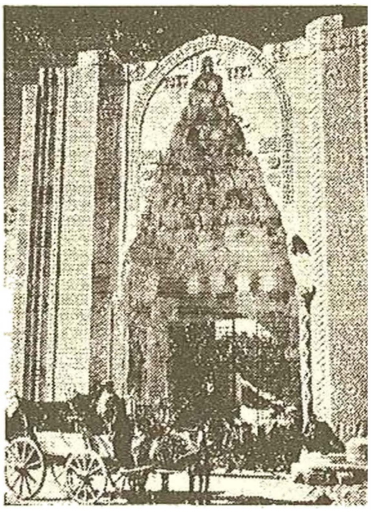
porselen – *(→ keramik).*

portal – *(Fr. portail; İng. doorway, gate, gateway; Alm. Portal; Arap. bâb kebîr): Önemli binaların cephelerinde yer alan yapının mimari üslûbunu temsil eden anıtsal giriş kapılarına denir. Taçkapı da denir. P.'ler bina cephesinin en dikkati çeken mimari unsurudur.*

portik *ya da* **portikus** – *Batı dünyasında anıtsal büyük yapıların önlerine Yunan ve Roma tapınaklarına olan hayranlıkla ayak ya da sütunlar üzerine oturtulmuş giriş yapısı. Yalnız başına olan p.'ler de vardır ve meydanlara yapılmıştır.*

portre – *(Fr. potrait; Alm. Portrat, Bildnis): Belli bir kişinin heykel malzemesi, boya, grafik ya da desen ile yapılan resmi olup o kimsenin karakterini ve ifadesini tamamen veren resimlere denir. P. yalnız aş, göğüs, dize kadar, olduğu gibi ayrıca boy ve aile p.'leri olarak çeşitli ölçülerde işlenmiştir. Eski Mısırda bir gerçekçi p. sanatı vardı. P. de Yunan idealizme, Roma natüralist bir anlayışa önem veriyordu. İlkkez Rönesans öncesi ve Rönesansta portre sanatı gelişmeğe başlamış, Rönesans ve Barokta dikkate değer portreciler yetişmişti. Bizde p.'ye Os. şebih denirdi. Sonradan tasvir denilmiştir.*

Poseidon – *Yunanlıların iç deniz tanrısıdır. Romalıların Neptunus tanrısı, P.'nun karşılığıdır. Elinde üç dişli mızrağı ile Zeus'dan ayrılır. Mızrağını sapladığı kayadan su fışkırır.*

Portal

post-empressiyonizm – *(Fr. post-Impressionnisme. Alm. Post-Impressionismus): Empressiyonistlerden sonra gelen ressamlar anlamında bulunmuş bir sözcüktür. Empressiyonizmin ışık renkleri ile atmosfer oyunlarına önem vermeyerek eşyayı sağlam bir inşa içinde göstermek isteyen ve güneş renkleri ile yetinmeyerek bütün renkleri paletlerine alan ve doğayı yeniden realize eden ressamlara denir. P. ressamları: Cézanne, Van Gogh, Lautrec, Munch vb.*

poşat – *(Fr. pochade): Not alma anlamında ve çabuk olarak birkaç fırça darbesi ile yapılması istenilen resimlere denir. (→ taslak).*

pota – *Madeni döküm için, içinde maden eritilen pişirilmiş toprak kap.*

Pre-Raffaelitler - *(Alm. Präraffaeliten; İng. Raphaelite-Brotherhood): 1848 de Rosetti Hunt ve Millais tarafından kurulan İngiliz sanatçılar birliğinin mensupları. Bu birlik, adını, john Ruskin'in 1851 de yayımladığı "Pre-Raphaelisme" adlı kitabından almıştır. P., ülkülerini 15. y.y.'ın Botticelli, Mantagna vb. gibi ressamlarının, insana kazandırdığı vicdanlılığı ve dürüstlüğü benimsemişler ve bu amaçlarını dini, ruhsal bir resimde yansıtmışlardı. Endüstriyi insan vicdanının oluşmasında tehlikeli görüyorlar ve Ruskin ile Morris'in düşüncelerini paylaşıyorlardı. İngilizlerin "New-Art" (art-nouveau) akımı, P.'in yarattığı bu zemin üzerinde 19. y.y. sonunda doğma olanağı bulacaktı.*

Primitifler – *İtalyadaki 13, 14. ve kısmen 15. y.y. ressamlarına denir.*

Primitif sanat – *(→ İlkel sanat).*

prisma renkleri – *Gök kuşağı renkleri olan kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lacivert, mor. Empresyonizm ile ilk olarak resim sanatında açık hava resmine girilmiştir.*

profil – *Portre sanatında bir insanın tam yandan resmi. 2– Binanın dik olarak bir yüzey ile kesilmesinden meydana gelen kesiti.*

pronaos – *Eski Yunanlılarda mabedin önünde sütunlu, revaklı olan kısım. P.'un üst kısmı örtülü olup alınlığı üçgen biçimindedir.*

proporsiyon – *(Fr. proportion): Nispet, oran. Parçaların birbirine olan oranları.*

prostil – *Yunancada önü sütunlu ve revaklı olan tapınaklara ya da yapılara denir.*

protodorik sütun – *Eski Mısır sanatında kullanılmış yivli bir sütun olup Yunanlıların Dorik sistemine benzediğinden bu ad yanlış olarak verilmiştir.*

prototip – *Ele model olarak alınan esas orjinal.*

Psişe – *(Fr. Psyché; Alm. Psysche): Eski Yunanlılarda bir ruh olup çok çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Yunan arkaik sanatı onu kanatlı bir varlık (Eidolon), bazan da bir kuş tasviri ile göstermiştir. İlkkez Helenistik devirde ve Roma heykelinde kelebek kanatlı güzel ve zarif bir kız olarak tasvir edilmiştir ve Eros (Amor)'un sevgilisi olmuştur. Amor ve P. nin efsaneleri en güzel olarak Rafaelin Villa Farnesina'da Yaptığı fresklerde ifade edilmiştir.*

psödodipteros – *(→ tapınak).*

put – *(→ idol).*

putrel – *(Fr. poutrelle): demirden olan kirişe denir.*

putto – *(Fr. putto; İtal. putti = çocuk sözcüğünden. Alm. Putten): Çıplak küçük çocuklar olup kanatlı ya da kanatsız olarak İtalyan Erken Rönesansının bir buluşu olarak çocuk meleklerin bir karşıtıdır. P.'lar için Antikitenin Amorette'leri örnek alınmıştır. Ancak P.'lar dünyevi bir varlık tasavvur edilmişlerdir ve Rokoko'da çok kullanılmışlardır. Barok resim ve heykel sanatının önemli bir unsuru olmuşlardır.*

puvantilizm – *(→ yeni izlenim-*

cilik).

quattrocento – (İtal.): 15. y.y. demektir.

Râ–Eski bir Mısır güneş tanrısıdır.

rakursi – (Fr. raccourci): (→ kısa görünüş).

rayonizm – (Fr. rayonisme): Michel Larionow tarafından 1911-12 yıllarında Marinetti'nin Moskova ve Petersburg'da verdiği fütürizm'le ilgili konferanslardan sonra geliştirilmiş bir anlayıştır. Manifestosu 1913 de yayımlanmıştır. Bu manifestoda rayonist resmin, zaman ve mekânın dışına çıkılarak dördüncü boyutu elde etmesi ve bu izlenimi uyandırması isteniyor. Bu amaca ulaşmak için, ressamın nesneyi parçalaması öngörülüyor. Larionow ve eşi Natalie Gontschorowa, Kandinsky'nin resimleri yanında ilk soyut sayılan resimleri de yapmışlardır. R., aslında Delaunay'ın orfizm'i ile Mc-Donald Wright'in senkronizm'inden farklı sonuçlar getirmiş değildir.

ready Made – (İng. ready = hazır; made = yapılmış): Önceden yapılmış bir eşyanın sonradan sanatçı elinde biçim değiştirerek yeni anlam ve biçim kazanan eser.

realizm – (Fr. réalisme; Alm. Realismus): (→ gerçekçillk), (→ natüralizm).

Rejans üslûbu – Fransada 1715 –1723 yılları arasındaki 14. ile 15. Lui zamanlarındaki intikal üslûbuna denir. 14. Lui üslûbunun katı hatları yumuşaltılmış, hafif ve zarif formlar uygulanmıştır. Bina plânlarında yuvarlak mekânlar yer almağa başlamıştır. 14. Lui'de, bu bina köşeleri dik açılı idi. Duvar ile tavanın katı birleştirilişi yerine tavan yükseltilmiş ve ikisi arasına bir meyil verilmiştir. Duvarlarda mustakil sütunlar yerine plaster'ler yer almıştır. R.'nda neşeli bir süsleme, zarif bir biçimde fazla çıkıntılı olmayan bir rölyef dikkati çeker. R.'nda yumuşak hafif bir süsleme vardır. Dragon, diademli kadın başları mimari içlerinde süs unsurları olmuşlardır. R.'nun mimarı Robert de Cotte ve dekoratörü Pineau'dur.

renk – Plâstik sanatlardan resimde esas öğedir. Plastik sanatlarda r. derinlik anlamı kazandırılarak kullanılır. R.'lere, birbirleri ile karıştırılarak istenilen yere uyan bir değer = ton kazandırılır. Eğer r.'ler ara tonlu ise, o takdirde oylum duygusu uyandıran r. değerleri ortaya çıkar. Bir r. diğer r.'ler arasında uyuşmuyorsa bizde bağırıcı, uyandırıcı etkiler, uyuşuyorsa rahat etkiler uyandırır. R.'ler saf değerleri ile duygusal bir etki yaratırlar. Bu etki, plastisitesi olan tonlu r. lerin etkisinden başkadır. Plastik r.'ler etki bakımından etrafı ile uyuşum halinde ve bir biçimin etrafında armonik olarak değerlendirilmiştir. Bu bakımdan renk, satıhlaşmayı; valörlü r.'ler ise hacmi gösterir. R.'lerin insanda uyandırdıkları derinlik etkisi yüzünden zanatçılar r. perspektifine önem verirler. Bizde resim boyaları ithal malı olduklarından ressamlarımız daha çok Fr. isimleri kul-

lanmaktadırlar. Piyasada satılan toz boyalar ise daha çok gelişigüzel isimler altında satılmaktadır. Bu bakımdan türkçe isimlerini verdiğimiz boyaların bir kısmı yabancı isimler altında gözükmektedir. Ressamların kullandıkları boyalar şunlardır:

Kurşun beyazı	blanc de plompe	Kremse Weiss
Limon sarısı	jaune citron	Zinkgelb
Napoli sarısı	jaune de Naples	Neapelgelb (açık, koyu)
Kadmiyum sarısı	jaune de cadmium	Kadmiumgelb (açık, koyu, turuncu)
Hint sarısı	jaune indien	Indischgelb
Işık sarısı	jaune brillant	Brillantgelb
Toprak sarısı	ocre jaune	Ockergelb
Siyena toprak sarısı	terre de Sienne	Terra di Siena (açık, koyu)
Kiremit kırmızısı	rouge anglais	Englischrot
Kestane rengi	brum van Dyck	Van Dyck Braum
Vişne çürüğü	carmin	Karmin
Gül kurusu	rose solide	Echtrosa
Ateş kırmızısı	vermillon	Vermillonrot
Kızıl	rouge écarlate	Helioechtrot
Kadmiyum kırmızısı	rouge de cadmium	Kadmiumrot
Alizarin kırmızısı	laque de garance	Alizarin-Krapplack (açık, koyu)
Kobalt mavisi	bleu de cobalt	Kobaltblau
Lâcivert	bleu d'outremer	Ultramarinblau
Gök mavisi	bleu d'azur	Azurblau
Prusya mavisi	bleu de Prousse	Preusischblau (Parisserblau)
Tavus yeşil	vert héliogen	Heliogengrün
Emarot yeşili	vert émaraude	Chromoxydgrün feurig
Vérones yeşili	vert Véronése	Schweinfurtergrün
Toprak yeşili	terre vert	Grünerde
Fildişi siyahı	nolr d'ivoire	Elfenbeinschwarz

renso – (Fr. rinceau; İng. scrollwork; Alm. Laubwerk): Kıvrıkdal. (→ kıvrıkdal).

resim- boya resim – (Fr. peinture; Alm. Malerei; İng. painting): Çizgi ve renklerle düz biz yüzey üzerine doğadan bir parçayı ya da sanatçının iç dünyasının durumunu anlatma sanatıdır. Mumluboya, sulubova (akvarel), yağlıboya, guvaj.

pastel, tempera ve fresko (bütün bu kelimelere bakınız) gibi teknik olanakları vardır. İlk r.'ler önce su ve hayvan yağları ile karıştırılmış boyalarla, sonra suluboya, fresko, mumlu boyayla, Rönesans öncesi devirde de tempera ve guvajla, Rönesanstan itibaren de yağlı boya ile yapılmıştır. İlk yağlıboya resim Van Eyck kardeşler tarafından bulunmuştur. R. sanatına çağımızda her türlü malzeme girmiştir. Boyanın yanında r.'e çeşitli maden ve ağaç ve hattâ dokuma da girmiş bulunmaktadır. Malzeme yapısı r. değeri olarak resme sokulmuştur.

restitüsyon – *(Fr. restitution; İng. reconstruction; Alm. Restitution, Rekonstruktion): Kısmen ya da tamamen yok olmuş ya da ilk biçimi değiştirilmiş bir anıtın plânını, elevasyonunu, tezyinatını harabesine, kalıntılarına ya da kaynaklara göre yeniden çizme. Bu şekilde çizilen plan, elevasyon, tezyinat.*

restorasyon – *(Fr. restauration; İng. restoration; Alm. Wiederherstellung; Arap islâh): Bir sanat eserinin sadece harap olan kısımlarını, eserin daha fazla harap olmasını önlemek amacıyla aslına uygun olarak onarma.*

revak – *(Fr. portique; İng. portico, colonnade, rivaq; Alm. Laube, Saulenhalle; Arap. rivaq): Duvarla aralarındaki boşluk tonoz, kubbe ya da damla örtülü sütunlu kemer sıralarının teşkil ettiği, bir yanı açık dehliz.*

kapı revakı – *(Fr. porche; İng. porch, galilee; Alm. Eingangshalle, Vorhalle, Laube): Portallerin (giriş kapıları önüne yapılan , bir ya da üç tarafı açık, sütunlu sundurma. Revak Osmanlı cami ve türbe mimarisinde çok kullanıldığı gibi Ortaçağ manastırlarının orta avlularında da değerlendirilmiştir. Revaklı avlu bir islâm mimari buluşu olmuştur.*

ribat – *Tunus, Fas ve Cezayirde, Arap imparatorluğunun kara ve deniz sınırlarının önemli noktalarında, askeri kuvvetlerin barındığı aynı zamanda dini karakteri olan ve kervansaray vazifesi gören müstahkem mevkilere verilen isim. R.'lar bir surla kuşatılmış, bir mescit, müteaddit odalar, anbarlar, ahırlar, sarnıç gibi kısımları içine alan ve bir gözcü kulesinin minare olarak vazife gördüğü yapıdır.*

Rokay

ritm – *(Fr. rythme; İng. rhythm,*

Alm. Rhythmus;Arap. İttizân):Genel anlamda, bir kompozisyonda farklı unsurların münavebe ile ve muayyen aralıklarla birbirini izlemesi. Vezin.

Rokoko – *(Fr. rococo; İng. rococo; Alm. Rokoko 18. y.y.'ın ortalarına doğru, Barok üslûbunu izleyerek Fransada düz hatlara bir tepki olarak doğan, 19. y.y.'da Türkiyeye de yayılan, yuvarlaklaştırılmış çizgiler ve fazla özentili biçimlerle karakterlenen; Barok üslûbun aşırı kabalığı, ve ağırlığı yanında hafif ve ince bir görünüşe sahip tezyini uslûp. Rokay, Rokoko gibi mübalağalı anlatımlar Barok üslûbunun son devresi içinde incelenirler.*

Roman sanatı – *(Fr. L'Art Roman; Alm. Romanische Kunst, Romanischer Stil): Bu sözcük 1825 de arkeolog Arcisse de Caumont tarafından ortaya atılmıştır. Ortaçağ sanatının ilk devresi olup 950 den 1200 yıllarına kadar Fransa'da 1150 civarında sona erer. R., Alman mimarisinde dini dünya görüşünün en yüksek noktaya vardığı devri içine alır. Roman mimarisi sağlam bir inşa tarzını prensip olarak kabul etmiştir. Aza kanaat, dinde olduğu gibi mimariyi de süsten uzak tutmuştur. Roman mimarisinde, bazilika tipi kilise gelişmiş ve kilise mimarisine yeni unsurlar eklenmiştir. Çift kor, batısında yer alan çift kuleli cephe, yan kapılar, transept ve haçvari inşaat hep Roman sanatı buluşlarıdır. Roman mimarisinde ayrıca, Neflerin üzerlerini örten düz çatı terkedilmiş ve parçalı kubbe inşa usûlleri bulunmuştur. Böylece kubbeli bazilika ortaya çıkmıştır. Transept üzerindeki kule de bu devirde ilk olarak görülür. Roman mimarisi bir kitle mimarisidir. R.'ında duvar ve tonoz resmi olarak fresko tekniği kullanılmıştır. Kitap resminde hem doğa gözlemi hem doğadan*

Bir Roman kilisesi

uzak hayali-dini konular işlenmiş mekân gözlemi başarılamamış ve öneme göre şahıslar büyük ya da küçük bir şekilde gösterilmişlerdir. Heykel de, mimariye bağlı kalmış, dini kişilerin heykelleri ile mezar heykelleri önem kazanmıştır. Roman kiliselerinin portal heykelleri, ince ve uzun olup sütun gibi elbiseler içindedirler. Roman mimarisi gibi heykelleri de sade ve ince uzundur. Roman sanatından önceki devir: 800-950. Bu tarihler arasında R.'nın unsurları hazırlanmıştır. Erken Romanik: (950-1050). yeni bir temel planı ve kubbenin yapılmağa başlanışı. Yüksek Romanik: 1180 kadar olan devir. Çapraz kubbenin yapılışı. Geç Romanik (intikal üslûbu devresi): dekoratif inşa unsurlarının bol olarak kullanıldığı son roman sanatı devresidir.

romantizm – (Fr. romantisme; Alm. Romantismus): Sanatta bir akım olup bir üslûp devresi değildir. Yani arkaizm, klasik ya da barok gibi bir üslûp devresi özelliklerini taşımaz. R. anlayışında bir mimari ve süsleme üslûbu mevcut değildir. Rokoko nasıl tam bir üslûp değilse ve Baroka bağlı ise R. de çağının karışık Barok neoklâsik üslûp çemberi içindedir. Romantik bir heykel sanatı olmamıştır. Yalnız efsanevi, Antik ve dini Ortaçağ konularının değerlendiği bir anlayış olup, bilhassa resimde değişik teknik değerler göstermektedir. Edebiyat müzik ve şiirde bir akım olan r., materyalist görüşün karşısına çıkmak istemiştir. Fransız klasisist anlayışının karşısına çıkan romantik resim akımı ise Fransada heyecanlı, duygulu, efsanevi, yabancı dünyaların egzotik havasını resme sokuyordu. Renkçi bir paleti resme Fransız r.'i getirmişti. Almanyada ise, hıristiyan Ortaçağ Almanyasının dünyasını yansıtan ve mucize yaratan dini konular ile hisli manzara resimleri dikkati çeker. (1810–1850 arası).

rotond – Fr. rotonde; İng. rotunda; Alm. Rundbau): Çember biçiminde bir plan üzerine inşa edilmiş kubbeli bina.

rozas – (Fr. rosace; İng. rosewindow; Alm. Rosette): Yuvarlak biçimde düzenlenmiş, tezyini yapraklardan ibaret gülü hatırlatan mimari süz. Gülbezek.

rozet – (Fr. rosette; İng. rosette; Alm. Rosette): Merkezde bulunan bir yıldızın etrafında yer alan çeşitli biçimlerin meydana getirdiği süs.

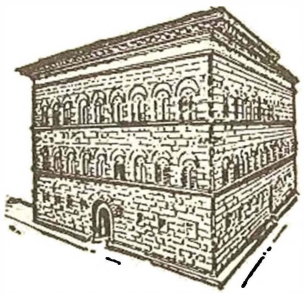
rökonstrüksiyon – (Fr. reconstruction; İng. rebuilding; Alm. Weideraufbau; Arap. tecdîd): Bâzan restitüsyon'la aynı anlamda kullanılan bu sözcük, restitüsyona göre inşa etmeyi, ya da restitüsyona göre yapılan anıtı ifade eder. (→ restitüsyon).

rölyef – (→ kabartma).

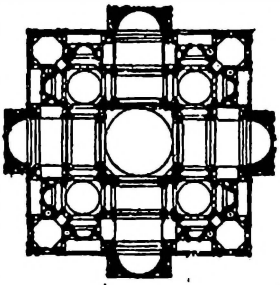
Rönesans – (Fr., Alm. Renaissance): Bu sözcük güzel sanatlar için söylendiği halde bu alanın dışına taşan bir anlamı vardır. Yeniden

doğuş" anlamına gelen "rinascita" terimini ilk kez R. yazarlarından Vasari 1550 de kullanmış ama bunun başlangıç tarihini göstermemiştir. Vasarinin sözünü ettiği yeniden doğuş, Ortaçağın anlayışını aşan bir italyan sanat görüşüdür. Bu bakımdan Vasarinin "rinascita" sözü bir çağı ya da bir üslûp anlayışını adlandırmakla değil, yalnız bir sanat olayıyla ilgilidir. R. sözcüğü ilk kez Fransada 1820 de "yeniden doğuş" anlamına Rönesans = (Fr. Renaissce) diye adlandırılmış ve Fr.'dan da İtal.'ya (rinascimento) olarak geçmiş ve bir çağın görüşüne ad olarak kabul edilmiştir. R.'ın ana hatlarını ilk olarak Jacop Burckhardt "İtalyada Rönesans Kültürü" adlı kitabında açıklamıştır. Ortaçağda sanatta ve eserlerde kişilik aramak söz konusu değildir. Hattâ sanat eserlerinin altına sanatçı ismini yazmazdı. Herşey Tanrı tarafından insana yaptırıldığına göre sanatçının eserde bir rolü yoktu. R.'da sanatçının kişiliği söz konusu olduğu gibi, sanat eserinin ortaya çıkış kanunları da araştırılıyor ve sanat eserinin bilinçli yollardan geçilerek yapılması görüşü kuvvet kazanıyordu. R. İtalyada antik-Roma milliyetçiliğine eğilim ile doğa etüdüne dayanır. Doğa incelemesini esas alan temel düşünce ve ideal değerlere önem verme, pozitif araştırmaya olan inancı çoğaltmıştır. R., dini inançlara karşı insanın ilk kez-kendi kişisel düşüncesi ile çıktığı çağdır. R.'ta, Antikitenin heykelleri dikkatle incelendiği gibi, insan anatomisi, bilimsel perspektif, sanat teorileri ortaya çıkarılıyordu. Ayrıca R.'ta sanat eserleri kolleksiyonu merakı da doğuyordu. Kilise gene sanatçılara sipariş veren bir kurumdu. Ancak krallar sanatçının önemli bir koruyucusu oluyorlardı. R.'ta dini konuların dışına çıkılıyor ve dünya ile ilgili olanlar önem kazanıyordu. Portre ve doğa parçaları gerçekçi bir gözle inceleniyor. R. mimarisinde Gotik üslûbun unsurları tamamen kalkıyor. Mimaride merkezi sistem, hıristiyan ibadetine uymamasına rağmen esas düzen oluyor. Yani bazilika sistemi yerine bizdeki gibi kubbeli inşaat önem kazanıyor. Bunun bir Osmanlı etkisi olması mümkündür. Çünkü Osmanlı Mimarisi bu çağda en kuvvetli dönemini yaşıyor ve işgal edilen Avrupa ülkelerinde hep bu merkezi sistemde camiler yapılıyordu. Rönesans heykelinde anatomi ve ideal görüş uygulanıyordu. Heykelde Donatello, Michelangelo, resimde Leonardo ve Rafaello gibi değerli sanatçılar görülüyor. Resimde oylum derinliği önem kazanıyor ve gerçekçilik ile idealizm birbiri içinde eritiliyordu. Işık-gölge ve çizgi birbirlerine zarar vermeden kullanılmak isteniyordu. Bilimsel perspektifin resim için aesasları tesbit edilmişti. Ressam ve heykelciler ayni zamanda birer bilim adamı idiler. Hollandalı van Eyck kardeşler tarafından bulunan (1432)

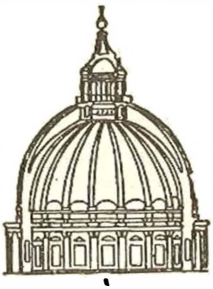
yağlıboya tekniği ile R., resim alanında yepyeni bir gelişim gösteriyor; böylece derinlik anlatımı yepyeni bir şekilde ortaya konuluyordu. Çizgi egemenliği, ışık- gölge anlatımına az önem verme, anatomi, dengeli kompozisyon , gerçekçi oylum ölçüleri ile R. bütün kendinden önce gelen anlayışı yani Ortaçağı aşıyordu. R., Avrupanın önemli bir üslûp çağı olarak kabul edilir. Aşağı yukarı 1420-1500 Protore–naissance = İlkrönesans; 1500-1530 Yüksek R.; 1530 sonrasında da Barok eğilimler görülmeğe başlıyor. Bu son döneme alman sanat tarihçileri Maniyerist Üslûp dönemi demişlerdir. Ortaçağın, altında sanatçı imzaları bulunmayan eserlerine karşılık, R.'da ünü bütün ülkeleri aşan sanatçılar, eserlerine isimlerini koymuşlardır. R. İtalya dışında Hollanda da 1450-1600, diğer Avrupa ülkelerinde aşağı yukarı 1500-1600 arasıdır.

İtalyan Rönesans sarayı

Rönesans, merkezi sistemli kilise

Rönesans kubbesi

rûmî – *(Arap. Selçukî): Anadolu Selçuklarının kullandıkları Filiz ve yaprak biçiminde üslûplaştırılmış, stilize hayvan motiflerinin meydana getirdiği dolaşık tezyinata verilen isim.*

rutin – *Yaratmaya dayanmayan ve meleke haline gelmiş bir yetenekle yapılan çalışma.*

sağırrenk – *Mat, esmer renklere denir. S. şeffaf değildir.*

sağrı – *Damlarda birleşme yerlerinden aşağıya doğru inen meyilli mahyalar arasında meydana gelen, üçgen biçimindeki dam kısımları. S.'larda su akıntısı temin edilir.*

sahın – *(Fr. nef, naos; Alm. Schiff; Arap. balât): Camilerde ve kiliselerde mihraba doğru uzanan ve birbirinden sütunlarla ayrılmış kı-*

sımlardan herbiri. Buna Almanca karşılık olarak gemi denilmektedir.

sahanlık ya da sahınlık – *Merdivenlerin ortalarında, dönemeç kısımlarında ve bittiği yerlerde yapılan düzlükler.*

sangin – *(Fr. sanguine): Demir oksitli, kiremit renginde bir boyadır. S., kalem halinde ve sulu olarak Rönesans ve Barokta çok kullanılmıştır. S. kalemi ile gerek Michelangole gerekse Watteau güzel desenler de yapmışlardır.*

sanktuaryum – *Tapınaklarda sunağın bulunduğu ve yalnız din adamlarının girebildikleri kutsal yer. Tapınakta mihrap durumunda olan yer.*

sarak – *Binaların yüzlerinde ufki olarak devam eden enli, az çıkıntılı, süslü ya da düz silmelere denir.*

Satîr – *Yunan mitlojisinde insan şeklinde ve alnının iki tarafında küçük boynuzları bulunan keçi ayaklı orman tanrısı.*

satirik – *Olayları tenkit ve hicveden resimli karikatür dergilerine denir. Cinsi duyguları tahrik eden yazı ve resimlere de s. adı verilir.*

Satürn – *Yarı hayvan biçimindeki doğa tanrısı olup Pan'a benzer. Keçi ayaklı, at kuyruklu, eşek kulaklı ya da bunu imâ eden görünüştedir. Yunan vazo resimlerinde S.'nün bulunduğu kompozisyonlar yapılmıştır.*

saydam boya – *(Alm. Glasur; Fr. glacis, lasur; ing. glazing): Resim ve çömlekçilikte önceden sürülmüş bir renk ya da temel zemin rengi üzerine sürülen cam gibi boya. Çömlekçilikte s. sürüldükten sonra tekrar pişirme yapılır. Avrupa Barok sanatçıları s.'yı alt boyamadan sonra bir teknik yöntem olarak kullanmışlardır. Çağımızda ise s. resimde pek makbul sayılmamaktadır. Ancak bu değerlendirme bir kural olarak da kabul edilmemektedir.*

sayvan – *Bir yerin güneşten korunması için üstüne yapılan düz ya da meyilli örtü.*

seke – *Direk ve sütunların altına konan kaide taşı.*

seki – *Odaların bir tarafında yerden yüksekçe olarak yapılan set.*

selâmlık – *Eski Türk evlerinde erkek misafirleri karşılamağa mahsus yer. Kadınlar kısmına ise harem denirdi.*

sella – *(Fr. cella, naos): Yunan tapınağında penceresiz, ışığı kapıdan alan, tanrı heykelinin bulunduğu yer.*

sembol – *(Fr. symbole; İng. symbol; Sinnbild; Arap. remz, timzâl): Birşeyi tanıtan, temsil eden şekil, alâmet. Soyut bir fikri ifade eden timsal. Alegorinin sembolden farkı, bunun soyut biçimli olmasıdır.*

sembolizm – *(Fr. symbolisme): Fransada 5188 yıllarında, önce edebiyatta sonra resimde ortaya çıkan akımdır. Realizme ve empresyonizme karşı çıkan ve düşünceyi sembollerle ifade etmeyi deniyen bir sanat görüşüdür. S.'in mistik bir eğilimi vardı. S., dekoratif değerleri boyama anlayışına dayanıyordu. Prerafaelit'lerle aynı dini görüşleri vardı. Bu anlayışın temsilcileri: Gustave Moreau, Puvis de Chavannes, Odilon Redon ve*

Belçikalı Ensor'dur.

senkronizm – (Fr. synchronisme): Amerikalı McDonald Wright ve Morgen Russel tarafından 1912 yılında, Delaunay'ın ışık renkleriyle ilgili orfizm'ine paralel bir resim anlayışı olarak ortaya atılmıştır. Eugene Chevreul'ün ışık teorileri (1839), İzlenimciler ile Yeni-izlenimciler'de resim sanatının yenilenmesine etken olmuşlardı. S. için de ayni teorilerden yararlanılmıştır. Morgen Russel: "Renk ayni zamanda biçimdir ve eğer ben soyut bir çalışma yapıyorsam aranan biçime uygun optik bir renk kullanırım". Aslında Delaunay'ın orfik resimleri ile senkromatik yapıtlar arasındaki ayrılık, çok azdır. Orfizm'de olduğu gibi s.'de de kübist yöntem uygulanmış, ancak doğal biçimlere başvurulmamıştır.

sepya – (Fr. sépia; Alm. Sepia): Mürekkep balığından elde edilen bir resim boyasıdır. Son zamanlarda tuşe mürekkebi olarak, fırça ve uçla yapılan resimlerde kullanılmaktadır.

sergâh – Anadolu evlerinde üstü kapalı, bazan üç ya da bir tarafı açık, teras biçimindeki odalardır. S.'da hem zahire vs. kurutulur hem de yazın buralarda yatılır.

sergi – Sanat eserlerinin teşhirine denir. S. eğer birçok sanatçının eserlerini içine alıyorsa buna toplu S., "kollektif sergi"; bir sanatçının hayat boyunca yaptıklarını içine alıyorsa buna da "retrospektif s." denir.

sezgi – Sanatta duyuş suretiyle bir şeyi anlama. Sanat eserinin yapımında bütün anlayışına varmada ya da bir buluşa ulaşmada s. önemli bir unsurdur. Yaratıcılıkta sezgi esastır.

sfenks – (Fr. sphinx; İng. sphinx; Alm. Sphinx): Eski Mısırlıların mezarları bekleyeceklerine inandıkları insan başlı, aslan vücutlu varlık. İnsan başlı, aslan vücutlu heykel.

sgraffito – (→ grafito).

sıcak renkler – Sarı kırmızı ailesinden olan renklere denir. Mavi ve yeşil gibi renklerde soğuk renklerdir.

sırça boya – (Fr. glacis; Alm. Glasur): Saydam boya. Yağlı boya resimde sanatçı bazan boyaları saydam olarak, sürülmüş ve kurumuş boya üzerinde kullanabilir.

siboryum – Fr. ciborium; İng. altar canopy, baldachin, ciborium; Alm. Altarbaldachin, Altarciborium): Kiliselerde mihrabın üstüne direklerle tutturulan, kubbeli, mimarî mâhiyette örtü.

silkme – Bir resmi bir başka zemin üzerine geçirme tekniğidir. Bir kağıt üzerindeki resmin lekeleri ve çizgileri, iğne ucu ile sık sık delinir ve bir başka kağıt üzerine konarak üzerine kalem ya da boya tozu konur ve deliklerden geçen toz alttaki kağıdın üzerine nakledilir. Böylece resim, alttaki kâğıda geçmiş olur. Buna s. denir.

silme – (Fr. moulure; İng. moulding; Alm. Sims, Gesims, Leis-

tenwerk, Zierleiste): Binalarda aynı zamanda bir süs teşkil ederek çeşitli kısımları birbirinden ayıran, kesiti girinti ve çıkıntılı, pervaz mahiyetinde mimarî unsura denir.

siluet – *(Fr. silhouette; İng. papercut, portrait; Alm. Silhouette, Schattenbild, Profilumriss, Schattenriss, Scherenscnitt; Arap. ha yâl): Gölge halinde profil, profil gölge. Bir cismin yalnız kenarları çizilerek ya da kesilerek yapılan resim.*

simetri – *(Fr. symétrie): Bir eksene göre iki yanda, aynı mesafede karşılıklı olarak yer alma. Bir eksene göre aynı mesafede olma.*

sinabr - *(Alm. zinnober): Antik çağda adı «Minium» olan bir boya idi. Doğadan çıkarılan kükürt + çiva karışımı bir maden olup %20 yağ yutar. Güneş ışığında kararır. Kurşun beyazı ile karışımı bozulmaz.*

sinagog – *(Fr. synagogue): Havra. Yahudilerin tapınaklarına denir.*

siren – *(Fr. siréne): Belden yukarısı kadın, aşağısı balık olan efsanevi yaratık. Deniz kızı.*

sistem – *(Fr. systéme): Birçok kısmın birarada bir bütün meydana getirmeleri düzenine denir. Sanatta sistem bilhassa mimari düzenlerde kullanılmış ve sanat tarihçileri "sistem" adı altında "sütun sistemini" göstermişlerdir. (→ Sütun sistemi).*

Siva – *(Fr. Çiva): Hintlilerde Trimurti denilen doğanın tahribkâr kudretine sahip bir tanrı.*

sivişli taş – *Açık renkli, yumuşak bir taş cinsi.*

siyah- *(Fr.noir):Resim sanatında çeşitli siyah kullanılır. Bunlardan biri noir d'ivoire=fildişi siyahıdır. Bilhassa yağlı boyada kullanılır. Diğer siyahlardan is siyahı bezir yağı ya da çıranın yakılmasından elde edilir. İs s.'ından mürekkep yapılır. Hayvan kemiklerinin yakılmasından yapılana da kemik s.'ı denir. Bir de bazı ağaçların yakılması ile ile yapılan kömür siyahı vardır.*

skrol – *(Fr. spirale; İng. scroll; Alm. Spirale, Kıvrım): Helezon.*

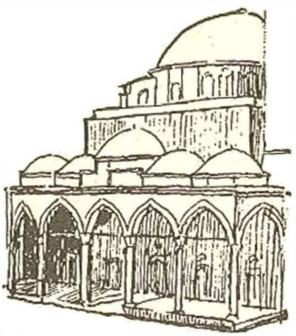
sofa – *Ev ve diğer eski yapılarda odaların oraya açıldığı büyük geniş salon. Eskiden saray ve konaklarda sofaların büyüklerine divanhane denirdi.*

soğuk renkler – *Mavi ve yeşil renklerdir.*

somaki – *(Fr. porphyre; İng. porphyr; Arap. hacer porfîr): Beyaz benekli, kırmızı ya da yeşil renkte, mermere benziyen, güzel cilâ alan ve sütun, vazo, kaplama vb. yapmakta kullanılan sert bir taş cinsi.*

son cemaat yeri – *(Fr. narthex; İng. narthex, narthex gallery; Alm. Narthex, Paradies; Arap. Musellâ harici): Namaza geç kalanlar için camilerin dışında, giriş kapısı anündeki avludan yüksek ve revaklı, namaz kılma yeri.*

soyut sanat – *(Fr. l'art abtrait; Alm. abstrakte Kunst): Abstrak sanat da denilmektedir. Doğa görüntülerine bağlı olmayan sanat. 20. y.y.'ın resim ve heykel anlayışında yeni bir dünya görüşüdür. S.*

Öndeki revaklı kısım son cemaat yeridir.

eşya ve canlıların görünüşlerinden faydalanmayı reddedip, resimde renk, çizgi ve düzlemleri düzenleyerek bunlarla heyecan verici kompozisyonlara ulaşmayı amaç edinir. Kandinsky'e göre müzik kompozitörü nasıl ses birimleri olan notaları kompoze ediyor ve soyut bir anlamda heyecanını anlatabiliyorsa. resim de renk lekeleri, siyah beyaz tonları ve boya maddesinin görünüş olanları ile heyecan verici anlatımlara ulaşabilir. Yüzey, çizgi ve renk ile bu anlayış konstrüktivizm'i de ortaya çıkarmıştır. S.'ı ilk ortaya atan 1910 yılında Kandinsky'dir. Abstrak sanat fikri ilk olarak 19 y.y.'ın ilk yarısında Romantik devirde ortaya atılmıştır. İlk abstrak heykel de Archipenko tarafından yapılmıştır. Bugün bu alanlarda yapılan çeşitli açıklamalarla abstrak sanat ile non-figüratif sanatı birbirinden ayırmak surumu ortaya çıkmıştır. Abstrak sanat, sonuç bakımından soyut görünüşlü olmakla beraber, başlangıçta sanatçı bir doğa esini ile ya da niyeti ile başlayabilir. Yani resmin başlangıcı doğadan, sonu ise doğadan tamamen uzaklaşmıştır. Halbuki non-figüratifte, başlangıçtan itibaren doğaya bağlı olmadan bir çalışma söz konusudur. [İ.K: (M. Seuphor, L'art Abstrait, 1949; A. Herbin, L'Art Non-Figuratif, Non-objectif, 1949; W. Haftmann, Malerei im XX. Jahrhundert, 1954.]

söve (söğe) – (Fr. dormant; İng. fixed frame, door-frame, window-rahmen, Türrahmen): Duvarlardaki pencere ve kapı boşluklarının iç yanlarına oturtulan, kapı ve pencere kanatlarının takıldığı çerçeve. Kapı ya da pencere kasası.

söve pervazı – (Fr. chambranle, İng. door casing, door frame; Alm. Pfosten der Tür, Fenstereinfassung): Sövenin duvar kısmına dönen kısmı. Kapı ve pencere boşluğunun duvar sathındaki çerçevesi. Bir kapı ya da pencereyi dıştan kuşatan pervaz.

speos – (Fr. spéos): Eski Mısırlılarda kayalar içine oyularak yapılan tapınaklara denir.

stalaktit – (→ karnas, mukarnas).

statik – (Fr. statique): Kuvvetlerin dengesi ile ilgili kanunların bilimi. Sanat eserinde kuvvetlerin dengesi ile yapılmış eserlere statik eser denir.

stil – (Fr. style; Alm. Stil; Lât. stilus = yazı kalemi): sözcüğünden alınan bu s.'sözcüğü eskiden dil için kullanılırdı. İlk olarak 18. yüzyılda

güzel sanatlar için kullanılmıştır. S.'in esas olarak iki anlamı vardır. 1– Sanatçının eserlerindeki müşterek anlatım tarzı. 2– Devirlerin bütün sanat eserlerinde bulunan müşterek unsurları ve anlatım tarzı. Yani üslûp anlamında dilimizde kullandığımız s., kişisel üslûp ile çağ üslûbu olarak yukarıda açıkladığımız gibi iki kısma ayrılır.

stilizasyon – *(→ üslûplaştırma).*

stilize – *(Fr. stylisé; İng. stylized; Alm. Stilisiert): Karakteri kaybolmadan basitleştirilerek tezyinî ve şematik hale sokulmuş biçim ya da motif. Bu sözcük ayrıca "Üslûplaştırılmış" anlamına gelir.*

stüko – *(Fr. stuc; İng. stucco; Alm. Stuck, Gibsmörtel): Tutkalla karıştırılmış alçı ve mermer tozundan mürekkep, mermere benzeyen karışım. Ustuka da denir. Yalancı mermer, yani taklit mermer yapmak için kullanılır. S. duvar kaplamaların ile duvar ve tavan tezyinatında kullanılır.*

stupa – *Hindistan ve güney doğu Asya ülkelerindeki bir tapınak çeşidi. Künbet biçiminde olup zamanla çok çeşitli formlar almıştır. İçinde Buda'ya ait eşya saklanır. Tapınma s.'nın etrafında olur. S.'lar zamanla gelişmiş ve yükseldikçe incelen kuleler haline gelmiştir, Güney Doğu Asya sanatının bu mimarî örneklerinde biz barok üslûbunun bütün özelliklerini görmekteyiz. Bu eserleri Avrupa'nın Gotik kiliseleri ile karşılaştırmak gerekir.*

su – *(Fr. band, bordure, frise): Alm. Bordüre): Şerit halinde kenar süslemesi, tezyinatı.*

suluboya – *(Fr. aquarelle; Alm. Aquarellmalerei; İng. water-color): Şeffaf renkli bir resim boyası olup su ile karıştırılarak fırça ile kağıt üzerine çalışılır. S. kağıdı, pergament "parşömen kağıdı"dır. İlk olarak M.Ö. 2. binde Mısır'ın "Ölülere ait kitaplarında s. resimler görülüyor. Ortaçağ din kitaplarındaki minyatürler de s. olarak yapılırdı. İlk s. manzara resmi 15. y.y.'da Dürer'indir. Ondan sonra Avrupa resminde 18. y.y.'da İngilterede Gitrin ve Turner s. olarak üstadça eserler yapmışlardır. 19. y.y.'dan bu yana s. gittikçe resim alanında önemli yer almıştır. Suluboya yapımında arapzamkı, gliserin, kitre, nöbet şekeri ile suda karışan boyalar kullanılır.*

sunak – *(Fr. autel): Kurban taşı ya da kurbangâh da denir. Eskiden putperestlerin üzerinde ilâhlara adadıkları kurbanları kestikleri taş.*

sundurma – *(Fr. appentis, auvent; İng. leanto roof; penthouse, shed roof, pentroof; Alm. Schirmdach; Arap. sudfe): Daha çok kapıların önüne eklenen ve genel anlamı bakımından kapı revakına benzeyen; direkli, üç yanı açık, üstü meyilli, saçakları ileri doğru çıkıntılı olan kısım. (→ çatı).*

sundurma çatı – *Yalnız tek bir tarafa eğilimi olan çatı biçimi.*

sun'i mermer – *(→ stüko).*

sûr – *(Fr. muraille): Eskiden şehirlerin, düşman hücumlarından*

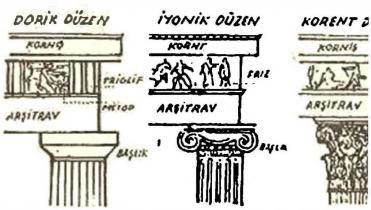
korunması için etraflarına yapılan yüksek duvarlara denir.

sülüs – (Arap. sulus): Nesih'e benzeyen fakat kendine mahsus oran ve biçimleri olan, kalınca yazıya denir.

süprematizm – (Fr. suprematisme): Bu terimi Malewitsch, kendi geometrik soyutlaması için kullanmıştır. O bu sonuca 1913 de kübizm yolundan geçerek varmıştır. "1913 de sanatı, objeye bağlı görüşten kurtarmak için yaptığım endişeli çabalarım sırasında kare biçimine kaçmıştım." Süprematistler açı, çember, dikdörtgen ve haç biçimlerini kullanmışlardır. Malewitsch soyut resimde bulunan bütün dışa vurumcu ve hikâyeci öğelerin ortadan kaldırılmasını ve mutlak saf biçimleri, basit uyumların kurulmasında kullanılmasını önermektedir.

süpürgelik – oda duvarlarının döşemeyle çepeçevre birleşen kısımlarında ve duvarın yüzeyini bir santip kadar aşan, 10–15 cm. yüksekliğindeki çıkıntılı, şerit halindeki kısım. S. tahtadan, çimento harçtan ve mermerden yapılır.

sürrealizm – (Fr. surréalisme; Alm. Surrealismus): 1924'de André Breton tarafından ortaya atılmıştır. Sürrealist resimler tabiatın mantiki görünüşünü değil, insanın şuur altında ve rüyalarındaki alemini göstermek istemiştir. S., edebiyat ve resim alanında eser vermiştir. Temsilcileri Aragon, Eluard, Paul Valéry edebiyat alanında; Chirico, Dali, Chagall, Tanguy, Max Ernst,

Antikitenin sütun sistemleri

Le Corbusier ve Klee resim alanındakilerdir.

sütun – (Fr. colonne; Alm. Säule; İng. column, shaft): Ekseriyetle daire kesitli, ince, uzun tek parça, ya da parçalı; kaide, gövde ve başlık kısımları olan taşıyıcı mimari öğe. S., taş, ağaç ve madenden yapılır ve şekillerine, yaplışlarına, durumlarına göre burma, yivli, deste, gömme, ikiz gibi ek isimler alırlar.

sütun sistemi – Antik tapınak ve ondan mülhem yapılarda sütun ve çatı arasındaki bağlantı kısmı ile sütunların düzenine denir. İlk önce S. tamamen süssüz olarak yani tektonik olarak düşünülmüşse de sonradan daha çok dekoratif unsurlarla birlikte kullanılmıştır. Sonradan Romalıların da benimsediği Yunanlılara ait olan 3 türlü S. vardır. 1– Dorik düzen (sistem). M.Ö. 625 yıllarında görülmüştür. Dorik sütunun yivli bir gövdesi olup kaidesi yoktur. Kenarları yukarı meyilli ince plak halinde bir başlık ile onun üzerinde kare biçiminde bir abak vardır. Dorik S.'nin menşei bilinmemekte ise de Mikenlerle bir bağlantısı olduğu düşünülmektedir. Bu taş S.'nin, ağaç

Kompozit başlık

Sütun başlığı çeşitleri

Osmanlı sütun başlığı

inşaat biçimlerinden esinlenerek sonradan taşa geçirildiği sanılmaktadır. 2–İyonikS.'nin başlıca özelliği başlıklarda kenarlara doğru taşan kıvrık kısımlardır. Yivler de çubuk biçimindedir. İlk olarak Orta Yunanistanda M.Ö. 570 de görülür, ve bina içinde bu sistem kullanılmıştır. Korint başlığı ise M. Ö. 400 yıllarında görülür. Korint başlığı akantus yaprakları ile dekoratif olarak yapılmıştır. Korent S. ile iyonik unsurların birleşmesinden yapılan S. de "kompozit" sütun başlığı denir. Bunun bir adı da "Roma düzeni"dir.

svastika – *(→ gamalı haç).*

şablon – *içi boş kağıttan kesilmiş kalıp patron'un tersi.*

şadırvan – *Câmilerde, genel olarak avlularda abdest almak için yapılan üstü çadır ya da kubbe biçiminde örtülü, havuz biçimindeki haznesinin etrafında çepeçevre musluklar olan çeşme.*

şahnişin (şahniş) –*Odaların sokak yada avluya bakan cephelerinde yapılan üç tarafı pencereli cumba tarzındaki çıkmalara denir.*

şale – *(Fr. châlet): Ekseriyetle yüksek yerlerde yapılan, ileriye doğru çıkıntısı olan, geniş saçaklı ve balkonlu köşk.*

şapel – *(Fr. chapelle; Alm. Kapelle): Küçük kiliselere ve ibadet için tahsis edilmiş küçük odalara denir. Vaftiz ve mezar ş.'leri de vardır.*

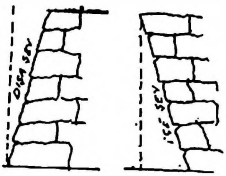
şasi – *Resim muşambasının, üzerine gerildiği tahta çerçeve.*

şerefe – *(Arap. şûrfe): Minare-*

lerde gövdeyi çepeçevre dolaşan, kenarları korkuluklu, ezan okumağa mahsus kısım. Şerefeleri üç tane olan minareler de vardır.

şerit (su, bezeme) – *(Fr. ruban, galon; İng. riband, ribbon; Alm. Band, Bandstreifen, Schnur, Bandschleife; Arap. şerit): Kıvrılmış bir şerite benzeyen süs. Mimari tezyinatta kullanılan şerit ve kurdele biçimindeki motif. (→ su).*

şev – *Meyilli satıh anlamına gelir. Bir duvarın şevi diyince meyli kastedilir. Bir duvarın şevi içe ya*

Duvar şevi

da dışa doğru olur. Korniş ş.'i pencere ş.'i mazgal ş.'i sözcükleri vardır.

taban döşeği – *Sağlam bünyesi olmayan arazide yapılacak binanın temeli altına konulan betonarme yatak. T. üzerine temel duvarları örülür.*

taban kirişi – *Taban olarak kullanılan kirişlere denir.*

taban pabucu – *Bir bina duvarının alt kısmında, üste gelen duvardan daha dışarı çıkıntılı olarak yapılan kısım.*

taban tahtası *Döşeme tahtası.*

tabiattan çalışma – *(Fr. d'après nature): Resimde doğa karşısında yapılan çalışmalara denir.*

tablet – *Mezopotamya ve Etilerde kağıdın icadından önce yazının üzerine yazıldığı pişmiş topraktan levhalar.*

tablo resmi – *(Fr. tableau; Alm. Tafelbild): Tahta plak, gerilmiş bez ile kağıt üzerine yapılmış resimlere denir. Duvar üzerine yapılmayan resimler tablo resmine girer. Yanyana menteşeli iki tabloya "ikiztablo" (Fr. diptyque = dlptik); yanyana üç tabloya "üçlü tablo" (tripyque = triptik) denir.*

tablo verniği – *Bir kısım damla sakızının iki kısım terbentin içinde eritilmiş olan karışımı. Daha ağdalı t.'i istenirse 1 ölçü terbentine bir ölçü sakız koymalıdır. Mat t.'nin formülü: 1 ölçü balmumu, 3 ölçü terpentin içinde eritilir. Bu sıvıya t. katılır. Bu karışım ile verniklenen resim parlamaz.*

taç – *Bazı bina ve mobilyaların tepelerine ya da büyük kapıların üstüne konan tepelik.*

taçkapı – *Önemli binaların cephelerini muhteşem bir biçimde gösteren süslü kapılara denir. Süleymaniye camiinin dış avlusuna bakan büyük taç kapısı gibi.*

tak – *(Fr. arc = kemer): Kemer anlamına geldiği gibi, bayramlarda altından geçilen donanmış süslü geçitlere de denir.*

takkapı – *Önemli binaların avlularına giriş yerinde inşa edilen taştan ve zafer taklarına benzeyen büyük kapılara denir.*

tak-ı zafer - *ya da* - **zafer tak-ı** *(Fr. Arc de triomphe): Bir zaferin anısına inşa edilen ve anma gün-*

lerinde altından geçilen bir ya da birkaç kemerli, taştan inşa edilmiş yapı anıt, İlk örnekleri Romalılar tarafından yapılmış sonra bilhassa 19 y.y. da Avrupada benzerleri inşa edilmiştir.

takke – *(Fr. calotte; İng. cuopal; Alm. Spitze, Kappe, Deckel): Yarım küre biçimindeki bir kubbenin üst kısmı.*

tâlâr – *İran ev ve saraylarının avluya bakan taraflarına yapılan, oturmağa mahsus, önü ve yanları açık, direkli sundurma.*

takviye kemeri – *Bir kemeri takviye etmek için altına yapılan daha kalın ve genişce kemer.*

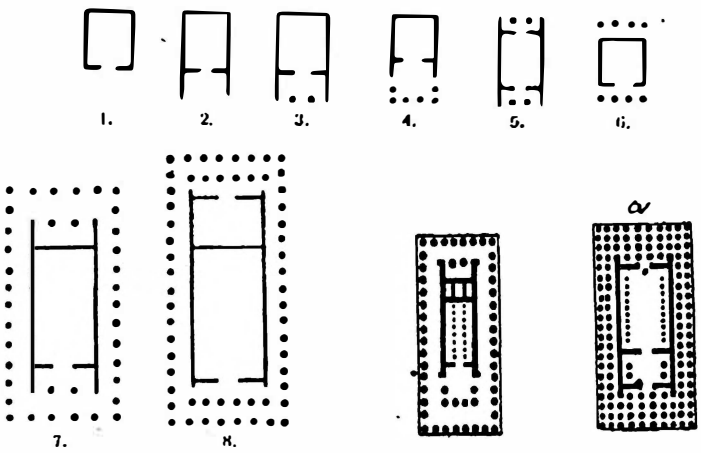
talîk – *(Arap. tâlîq, hat fârisî): Bilhassa İranlıların çok kullandıkları nesih yazısından daha inhinalı, tezyinî mahiyette bir yazı çeşidi.*

tapınak – *(Fr. temple; Alm. Tempel): Müslüman ve hıristiyanlara ait olmayıp putperestlerin tapınmalarına mahsus binalara denir. Bunlar Antikite'nin Yunan ve Roman t.'larıdır. Sözcük, Lât. templum'dan alınmıştır ve aslı Etrüsklere ait olduğu sanılmaktadır. Yunanlılarda "temple" ya da tempel karşılığı Naos'dur. Yunanlarda en eski t.'ın biçimi megaron tipi evden alınmış ve bir giriş kısmı ile uzunlamasına bir salondan (pronaos)ibarettir. Megaron'un Orta Avrupa ülkelerinin evlerinden intikal ettiği de kabul edilmektedir.Yunan tapınağının içinde değil, dışında, etrafında dolaşılarak ibadet yapılırdı. En eski olarak bilinen tapınak Samosdaki Herolon olup eski evler gibi kerpiç ve ağaçtan yapılmıştı. M.Ö. 600 yılından az önce yapılan Olimpia'daki Heraion'un ise yalnız sütun kaideleri taştandadır. İlk taştan anıtsal t.'ın Argolis'te yapıldığı tahmin edilmektedir. İlkkez M.Ö. 6. y.y.'ın ilk yarısında tanrı evinin bulunduğu, penceresiz, ışığın kapıdan girdiği (Cella) yani naos, sütunlarla ekseriyetle üç sahınlı (üç nefli) yer halinde gelişmiş ve naos'un içine tanrı heykeli konulmuştu. Bu iç oylum üzerine örtü olarak bir beşik çatı yerleştirilmiştir. Çatının ön ve arka tarafındaki üçgen biçimindeki alınlığın içine de rölyef resimler yapılmağa başlanmıştır. Şekillerini verdiğimiz resimlerde Yunanlıların tapınak çeşitleri ve gelişimleri görülmektedir.**

tarak tonoz – *Kürenin dörtte biri biçimindeki tonozlara denir. Daha çok duvar içlerine yapılmış olan hücrelerin üzerlerine t. yapılır.*

tarama resim – *(Fr. dessin au trait): İnce uçlarla ve çini mürekkebi ile koyu kısımları ince ince taranarak yapılan resimlere denir. Daha çok matbaa klişesi çıkarılmak istenen resim t. şeklinde çalışılır.*

tarihi resim – *(Alm. Historienmalerei; Fr. peinture historique): Yer ve kostüme sadık kalarak 19. y.y.'da yapılan ve geçmişin olay ve manevi değerlerini bir felsefe çevresinde yeniden canlandırmak amacını güden bir çeşit Janr resmi. Efsanevi ve şairane konulu resimler de yer yer bu terim adı altında toplanırlar.*

Tapınak gelişimi.
1- ilk ev. 2- sütunsuz megaron. 3- sütunlu megoron. 4- prostilos. 5- Anten tapınağı. 6- Anfiprostilos. 8- Peripteral tapınak. 9- Psödodipteros. 10- dipteros.

Ancak Pompei'deki "İskender'in Savaşı" adlı mozaik resim de t. sayılır. 19. y.y.'ın ilk sanat akımı olan klassisizmde yer alan eserlerin antikite konulu olanları t. örneklerindendir.

taslak – *Resim ve heykelde yapılacak şeyin esas renk, çizgi ve biçimlerini koymağa denir. Eskiz ve taslak başka başka şeylerdir. Eskiz daha küçük ebatta ve sanatçının ilk tasarımını veren çalışmalarına denir.*

tasvir – *Resim demektir. Heykel ve resim için kullanılır.*

taşbaskı – *(→ litografi).*

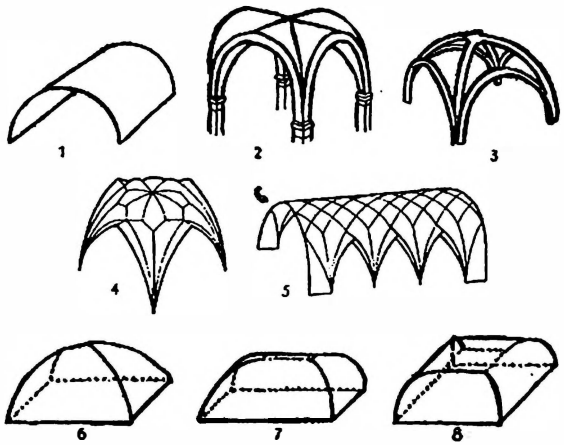
Taş Çağı – *(→ Eski Taş Çağı), (→ Yeni Taş Çağı).*

taşizm – *(Fr. tachisme; Alm. Tachismus): (→ lekecilik).*

taş kesimi *ya da* **taş kesme bilimi** – *(Fr. stéréotomie): Binalarda kullanılan taşları, yerine ve ölçülerine göre kesme bilimine denir. Bir kemer, bir kubbenin ya da minare inşasında kullanılan taşların tek tek hesap edilerek yontulmasıdır. T.'nde tersimî geometri büyük önem kazanır.*

tavan teknesi – *Tavanlardaki kirişlerin araları parçalara bölünerek yapılan, süslü çukur bölmelere denir.*

tek katlı resim – *(Alm. Primamalerei; Fr. à la prima): her kuruyan kat üzerine tekrar çalışma olan süperpoze = üstüste boyama resmin tam zıddı olan çalışmalı resim. T. yapan bir ressam, resmin bir yerinden başlar bitirir ve ondan sonra bir başka tarafına geçer. Böylece yukarıdan başlayan bir*

sanatçı, tek bir çalışma ile aşağı doğru iner ve resmi bitirir. Klassisist dönem ressamlarının yapıtları t. idiler.

tek tek hesap edilerek yontulmasıdır. T.'nde tersimî geometri büyük önem kazanır.

tavan teknesi – Tavanlardaki kirişlerin araları parçalara bölünerek yapılan, süslü çukur bölmelere denir.

tekke – Sûfiyye tarikatlerinin ayin yapmalarına yarayan yer.

tektonik – (Fr. tectonique; Alm. tektonisch): Mimaride bilinçli vazıh yapılışa denir. Süslü unsurlar t. yapıda, düşünülmez. Resimde vazıh biçimlendirmiş unsurların düzeni anlamına gelir.

tema – (Fr. théme; Alm. Thema): Esas fikir, edebi bir eserde laytmotif anlamına gelir. (→ laytmotif).

temel döşeği – (→ taban döşeği).

tempera – (Lât. temperare sözcüğünden): Yağ reçine, yumurta akı ve kazein gibi yapıştırıcı maddelerin madeni boyalarla karıştırılarak yapılanına denir. Kuruyunca matlaşır, üzerine vernik sürdükten sonra ışıklı renklerler elde edilir. Yağlı boyanın bulunmasından önce t. bütün Avrupa resminde kullanılmıştır.

tepidaryum – (Lât. tepidarium): Roma hamamlarında opoditeryum ya da frigidaryum denilen soğuk su ile yıkanılan yer ile kaldaryum denilen sıcak kısım arasındaki ılık kısım. Ilıklık.

terkip – (Fr. composition): Resim heykel ve mimaride öğelerin düzeni anlamına gelir. (→ kompozisyon).

terrakotta – (→ keramik).

tezhip – Eskiden kuranıkerim gibi önemli, elde yazılmış kitapların yazı araları ve sayfa marjları yaldızla ve boya ile süslenirdi ki buna t. denirdi. T. yapan ressamlara da "müzehhib" adı verilirdi.

tezyinat – Süsleme, bezeme.

tlfdruk – *(Alm. Tiefdruck): (→ derin baskı).*

ton – *(Fr. ton; İng. tone; Alm. ton): Bir rengin çeşitleri, Yani mavi ailesinden prusya mavisi, kobalt mavisi; ultramarin gibi. Yada kırmızı ailesinden, vermillon, karmen, sinabr v.b. gibi. Yani ayni aileden olduğu halde bir başka nuansı yapılamayan renklere o rengin tonları denir.*

tonalite – *Bir resimde hakim olan renk tonu.*

tondo – *(Alm. Tondo; ital. Tondi = yuvarlak): Özellikle İtalyan Rönesans'ında sevilerek kullanılan yuvarlak biçimli resim ya da kabartma biçimi.*

tonoz – *(Fr. voûte; İng. vault; Alm. Gewölbe): Bir kemer gözünün kesiksiz olarak derinliğine devam etmesiyle meydana gelen yarım silindir biçiminde tavan örtüsü. T.'lar çeşitlerine göre (beşik, geçme...) gibi ek isimlerle anılırlar. T., önce Mezopotamyada, sonraları ise sırası ile Romalılarda ve Ortaçağda ise Roman mimarliğında önemli bir yapı unsuru olmuştur. T. çeşitleri şunlardır. 1- beşik t., boylamasına kesilmiş bir silindir. biçimindedir. 2– Çapraz t., Bu, iki beşik tonozün birbirini amut olarak kesen biçiminden doğar. Buna haç tonoz de denir. 3– Haç omurgalı t., haç kaburgalı t.. Bu t.' da omurgaların arası doldurularak inşa edilir. 4– Yıldız t. Geç Gotikte kullanılan bir t. biçimidir. 5– Ağ t.'da omurgalar t. yüzeyini bir ağ gibi kaplar. Bu t. bilhassa İngiliz Gotiğinde çok kullanılmıştır. 6- Manastır t.'u, 7– Manastır t. unun bir kenarının uzun olanına denir. 8– Manastır t.'nun üst kısmının ufki olarak kesilmiş olanı. Bu t.'lar beşik t. hariç hıristiyan mimarisinin buluşlarıdır. Bizde yuvarlak ve yarım kubbeler ile beşik t.'lar kullanılmıştır.*

beşik tonoz – (Fr. voûte en berceau; İng. barrel vault, cradle vault, tunnel vault, wagon vault; Alm. Tonnengewölbe): Kesiti yarım çember kavisli olan Tonoz. Yarım silindir tonoz. (1. No lu tonoz resmi).

geçme tonoz – *(Fr. voûte d'arretes, voûte en arc de cloître; İng. groined vault, cloister vaulting; Alm. Kreuzgewölbe, Klostergewölbe): İki beşik tonozun haç teşkil edecek biçimde birbirini dik olarak kesip geçmesinden meydana gelen tonoz. "Manastır Tonozu" da denir.*

tonoz bingi – *(Fr. pendentif): (→ pandentif).*

toprak boyalar – *Sarı ve çahve rengi ocre'lar ile terre de sienne denilen renkler. İçinde demir oksidi bulunan toprak renkleridir.*

torso – *(İtal. "kütük" anlamına): Tamamlanmamış bir statü. Ekseriyetle uzuvları koparılmış gövde heykeli anlamına gelir.*

totem – *(Fr. totem; Alm. Totem): İptidai kabilelerin kendilerine mahsus kutsal saydıkları ve kabileyi koruduğuna inandıkları alâmetler. T.'ler hayvan nebat ve eşya biçimlerinde olur.*

toz boyalar – *Resim yapmak için kullanılan boyalar organik ve anorganik olmak üzere ikiye ayrılır. Organik boyalara "pigment" denir. Pigmentler bünyesinde renkli maddeler bulunan nebatlar ve hayvan kabuklarından elde edilir. Bazı hayvanların çıkardığı salgılardan boya elde edilmektedir. Örneğin öküz idrarından hint sarısı yapılır. Anorganik boyalar ise renkli kil ve taş lardan elde edilir. Anorganik boyalar organik boyalara göre daha dayanıklıdır. Eskiden nebatlardan elde edilen bazı boyalar bugün sun'i olarak elde edilmektedir. Doerner, renkleri karartan şeyin renkli maddelerin iyi olmasından çok, renkli tozları boya haline getirmek için kullanılan yapıştırıcı maddelerin gliserin v.b.) iyi olmamasından ileri geldiğini yazmaktadır. Ayrıca çeşitli usullerle meydana getirilen boyaların karıştırılması renkleri bozmaktadır. Bu bakımdan bir resim yaparken aynı fabrikanın renklerini kullanmak doğru olur. Bazan harici görünüşü çok güzel renkler vardır ki, kullanıldıktan kısa bir zaman sonra kararır. Bu bakımdan renklerin hangi maddeden yapılmış olduklarını bilmekte fayda vardır. Bugün piyasada görülen birçok renkler vardır ki, bunlar bir ressam için daima olumsuz sonuç verir. Bir ressama en çok 15 renk tamamen yeter.*

Boyaların kimyasal bileşimini bilmek bir ressam için çok faydalıdır. Eski ressamların bu bakımdan çok iyi yetiştiklerini biliyoruz. Örneğin: bakır oksitten yapılmış boyaları (verones yeşili), kükürtlü boyalar (zinnobre, kadmiyum sarıları) yahut ultramarin mavileri ile karıştırınca kükürtlü bakır bileşimi olur ve renk karışımı kararır. Renkli bünyelerin çok ince öğütülmüş olmaları da iyi değildir. Eski ressamların kullandıkları toz boyaların zerrelerinin şimdiki tozlardan on kez daha kaba olduğunu söyleyen Doerner, boya zerrelerinin kaba oluşu yağların kötü etkilerine daha dayanıklı olmalarını sağlar, diyor. Boyaların bozulmasına sebep olan etkenler: yukarıda yazdığımız yapıştırıcı maddeler ile yağlar, havadaki gazlar ve ışınlardır. Güneş ışığı boyaları bozan en büyük etkendir. Ayrıca kimyevi bakımdan karışımları birbirlerini etkiliyen boyalar da vardır.

trabzan – *merdiven korkuluğuna denir.*

transept – *(Fr. transept; İng. transept, cross-aisle; Alm. Querschiff; Arap; balât ardî): Bir kilisede esas nefi (sahını) dik olarak kesen, plâna bir haç biçimi veren enlemesine nef. (→ kor).*

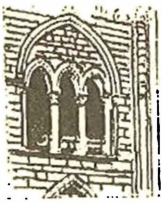
trase – *(Fr. tracé; İng. laying out, outline; Alm. Riss; Arap. tersîm): Çizgi, biçim, kontur.*

trecento – **İtal.** *13. y.y.*

tres – *(Fr. tresse; İng. tress, plait; Alm. Geflecht, Flechtwerk; Arap. dafirah): Örgü biçiminde süs. Birbirine dolanmış şeritlerin meydana getirdiği süs. Örgü bezeme.*

tribün – *(Fr. tribune; İng. galery;*

Alm. Tribüne, Empore): Genel olarak binanın içinde ya da dışında geniş balkon biçiminde, önü sütunlu ve korkuluklu yer. Camilerin içinde mihraba yan, ya da karşı olan taraflarda, sütün ve direkler üzerine oturtulmuş geniş düz kısımlar. Mahfil. T.'ler Romanik ve Gotik kiliselerin iç ve dış kısımlarında çok görülür.

Triforyum

triforium – *Kiliselerde hafifletme kemerleri altına yapılmış, ikili ya da üçlü pencere biçimindeki kemerlere denir.*

triglif – *(Fr. trigiyphe; Alm. Tkiglyph): Yunan mimarisinde friz üzerindeki metoplar arasında kalan ve üç yivli süs.*

trikonk – *(Fr. triconque; İng. trefoild, triconchial, choir; Dreikonchenchor, Kleeblattanlage): Üç absidli, üç dilimli yonca biçimi.*

trikromi – *(Fr. trichromie): Üç renkli baskı.*

triplet – *(Fr.) Roman kiliselerinde üçüz kemerli pencere ya da üçlü kemer.*

triptik – *(Fr. triptyque; Alm. Triptychon): Aslı eski Yunancadan gelir. Yanyana üç ayrı tablodan meydana gelen resim. Bilhassa Ortaçağ kiliselerinde birbirine menteşeli üçlü tablo. Ortadaki esas tabloya yanlardaki tablolar kanatlar halinde açılır kapanır şekilde menteşelidir.*

tromp – *(Fr. trompe; İng. squinch, conical vault; Alm. Trompe): Kare plânlı dört duvarın üzerine kubbe oturtmak üzere, sekiz kenarlı bir kaide elde etmek amacıyla köşelerin iç tarafına yapılan küre parçası biçiminde hücre. Tonoz bingi. (→ pandantif).*

trompe l'œuil – *(→ göz aldatan eser).*

tuğrakeş – *Eskiden fermanların altına padişahın tuğrasını yazan hattata denirdi.*

Tunç Devri – *Tarih öncesi bir çağ olup Cilâlı Taş Devri ile Demir Devri arasındaki bir maden çağıdır. Tunç, 9 kısım bakır + 1 kısım çinkonun karışımından meydana gelmiş olan bir madendir. T.'nde silâh ve eşyalar tunçdan yapılmıştır. Buna bronz da denlr. Tuncun bulunuşu Önasyada M.Ö. 2500 yıllarına rastlıyor. Giritte ise tuncun görülüşü M.Ö. 2100–1100. İtalya ve Orta Avrupada 200–1000 yıllarıdır. Bronz ile silâh ve süsleme sanatlarında büyük gelişme olmuştur. Döküm sanatı ilk olarak tunç ile başlamıştır. T.'nde kılıç, miğfer, tel, iğne, süs eşyaları ve dövme sanatı ortaya çıkıyor.*

turnike – *(→ tourniquet): Çömlekçi tornası.*

tümbe – *(Fr. tombeau; Alm. Tumba): Tümülüslere t. ya da kurgan*

denir. Türbe kelimesi t,'den gelir.

tümülüs – *(Fr. tumulus): (→ kurgan, höyük).*

türbe – *Üstüne kubbe inşa edilmiş mezar anlamındadır. T. kutsallığı ve büyüklüğü kabul edilmiş olan kimselerin mezarlarına denir.*

türkuaz – *(→ firûze).*

tympan *ya da* **tympanon** – *(→ alınlık tablası). Kapı ya da pencere üzerinde alt kenarı uzun üçgen alıklık.*

ufuk hattı – *(→ perpektif).*

Ulis – *(Fr. Ulysse; Alm. Ulysses): Yunan mitolojisinin kahramanlarından biri olan Odisse (Odysseus)'e Romalılar tarafından verilen isim.*

usta – *(Fr. maitre; Alm. Meister; Os. üstâd): Bir işde hüner sahibi olanlara denir. Güzel sanatlarda usta deyimi yerine üstad sözcüğü kullanılmaktadır. Ayrıca, ustalıkta hüner ve meleke esas olduğundan ve güzel sanatlarda meleke alışkanlığının yeri olmadığı için, alışılmış şeyler yapanlar için de bu u. sözcüğü kullanılmaktadır.*

ustuka – *(→ stüko).*

üç dilimli kemer – *Üçlü yonca biçimindeki kemer. Bilhassa arap mimarlık eserlerinde görülür. (→ kemer).*

üç kanatlı resim – *(→ triptik).*

üslûp – *(Fr. style; Alm. Stil; İng. style; Arap. Uslûp): Bir devrin, ya da bir sanatçının kişiliği. Yani teknik, renk, kompozisyon, biçim ve anlatım bakımından özellikleri.*

üslûp gelişimi – *Bir ülke sanatı eğer muntazam bir gelişim kaydediyorsa arkaik, klâsik ve barok devrelerini yaşar ve tekrar arkaizme dönerek yeniden gelişim ayaklarını tırmanır. Mısır, Yunan, Osmanlı, Romanik ve Gotik sanatları hep bu devreleri yaşamışlardır. Üslûp değişmelerinde harpler, idari değişiklikler, bilimsel araştırmalar ve istilâlar önemli rol oynarlar.*

üslûplaştırma – *(Fr. stylisation; Alm. Stilisierung): Hakiki şekil ve motiflerin karakterini kaybettirmeden basitleştirerek tezyini ve şematik hale sokmak.*

üsttemel – *(→ oturtmalık).*

üstüste boyama resim – *(Alm. Schichtenmalerei; Fr. peinture superposée): (→ alt boyama).*

üzengi taşı – *Bir kemerin iki kemer ayakları üzerine oturan ilk taşı olup, bunların alt yüzü kemerin ayağı üzerine oturması için düz; üstü ise kemerin iç tarafına doğru meyillidir ve kemerin bütün ağırlığı bu taşlar üzerine biner.*

vaftizhane – **vaftizevi** – *(Fr. baptistére; Alm. Taufkirche, Baptisterium): Bişofların oturdukları büyük kiliselerin yanında, hıristiyan çocuklarını vaftiz etmek için yapılmış yuvarlak ya da çok köşeli kubbeli küçük kiliselere denir ki bunların içinde vaftiz tekneleri yer alır. Bu vaftiz tekneklerinde çocuklar, dini ayin ile okunmuş suya sokulur. Floransa, Piza ve Ravenna gibi İtalyan şehirlerinde inşa edilmiş v.'ler vardır. Ortaçağdan sonra kiliselerin içine vaftiz tekneleri*

konulmuş ve ayrıca v.'ler yapılmaktan vazgeçilmiştir.

valeur – *(Fr. valeur; Alm. Tonwerte): Aynı rengin en koyusunen açığına kadar derecelerine denir.*

vandalizm – *Sanat eseri tahripçiliğine ve bozuculuğuna verilen isimdir. Göçler zamanında Avrupadaki şehir ve sanat eserlerini yakıp yıkan Vandallar'a atfen bulunmuş bir terimdir. Elgincilerin yaptıklarına da derler.*

Van Dyck kahverengisi - *(Alm. Kasseler Braun): Öğütülmüş kahve rengi kömürden elde edilen ve yağla karışımında grileşen boyadır. Reçine verniği içinde karıştırılırsa yağla karışımından daha dayanıklı olur. Yağlıboya çalışmalarda gerekli değildir. %70 yağ yutar. Rubens gibi eski ressamlar V.'ni toprak sarıları ile karıştırarak kullanmışlar ve yağ yerine reçine verniği ile karmışlardır. Fresk yapımında kullanılmamalıdır. Çabuk grileşir.*

Venedik Ekolü – *Rönesansta Venedikteki renkçi ressamların meydana getirdikleri; Titien, Veronez (Véronése), Tintoretto gibi sanatçıların içinde bulunduğu ekol, mektep, okul.*

Venüs – *(→ Afrodit). V., Romalıların aşk tanrıçasıdır.*

veranda – *(Fr. véranda): Bina cephesinde ve binaya bitişik olarak yapılmış dışarıya taşkın set. Bazan bu kısım cam ile tamamen kapatılır. Anadoluda önü camlı ve açık olan v.'lara "hayat" ya da "sergah" denir.*

vernik – *(Fr. vernis; Alm. Firnis): Resimde renkleri canlandırmak ve resim yüzeyini parlatmak için kullanılır. Kağıt üzerindeki resimleri muhafaza etmek için (füzenle ya da pastel ile yapılmış resimler) ispirto içinde damla sakızı; yağlı boya resim için ise damla sakızı terpentin içinde eritilir ve bir püvarizatör yada fırça ile resmin üzerine sürülür.*

veronez yeşili – *Bakır oksidinden yapılan, tavus yeşiline benzeyen renk. Çok zehirli olup diğer renklerle karışımlarında kararır.*

vihara – *(Fr. vihara): Hindistanda buda dinine ait manastırlara verilen isimdir.*

villâ – *Kırlık yerlerde, istirahat için yapılan evlere denir. Lât.'de şehir dışında ve deniz kenarında bulunan evlere denilmiştir. Tiberius villası (Capri'de), Pompei'deki İtem V.'sı gibi. Rönesansta antik anlayışta gene v. inşasının yapıldığını görüyoruz. Halen v., bahçeli, tek aile için ev anlamına gelmektedir.*

virtüyozite – *(Fr. virtuosité): Fransızcadaki anlamı, müzikte ya da diğer güzel sanatlardan birinde büyük hüner sahibi olma demektir. Fakat bu hüner yaratıcı anlamda değildir. V. kolaylıkla icra etme anlamına gelir. Örneğin Rubens muazzam tuvallerini süratle boyayan bir ressamdı. Fakat onun bu becerikliliği yaratıcı gücünden değil çok çalışmasından ötürü re-*

simde edindiği tecrübeden ileri geliyordu. Bir ressam için "ovirtüyoz bir ressamdır" denirse bu o ressamın alışmış olduğu teknikleri ve tecrübeleri becerikle uyguladığını gösterir.

vitray – (Fr. vitrail; Alm. Glasmalerei): Resimli cam, nakışlı cam. Eskiden "nakışlı revzen" deniyordu. V. bizde ayrı teknikte, Avrupada ise ayrı teknikte yapılmışlardır. V., resimleri renkli camlarla yapılıp, bunları pencerelere yerleştirme tekniğidir. İlkönce pencerenin yerine göre aynı büyüklükte desen çizilir. Bu çizgilere göre kurşun çubuklardan bir iskelet yapılır ve kurşun çubukların arasına renkli camlar yerleştirilir. Bizde ise kurşun çubuk terine alçı kalıplar kullanılırdı. Camların renklendirilmesinde metal oksitleri kullanıyordu (demir, antimon, bakır, kobalt vb.). Renkli metal oksitler camlar üzerine konulup pişirildikten sonra kurşun ya da alçı kalıba göre kesiliyor ve kalıbın (iskeletin) yivlerine geçiriliyordu. V. üzerine en eski haberler M. S. 4. y.y.'la aittir. Fakat bunlar süslü pencere anlamındır, resim değildir. İlk vitray 9. y.y.'a aittir. Bu tarihlerden sonra gerek Roman ve gerekse Gotik kiliselerde, önce Fransa sonra Almanya ve İngilterede kullanılmıştır. Fransada Chartre, Strassbourg; Almanyada Ausburg, Freiburg, Ulm katedrallerinde önemli v.'lar görülmektedir. Bizde bilhassa Sinan devrinde Süleymaniye, Sultanahmet gibi camilerimizde çok güzel örnekleri verilmiştir. Eskiden bizde bu işin büyük ustaları yetişmişti.

viyadük – (Lât. aquae ductus; Fr. viaduc; Talbrücke, Aquadukt): (→ akuadukt).

volutum – (Alm. Volute) iyonik sütun başlığındaki salyangoz kıvrımlı motif. V. Lâ. salyangoz anlamına gelir.

yağlıboya – (Fr. peinture, İng. painting; Alm. Ölmelerei): Karanfil yağı, keten yağı, haşhaş yağı, çeviz yağı, yağlıboya yapılmasında kullanılan yağlardır. Yağlıboya daha eski çağlarda ve bilhassa Antikitede gemilerin altını boyamak için biliniyordu. Van Eyck kardeşler Vasari'nin dediği gibi aslında yağlıboyayı bulmamışdır. Fakat renkli tozları sikatifle ezerek elde ettiği boyayı ince bir teknikle kullanıp birçok resim yapan ilk kez onlardır. Van Eyck kardeşlerden önce Ortaçağ ressamları eserlerini tempera tekniği ile yapıyorlardı. İtalyaya ilk olarak Antonello da Messeina bu yeni tekniği (1460–70) de Hollandadan getirmiştir. İtalyanlar, eskiden tahta üzerine yapılan yağlıboya resmini gerilmiş bez üzerine uygulamağa başladılar. 17. y.y.'da y., tempera resmini tamamen unutturmuş ve Barok sanatın olanakları ortaya çıkmıştır. Y. ile suratli çalışmalar yapılması mümkün olmuş ve yeni bir boya kültürü ortaya çıkmıştır. Y. tablo resm

bize ilkkez Tanzimatla beraber geçmiştir. [İ.K: (A Eibner, Entwicklung und Werkstoffe der Tafelmalerei, 1928].

yalama resim – Kurşun ya da kömür kalemle yapılmış desen ve resimler üzerine suluboya ya da sulandırılmış çini mürekkebi ile bir açık - koyu değeri koyma. tekniğidir. Bu şekilde yapılmış birçok Barok devri resmi vardır. Bugün ise yalama resim adı altında tuvale fırça izi bırakmadan yapılan resimlere denmektedir. Y. resim adı altında lavi tekniği de bazı kitaplarda yer almaktadır.

yan sahın – (Fr. nef latéral; Alm. Nebenschiff): Cami ve kiliselerde ortadaki sahından (nef'ten) sütun ve filpayelerle ayrılmış olan ve ortadaki sahının yanlarında kalan sahınlar, (nef'ler, gemiler.) Y. ekseriya orta sahın kadar yüksek tonozlara ya da kubelere sahip olmazlar. (→ Ikor).

yarım kubbe – (Os. nısıf kubbe; Fr. demi couple; Alm. Halbkuppel): dörtte bir küre biçimindeki tonoz ve kubbe. Y.'ler camilerde orta kubbenin ağırlığını ve yanlara itme kuvvetini yapının beden duvarlarına azaltarak getirmek için kullanılır. Y.'lerin yardımı ile bizde klâsik Osmanlı mimarisinde caminin piramidal bir formda yükselmesi temin edilmiştir. (→ esas kubbe).

yarım sütun – Uzunluğuna, boydan boya kesilip bir duvara yapışık olarak kullanılan sütunlar, bilhassa Roma mimarisinde ve sonrada Rönesans ve sonrası Avrupa mimarisinde görülür.

yarı ton – (Fr. demi ton): Aynı tonda olmayan iki renk arası renk tonu.

yastık taşı – Bir kemer ya da tonozun başladığı yere ilk konan taş.

yeni izlenimcilik – (Fr. Neo-impressionisme): – İzlenimcilerin (empressionistlerin) içgüdüsel olarak yaptıkları güneş rengini parçalamaları, y.'de güneş renglerinin bilimsel bir şekilde incelenmesi ve sistemli biçimde ton parçalamaları ile değiştirildi. Neo-empressionizm ya da puvantilizm denen bu yeni resim anlayışında eşyaların sağlam çevre çizgileri sayısız renk lekeleri ile izlenimcilere oranla daha çok dağıtılmıştır. Y.'de renkler nokta nokta konulduğundan puvantilizm de denmiştir. Temsilcileri seurat ve signac'tır.

Yeni-Nesnelcilik – (Alm. Neue Sachlichkeit): 1920 de Dışa-Vurumculuk'a karşı gelişen ve nesnelerin objektif görüntü resmini benimseyen ve Almanya'da yalnız Kanoldt ve Schrimpf tarafından sürdürülen kısa ömürlü bir akım. Y., mimaride amaca uygunluğu öngören bir akım olarak yararlı olmuştur.

Yeni üslup – (Alm. Jugendstil; Fr. Art Nouveau; İng. New Art): 1895-1905 arası kendinden önceki biçim bakımından zevksiz, historizme dayalı endüstri ürününe tepki olarak İngiltere'de sonra Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde görülen el sanat-

ları, iç mimarlık ve resim alanlarındaki üslubun adı. Y., antik süsleme yerine bitkisel süslemeyi, soyut bitkisel sarmaçlı biçimleri el sanatlarına, mobilyaya ve mimariye sokmuştur. Önemli temsilcileri arasında: İngiltere'de Voysey, Scott, Mackintosh; Belçika'da Horta ve Van de Velde; Almanya'da Josef Hoffmann, Olbrich ve Peter Behrens sayılırlar.

yerel renk – *(Alm. Lokalfarbe; Fr. couleur local): Bir nesnenin ışık-gölge ya da başka çevre renkleriyle etkilenmediği esas rengi.*

yeşim – *(Fr. jade): Açık yeşil renkte bir taş. Yeşil, mavi sarı, kırmızı renklerde tabiatta bulunmaktadır. Yüzük ve ziynet eşyası yapımında kullanılır. Eski Türklerde suya atılırsa yağmur yağacağına inanılırdı.*

yiv – *(Fr. cannelure; İng. fluting, groove; Kannelierung): Bir yüzey üzerine açılan düz, ince uzun, oyuk yol. Oluk, oyuk silme.*

yuva – *(Fr.alvéole; İng. bucket, cell; Alm. Zelle, Höhle, Höhlung): Taşın yerleştirileceği oyuk. Kuyumculukta taş yuvası. Mimaride, içine bir kitabenin oturulduğu boşluk.*

zaviye – *küçük tekke.*

zellij – *(→ çini mozaik).*

zıh – *(Fr. filet; İng. fillet; Alm. Fillet): İnce kenar şeridi, kenar çizgisi, çerçeve çizgisi.*

ziggurat – *(Fr. ziggourât "zikkurrât"; İng.. ziggurat; Alm. Himmelshügel, Zikkurat): Sümerlilerin dörtköşe plânlı, dıştan dolaşan bir rampa ile kuşatılmış, katlar halinde yükselen tapınaklarına denir. En yüksek z. Babildeki z. idi.*

ziyâde – *Camiin heyeti umumiyesiyle koşatma duvarları arasında kalan üstü açık kısımlara denir.*

zulla – *Camiin avluya bakan üstü örtülü kısımları. Gölgelik.*

zümrüt yeşili – *Bakır oksidi yeşili.*

——oOo——

3 BASKI

Lira